SĂ BATĂ! SĂ BATĂ!

De cum ieși din Colentina și se termină blocurile înalte ca niște plopi de beton, te întîmpină casele scunde, inundate de verdeață de primăvara pînă toamna și înecate de zăpadă în tot timpul iernii. Și cînd te aștepți ca dincolo de ele să te întîmpine porumbiștile sau crîngurile de salcîmi, chiar făcînd parte din București descoperi clădiri impunătoare crescute în mijlocul unei mări de verdeață. Pare un institut de cercetări și este una din cele mai celebre cetăți medicale ale României contemporane, un spital avanpost al practicii, învățămîntului și cercetării medicale. Spitalul clinic Fundeni, celebru în țară și peste hotare, este o parte grăitoare pentru ampla dezvoltare a rețelei de sănătate din România contemporană, o dovadă a prețului ridicat la care se află sănătatea omului din patria noastră. Școală de prestigiu, Spitalul clinic Fundeni are mai multe clinici universitare și secții, cuprinderea lor însemnînd o lucrare de proporțiile unei cărți. Am preferat clinica de chirurgie cardio-vasculară dintr-o judecată simbolică. Deschiderea inimii, sinonimă cu o coborîre în însuși motorul vieții, este un act de curaj dar și de înalt profesionalism, fiind emblematic pentru performanțele medicinei românești. Și am mai preferat clinica de chirurgie cardio-vasculară dintr-un motiv fundamental și totuși insignifiant: curiozitatea.

Îi este o frică de 24 de carate, o frică pură și încearcă să zîmbească. Parcă îi tremură buza. A luat din scrumieră un băț ars de chibrit și l-a frînt între degete. Din cînd în cînd se întinde să vadă ceva pe geam. Poartă un fes albastru cu ciucur alb. Halat maro, pijama și papuci de mușama. E nebărbierit de cîteva zile și părul alb îl face și mai alb.

— I-am zis lui să meargă el primul și pe urmă intru și eu.

— Care lui?

— Moșneagul de afară! Așa ne-am înțeles. Merge el primul și dacă nu moare mă duc și eu.

— Uite că te-a luat pe dumneata primul.

— Cum e?

— Ce?

— Ăla?

— Care ăla?

— Mașinuța aia mică!

— Mică, mică!

— E rece?

— N-am pus mîna că ia microbi!

— Mi-e teamă că e rece și mă gîdilă.

Rîde. Forțat și timid. Vrea să pună mîna pe o cutie și aproape de ea se oprește și începe să-și miște degetele de parcă ar vrea s-o gîdile. Nici nu mă vede. Tot întinde gîtul spre geam. Dacă ar avea un gît de trei metri s-ar întinde pînă deasupra mesei ca să vadă tot. Dar n-are și se perpelește. Și dacă ar avea, nu i-ar folosi la nimic. Tot n-ar zări mare lucru. Femeia e acoperită cu un cearșaf albastru. Partea tăiată e mascată de spatele doctorului. Lumina e prea tare. Monitorul e prea complicat. Ecranul televizorului nu-l interesează. Are 77 de ani. S-a născut în anul răscoalei, a trecut prin 2 războaie, a fost și arestat și acum se fistîcește de frica unui stimulator.

— Dumneata ai?

— Doamne ferește, răspund eu bătînd în lemn. Fulgerător, gîndul că într-o bună zi mă voi întinde și eu pe masă pentru același lucru, mă sperie.

— Nu poți vorbi cu doctorul să-l ia primul pă ălu de afară? Așa ne-am înțeles noi. Dacă-l cunoști, fii bun și spune-i că așa vrem.

— Nu-l cunosc!

SĂ BATĂ!

Reportaj de CORNEL NISTORESCU

— Atunci ce mă tot tragi de limbă?
— Nu te trag. Mai trece vremea și uiți de frică.
— Nu mi-e frică!
— Ba ți-e!
— Du-te și uită-te să vezi cum e!
— Bine, mă duc!
— Și întreabă cîți ani merge mașinăria și dacă nu se strică!
— Întreb!

Nu e chiar atît de complicat. Te întinzi pe masă. Îți dă două injecții ca să-ți amorțească umărul. Te spală pe toată partea stîngă cu tinctură de iod. Toată partea stîngă are culoarea mortului. Te acoperă cu cearșaf. Cearșaful are o deschizătură. Deschizătura îți vine exact la umăr. Fixează lampa și sora îți pune electrozii. Ca să nu miști, te prinde de masă. Ai mîinile și picioarele fixe iar electrozii strînși cu o curea sînt reci și gîdilă. Pe ecran se vede pulsul. Rar, adormit, leneș. Medicul ia bisturiul. Taie. Grăsimea e adîncă și galbenă. Abia de mai dă de un vas. E un deșert galben prin care trece un mic și izolat rîu roșu. Îți caută o venă mai groasă. O leagă în partea dinspre braț pe care vine sîngele. Desprinde grăsimea de corp. Îi face un culcuș mic în care va sta pentru cîțiva ani. Sora scoate cateterul dintr-o cutie sigilată. Cateterul e lung și subțire și are un capăt înflorit. Capătul înflorit se fixează în inimă ca o ancoră. Îl scoate din învelișul lui de plastic și încearcă să-l strecoare în venă. Vena e îngustă. Capul cateterului e gros, puțin umflat, ca al unui șarpe metalic. Și totuși se strecoară. Intră ca o sîrmă de desfundat pe țeava de la bucătărie. Tu nu vezi nimic. Și nu simți nimic Doar lumina albă, lăptoasă, din ochiul ciclopic deschis larg deasupra ta. Și auzi perfect. Zgomotul instrumentelor, glumele sorei, respirația medicului, conversația de pe hol, piuitul leneș al monitorului. E pentru prima dată cînd ai sentimentul că îți auzi inima. O auzi și o simți. Nimic mai mult. Doar doctorul vede drumul complicat al sîrmei prin corp. Știe doar răscrucile. Abia cînd firul ajunge în inimă umbra lui se vede pe ecranul televizorului. Și începe o complicată operațiune de căutare a unui punct. Capul cateterului trebuie fixat în vîrful inimii, în lobul inferior. Impulsurile electrice nu au valoare decît acolo. Doar în lob trezesc inima. Ca umbra unui șarpe se învîrte metalul prin inimă. Nu simți nimic. Și el scoate cateterul, îl introduce iar și tu vezi cum din tine iese o sîrmă de oțel strălucitor, cum intră iar ca într-o iluzie de circ și nu te doare și aștepți să se întîmple ceva și nu se petrece nimic și tot aștepți pînă cînd omul aplecat deasupra ta, cu masca la gură, mormăie, aha, gata, și nici atunci nu simți nimic dar vezi cum un capăt al cateterului este fixat de o cutie mică, nichelată și strălucitoare ca un ciob de oglindă uitat la soare, nu mai mare cît o cutie de chibrite, dar inima tot nu își schimbă ritmul, e la fel de adormită, de neputincioasă și chiar te întrebi, oare nu vei trăi la fel ca înainte și nu cumva toată această operațiune care te-a speriat e inutilă și n-ai apucat să-ți rostești bine întrebarea că simți metalul rece pe piele și auzi piuitul grăbit al monitorului, semnul unui alt puls, al unei alte inimi, trezite, puternice, ritmice și, în timp ce te miri și te întrebi ce simți, acul te împunge în grabă și te coase și auzi, gata, jos, simțiți ceva? și tu nu simți, atîta doar că privirea ți-a devenit limpede, gîndești repede și ești viu și iute, nu mai ai amețeli și nu te mai simți într-o nesfîrșită ceață și după ce ți se dezleagă mîinile și cobori de pe masă, primul gest este să-ți pipăi pieptul în apropierea umărului ca să găsești, mica mașinărie fixată pe piele și-ți descoperi corpul neted, fără nici un oțel pe el, doar cu o cicatrice lunguiață, cusută cu fire înnodate și auzi vocea medicului care îți spune, ia mîna că se poate infecta! și tu iei mîna de frică, acum frica de moarte ți-a trecut puțin, dar în timp ce pășești prin sală și te îndrepți spre hainele care te așteaptă pe scaun, te trezești întrebîndu-te, oare cînd mor mă îngroapă cu cutia asta de oțel în mine? și n-ai încotro, trebuie să-ți răspunzi că da, sau în cel mai rău caz cu alta, dacă mai apuci să o schimbi și peste ani, cînd te vor dezgropa și-ți vor spăla oasele în vin vor descoperi alături de ele și strania cutiuță de oțel inoxidabil marca x și se vor întreba prin ce minune a ajuns acolo, dar nu ajungi

să-ți pui atîtea întrebări pentru că te cuprinde optimismul și curajul, parcă ți-a revenit cheful de viață, parcă mai vrei ceva, parcă ai putere să te apuci de toate lucrurile abandonate, de tot ce n-ai trăit, parcă ești normal și tînăr și plin de elan și ți se pare că întîrzii de pomană pe acele coridoare pustii, monotone și reci.

Ies și-i spun:

— N-ai de ce să te temi. E simplu și o să vezi ce grozav o să te simți. Parcă ești alt om..

— Din boșorog nu mai faci niciodată armăsar, zice el. Și nu l-ai întrebat dacă îl ia pe el înainte, așa cum ne-am înțeles?

— Nu. O ia pe femeia aia grasă, pe urmă pe matale și pe el la urmă.

— Nu mă poate lăsa pe mîine?

— Nu cred. Mîine le pune altora. Sau n-are timp.

— Ești doctor?

— Da, mint eu.

— Și de ce nu faci și tu de-astea?

— Pentru că nu pot! Și mi s-ar face milă să te tai!

— Nici eu n-aș putea.

Tot mustăcește și se joacă mereu cu o bucată de hîrtie. Mîinile îi trădează frica și neliniștea. Și nici măcar nu-i vor desface pieptul. Darămite să-i oprească inima, să i-o răcească și să i-o crape. Cred că asta l-ar transforma într-un fulg sau într-un cristal de gheață care ar luneca pe jos sau l-ar spulbera vîntul. Sau ar avea un curaj nebun și disperat. Oricum, e cuminte, e ca un animal captiv, domesticit de un gînd. E singura lui șansă. Peste cîteva zile unul din chirurgi va spune: „Întrebați-l pe un om ce preferă, să moară acum sau peste o săptămînă. Toți vor spune că peste o oră, chiar dacă pentru ora aceea ar trebui să-l priponească și pe dracu. Totul se trăiește acum. Numai moartea e pentru mîine". Îl întreb de ce crede că i-a slăbit inima. Se scarpină în cap, mutîndu-și ciupilica aceea de schior sau de băiat de grădiniță. Încerc să-l fac să uite, să se refugieze în memorie. Cîndva era tînăr și frumos și viteaz. A fost învățător în Cornățel, județul Argeș, asta după ce vreme de cîțiva ani a predat prin alte sate. La puțin timp după ce a absolvit școala normală din Pitești a plecat pe front. „Și-n sus, și-n jos". A avut chiar și grad. Pentru asta i-au dat să comande o companie de pionieri. V-a plăcut să fiți învățător? îl întreb eu ca să-i stîrnesc orgoliul, și el zice sec, atît cît îi place unui cetățean să fie în serviciul statului! Poate că acum minte. După ce 40 de ani i-a învățat pe copii alfabetul și tabla înmulțirii, nu se poate să nu-i fi iubit puțin. „Mie îmi plăcea numai muzica. Le cîntam copiilor la vioară și ei ascultau". Îl întreb dacă mai cîntă și acum. „Nuuu", am uitat tot, zice el de parcă altcineva ar fi cîntat toate orele de muzică. Și vioara? „S-a stricat, s-a dus dracului, am ținut-o prin pod și s-a dogit, nu mai era bună de nimic. Am dat-o unui țigan și ăla a repa-

Știați că...? ● Știați că...? ● Știați că...? ● Știați că...?

● Falnicii molizi și brazi din Carpați (dintre care unii ajung la 40 m înălțime) sînt printre cei mai înalți din Europa? Recordul continental îl deține un brad înalt de 60 m, situat pe valea pîrîului Arțag, afluent al rîului Buzău.

● Pe platourile înalte de 2500 m din Sierra Nevada (S.U.A.) crește arborele mamut Sequoia, care atinge o înălțime de 150 m iar trunchiul are o circumferință de peste 40 m. În trunchi se poate face un tunel prin care pot trece simultan în sensuri opuse două camioane. Pentru a-l putea cuprinde sînt necesari 30 de bărbați cu brațe întinse. Pe trunchiul retezat se poate organiza un ring de dans pentru o orchestră și 30 de perechi de dansatori. Cherestеaua obținută atît din trunchi cît și din ramuri (au 20—30 m lungime și 2 m grosime) poate fi încărcată în 600 vagoane.

● Pe continentul Australia crește eucalipul care poate atinge înălțimea de 165 m. Pînă la 90 m înălțime trunchiul nu are crengi, după care începe coroana ale cărei frunze în perioada secetelor lungi se aprind foarte ușor.

● Arborele de pîine al maimuțelor sau baobabul impresionează și el prin dimensiuni — înălțimea între 25—40 m și un diametru al trunchiului de 9 m. Are un lemn moale care păstrează o mare cantitate de apă. În perioada secetoasă elefanții însetați rup bucăți din trunchiul moale pe care le mănîncă potolindu-și setea.

● Printre speciile lemnoase se remarcă teiul, salcia, plopul, bradul, molidul. Cel mai ușor lemn este însă cel de balsa, ce crește în Anzii Cordilieri. Un metru cub al acestui lemn cîntărește 40—60 kg.

● Sînt unele specii lemnoase foarte grele, încît puse pe apă nu plutesc, ci se scufundă. Cunoscute sînt tisa, saxaulul, manglierul, lemnul de tic sau piptadenia africana din Africa tropicală a cărei greutate specifică este mai mare decît a apei.

Știați că...? ● Știați că...? ● Știați că...? ● Știați că...?

● Planta insectivoră Saracenia ce crește în mlaștinile Floridei (S.U.A.) are frunze sub forma de urnă. Pereții urnei înalți de 60—70 cm sînt netezi și lipicioși ceea ce face ca insecta să alunece căzînd într-un lichid ce o va digera.

● Pentru a se apăra, unele specii de plante secretă substanțe puternic mirositoare (frăsinelul, izma, pelinul, ciocul berzei) sau toxice (aliorul sau laptele cîinelui, iarba fiarelor, macul) care îndepărtează imediat animalele.

● Un interesant caz de apărare se întîlnește la Mimosa Pudica, originală din Brazilia. Atinsă, frunzele se string, și se lasă în jos. Dacă lovitura este puternică toate frunzele se lasă în jos iar planta ia aspectul unei tufe uscate. După 30 minute frunzele își revin la normal.

● Pentru apărare unele plante folosesc undele electromagnetice a căror influență se simte de către animale — pînă la o distanță de 2,5 m fiind astfel ocolite. Așa este cazul speciei ce crește în Nicaragua — Phitologica electrica.

● Caracteristici deșertului mexican sînt cactușii. Mai cunoscut este Careus Giganteus, înalt de 8—12 m și cu un diametru de 50 cm. Din fructele lui se obține bere și sirop, băuturi căutate de indigeni.

● În deșerturile Karakum și Sahara cresc plantele lemnoase Saxaulul alb și Saxaulul negru, lipsite de frunze; au lemn de culoare închisă, foarte tare, nu se poate tăia dar se poate sparge cu piatra.

● Pe nisipurile deșertului Kalahari (Africa de Sud) crește planta Naras, înaltă de 1—2 m. Are rădăcini groase de 10 cm și lungi de 15 m, ce depozitează apa absorbită de la adîncimi mari. Dacă nisipul o acoperă, ea crește pînă cînd ajunge la lumina zilei. Dacă nisipul este spulberat, planta se întinde pe nisip și se fixează cu noi rădăcini.

ION MANTA ■

rat-o, i-a făcut nu-ș ce și acum cîntă de-l ia dracii, a ajuns mare". Îmi vine să-i spun că țiganul n-a putut face dintr-o grămadă de scîndurele un obiect de vrajă, că vioara era bună și-n pod dar nu mai mergea pentru că el nu mai cînta din inimă și nu mai cînta din inimă pentru că inima lui obosise, pe cînd a țiganului, fierbinte ca un vulcan, a trezit vioara și i-a dat viață. De unde o aveați? Întrebare pusă inutil, din reflex, pentru a întinde discuția spre a-l depărta de frică? „De la nemți, zice el. La noi acasă în primul război, au stat niște nemți. Și era unul care în fiecare seară se așeza pe prispă și cînta la vioară o muzică tînguioasă, zău că nu știam ce-i și nu mai auzisem, abia la școala normală aveam s-o aud și să-mi dau seama că-s melodii celebre pentru pian." Parcă s-a trezit puțin și cuprins de dorul viorii sau de orizontul fabulos al copilăriei. Cum v-ați descurcat după război? „Binee, aveam pămînt". De unde? „De la nevastă". Și vă plăcea să-l lucrați? „Nu" și ce făceați? „Cîntam la vioară". Și după celălalt război? „Nu!" De ce? „Am fost chiabur". Așa mult pămînt ați avut? „Nu, pentru pămînt și pentru vioară. De-aia m-au trecut la chiaburi". Și inima cînd v-a lăsat prima oară? Își țuguiază buzele de parcă gestul acesta i-ar ajuta memoria. „La Bicaz", zice el. Cum ați ajuns la Bicaz?, l-am întrebat eu, și el, puțin nervos, puțin nemulțumit de această conversație care nu-l interesează pentru că nu-i folosește zice, „nu-mi mai aduc aminte nici eu", știind sigur că știe, îi zic, cum să nu vă mai aduceți aminte, și el, „ba-mi aduc, pentru că eram chiabur, m-au chemat să dau o declarație și am ajuns la Bicaz ca să construim o uzină de lumină". Dar ce motiv au pus? întreb eu, și el se scarpină iar prin țesătura fesului și zice, „pentru că am zis că banii ăia nu-s buni de nimic și am simțit că leșin, că văd ceață și m-am dus la doctor și doctorul a zis, inima, băiete și eu aveam 45 de ani și copii de crescut", și cînd v-a dat drumul v-ați făcut iar învățător? și ați cîntat la vioară? „Nee, am cîntat la lopată". Cum la lopată? întreb eu, „uite așa zice el, m-am angajat la linia ferată și băgam piatră sub traverse și lopata cînta al dracului de dogit și am lucrat și acolo o vreme, dar n-am mai putut, am făcut carne vie în palme și m-am mutat ca revizor contabil și am luat tetraciclină și cred că ulcerul l-am făcut de la tetraciclină și am arterită la picioare și asta am făcut-o de la frigul de pe front. Și inima m-a lăsat de la inimă rea și de la fumat. La Bicaz era și un doctor arestat și ăla mi-a zis, ori tutunul ori viața și eu am mai fumat cîte un pic pe ascuns să nu mă vadă el, am fost necăjit și scriam poezii", ce fel de poezii? „Frumoase, am scris și înainte că-mi veneau cînd cîntam la vioară și am trimis și la *Gîndirea* și mi-au răspuns să încerc în altă parte și am încercat și mi-au publicat, da nu mai termină odată cu baba aia?" și femeia, de o vîrstă cu el coboară de pe masă

şi sora schimbă cearşeafurile şi instrumentele sterilizate şi doctorul iese din sală şi-şi scoate masca şi-şi aprinde o ţigară şi zice, gata, dezbrăcarea şi el, violonistul şi constructorul de linii ferate şi unul din autorii uzinei de lumină şi învăţătorul îşi scoate halatul şi pijamaua şi maieul, păstrîndu-şi inexplicabil fesul şi îşi încrucişează braţele peste pieptul gol şi slab şi aşteaptă încă o invitaţie care speră să-i vină cît mai tîrziu ca să nu cadă asupra lui răspunderea şi medicul îi spune, intraţi în sală, şi el intră şi cînd vede „biscuţitele" mici cu lamă scurtă e mai mult rece decît cald dar nu mai are cum să dea înapoi şi nici uşă pe care să iasă şi ascultă indicaţiile surorii şi se întinde pe masă şi se uită spre tavan şi lumina albă, albă şi tare îl orbeşte şi el nu tremură dar se gîndeşte la moarte, fără să ştie că peste cîteva minute va fi mult mai departe de ea. Şi în timp ce el ascultă zgomotul metalic al instrumentelor sterile scoase din casolete, eu îl chem pe bărbatul speriat de pe hol, cel cu care se înţelesese învăţătorul asupra ordinii şi-l invit să ia loc, asta în vreme ce cu trei etaje deasupra noastră inimile celor puternici şi ale celor cu şansă au pornit şi acum totul e o.k. şi au fost coborîţi la reanimare, iar inimile celor slabi şi fără şanse s-au oprit pentru totdeauna şi, înveliţi în cearşeafuri, mai rămîn o vreme pe masă, în timp ce femeile de serviciu curăţă pe jos, adună pansamentele înroşite şi aruncă la gura de canal sîngele amestecat cu ser şi pansamente din găleţi. Imaginea e cruntă şi trebuie să vă păstraţi calmul, operaţia pe inimă e încă departe, departe, mai sînt multe de trăit pînă cînd inima se va opri şi bisturiul o va crăpa, dar trebuie să ne apropiem încet, să privim şi viaţa şi moartea ca pe o plimbare la pas pe care o faceţi mereu. E prima zi şi e ora 14 şi, chiar dacă aveţi o inimă, încă nu ştiţi prea multe despre ea, încă vă e teamă să vă imaginaţi cum arată oprită şi despicată ca o minge sau ca un fruct. Acum, la etajul trei, învăţătorul a hotărît să nu se mai gîndească la moarte pentru că gîndul acesta îl seacă şi încearcă să-şi aducă aminte o melodie pe care o cînta elevilor, în timp ce prietenul lui de salon, cel care trebuia să intre înainte e arţăgos, iritat şi-mi spune că am încălcat legea pentru că nu i-am răspuns la cele trei scrisori trimise prin poştă cu confirmare de primire, şi asta înseamnă indisciplină şi incorectitudine şi eu îl întreb de unde este şi el îmi răspunde că din Bucureşti, dar de ce, şi eu îi spun că mi se părea cunoscut, parcă ne-am mai întîlnit pe undeva, poate printr-un oraş transilvan, şi el, nu, n-am prea fost pe acolo, mă rog, îi spun eu, poate a fost numai o părere, şi-l întreb ce necaz are şi el, izbucnind iar împotriva I.C.R.A.L.-ului, bombăne ceva despre acoperişul spart şi despre faianţa în baie.

— Unde locuiţi?

— Într-o casă de pe strada...

— O, dar staţi bine. Cu ce v-aţi ocupat înainte?

— Păi, tovarăşe, am fost inspector de bancă şi m-am pensionat de la spaţiul locativ. Am avut munci de răspundere.

— Ce funcţie aţi avut, domnule?

— Director!

— Unde?

— V-am spus, la spaţiu.

Vedetele şi silueta

În multe ţări se duce astăzi o campanie asiduă împotriva abuzurilor în alimentaţie şi împotriva consumului de alcool.

Revista Paris Match a publicat în cîteva numere o serie de comentarii în favoarea sănătăţii reproducînd printre altele declaraţii ale unor vedete sau făcînd referiri la modul lor de a-şi menţine sănătatea şi silueta.

Iată cîteva din trucurile folosite de ele pentru a se menţine în formă:

Jean Paul Belmondo — 50 ani-refuză să turneze dacă în apropiere de locul de filmare nu există un teren de tenis. Face deasemenea box şi joacă fotbal.

Lino Ventura — 65 ani — „sînt foarte categoric cu mine însumi; am făcut lupte greco-romane, o şcoală unde nu se trişează. Dar îmi place să gătesc pentru prieteni".

Jane Birkin: „Îmi pregătesc singură masa în fiecare seară (De cînd l-a întîlnit pe cineastul Jacques Doillon, ea a renunţat, în sfîrşit, la cele patru pachete de ţigări pe zi).

Yves Montand — 60 de ani — continuă să practice dansul în fiecare zi. „În felul acesta eu fac sport fără să-mi dau seama".

Michel Sardou — 37 ani. Sportul este pasiunea sa. Îi place efortul solitar şi practică numeroase sporturi individuale: face schi, pescuieşte, joacă tenis şi, de curînd golf.

Paul Newman — 59 ani — nu încetează să-şi repete că datorită sportului a reuşit în cinema. „Sportul te ajută să te dăruieşti în echipă şi să ştii să suporţi eşecul".

Sylvie Vartan. Ea şi-a clădit corpul de-a lungul spectacolelor „în forţa"; dar „trebuie să ştii să te relaxezi, să te deconectezi, acesta este adevăratul secret". Pentru că se „consumă" fizic mult în meseria sa, ea nu acordă atenţie regimului alimentar. „Este necesar să te odihneşti, spune ea, dar odihna este o ştiinţă care se învaţă cu preţul unei enorme energii".

Claudia Cardinale. „Pentru mine nu există nici aerobica, nici creme de noapte.

Mă culc cît mai devreme posibil. Şapte ore pe noapte, fără tranchilizante, nici somnifere, sînt necesare pentru a recupera şi a mă simţi în

Parcă mi-l amintesc. În primii mei ani pe malul Dîmboviței i-am bătut la ușă. Stăteam într-un fel de hotel. Nu i-am cerut decît o încăpere. Și acum țin minte răspunsul: știi dumneata tovarășe cîți oameni așteaptă înaintea dumitale și în ce situație sînt? și am ieșit, sub privirea lui disprețuitoare.

— Domle, dar de ce nu vă adresați spațiului sau I.C.R.A.L.-ului, de ce ne scrieți nouă?

— Pentru că ălora nu le pasă! Și apoi, dumneavoastră, tovarășe, trebuie să ne sprijiniți.

— Cu ce să vă sprijinim?

— Să-i luați la întrebări pe ăia!

— De ce nu-i luați dumneavoastră? Ați fost șeful lor.

— Parcă dumneata nu știi!

— Ce să știu?

— Cum lucrează.

Îmi vine să-i spun că și el a lucrat la fel, că acum viața îi plătește pînă la ultima centimă. Încerc să-mi aduc aminte dacă atunci cînd am ieșit din biroul lui l-am înjurat sau nu. Nu reușesc. Oricum, țin minte că am ieșit în stradă cuprins de rușine și revoltă. Îl privesc iar. E bătrîn, bătrîn, îi tremură mîinile, are carnea vînătă și dinți puțini. Doar ochii i-au rămas răi și sticloși. Parcă îmi simte privirea.

— Am făcut două infarcturi în ultimii trei ani.

— Domnule, cu inima nu e de joacă, domnule.

— Dumneata nu te-ai învățat încă să vorbești cu tovarășe?

Tac. Nu vreau să-i spun așa. Ne despart prea multe.

Mă privește lung și rîde.

— Hai, domle, ce dracu, știu și eu că nu aveți nici un pic de putere. Ce te superi acum, ura două, am scris și eu dar ce puteați face? Mă plictisesc toată ziua. Și inima, inima asta nu-mi dă pace. Mă sufoc, am amețeli, parcă aș dormi zi și noapte și nu mă mai pot trezi. Am o casă la țară și din cînd în cînd mă mai duc acolo. Dar nici liniștea nu-mi face bine.

— Dacă vă pune stimulatorul o să vă simțiți excelent!

— Credeți?

— Sigur!

Învățătorul, gol pînă la brîu și cu ciupilica în cap, purtînd un enorm pansament peste umărul stîng apare în ușă.

— Ia spune, m-am mai roșit în obraz?

— Sigur că da, zic eu, deși arată la fel.

— N-ai o oglindă?

— Nu.

— Dom' doctor, pot să încerc să mai string și eu cîte-odată în brațe? Doctorul nu aude. Sau nu vrea să-i răspundă. Și mă întreabă pe mine.

— Oare acum mai pot?

— Eu de unde să știu?

— Păi, dacă mi-a pus mașinăria, ar trebui să mai pot!

Vă doresc noroc! Fostul director e invitat pe masă. Chiar îi doresc noroc. Viața va stabili de cîtă moarte are nevoie.

Doctorul nici măcar nu-l întreabă ce mai face. I-a spus să se întindă și să stea relaxat. Nu doare, doar injecțiile înțeapă puțin. Învățătorul e deja la ușă. Vorbește iute, rîzînd, de parcă ar ciripi. E gata să sară într-un picior. O zbughește pe hol și ciucurele din vîrful capului se clatină vesel și optimist.

Vedetele și silueta

formă a doua zi. Cînd nu turnez, îl provoc pe Pasquale (regizorul Pasquale Squittieri — soțul vedetei) la o partidă de mers pe jos, urmată de cîteva exerciții de gimnastică sau de o baie în piscină, dacă timpul permite.

Bineînțeles, acest lucru nu împiedică ridurile, dar istoria unei fețe este de cele mai multe ori foarte frumoasă. Pe ea poți citi ultimul „secret al tinereții", acela care păstrează cel mai bine toate rețetele: să știi să spui nu.

Demis Roussos. Toată lumea a auzit vorbindu-se de „slăbirea" extraordinară a lui Demis Roussos (53 de kg în 6 luni). A făcut aceasta fără a renunța să mănînce, luînd cîte cinci mese pe zi, dintre care un pui întreg la cină.

Secretul său? alimentația disociată pe care o explică în cartea sa „Chestiune de greutate". Demis a scris și o altă carte, o culegere de 249 rețete gastronomice, precedată de un rezumat al metodei sale de slăbire rapidă fără privațiuni.

Ce este alimentația disociată?

Este contrariul unui regim. Mîncați exact atît cît doriți. Nu veți suferi deci niciodată de foame. Singurul lucru de care trebuie să fiți atenți este de a nu amesteca unele alimente în timpul unei singure mese.

De exemplu puteți mînca o enormă friptură sau chiar un pui întreg (Demis o face uneori) fără să vă îngrășați un gram. Dar dacă mîncați în același timp cartofi prăjiți, fasole uscată, orez sau paste fiți siguri că vă îngrășați.

Din contră, puteți mînca în același timp cîte legume verzi doriți. Dar orezul, pastele, legumele uscate nu sînt interzise cu condiția de a le mînca singure, sau cu legume verzi, dar mai ales nu cu carne. Și mai ales, nu mîncați niciodată fructe după masă, indiferent de compoziție. Dimpotrivă, la micul dejun sau ca gustare, puteți să mîncați orice cantitate.

Important este așa cum spunea Claudia Cardinale „să știi să spui nu".

traducere și prelucrare

ANA MARIA MANTA ■

Priveşte şi taci. Trăieşte şi ţine minte. Bucură-te de fructe şi întinde-te pe spate în iarbă. Loveşte şi rîzi. Apără-te şi lasă barca în voia valurilor. Treci pe lîngă fiecare lucru de parcă ai face-o pentru ultima oară. Şi lasă cerbii să dea tăcerii toată adîncimea lumii şi singurătăţii, apoi iubeşte şi uită lucrurile pe care n-ai avut curajul să le trăieşti, muşcă şi nu te lăsa călcat în picioare, cheamă porumbelul să-ţi uguiască la umbra ta alungită şi joacă, de parcă ai fi number one al propriei tale vieţi. Asta e tot şi cît trăieşti, asta e toată bogăţia şi cu ea te alegi.

Nu se vede decît lampa şi spatele dezgolit al doctorului. E păros şi niciodată nu-şi încheie halatul. Poartă nişte saboţi şi nu zice nimic. Taie, coase şi nu te bagă în seamă. Pare să privească mereu în gol. Nici nu ştii ce respectă mai mult, omul sau maşinăriile acelea mici. Are aerul unui tehnician rece, sec, indiferent. Şi omul se simte sub mîna lui o maşinărie care are nevoie de o piesă de rezervă. Peste cîteva zile îmi va povesti despre alte maşinării, despre cele trei inimi artificiale, grefate în Statele Unite şi în Suedia. Două s-au oprit. Doar una mai rezistă, instalată pe un cărucior şi pusă în mişcare cu aer comprimat. Decît acum, mai bine peste cîţiva ani, chiar dacă lumea privită dintre rotiţele căruciorului e mai urîtă. Va spune: „Sîngele nu m-a impresionat niciodată. Pe mine mă uluieşte rezistenţa şi perfecţiunea corpului uman. Fiecare părticică din el este fantastic de realizată. Oricît ar progresa toate domeniile ştiinţei, în două sute de ani nimeni nu va putea reproduce funcţiile organelor vitale. Creierul şi ficatul nu vor avea niciodată copii funcţionale". Omul acesta sobru, distins, rece şi nepăsător ascunde tot. Nu trădează nimic. E un tehnician impecabil. Din 1965 a montat aproape două mii de stimulatoare cardiace. O face cu calm, cu siguranţă de parcă ţi-ar coase un nasture. Şi stă la pupitrul tuturor maşinilor care asigură circulaţia extracorporală în timp ce pe inima oprită se execută cea mai cruntă operaţie dintre toate operaţiile posibile. E ca un inginer la turnul de control al unui zbor cu perspective largi. Nu zice nimic. Apasă pe butoane, foarte rar îşi trădează nemulţumirea prin mişcarea buzelor şi din cînd în cînd, cînd îl cuprinde îndoiala îi văd degetele cum se plimbă pe lănţişorul de aur de la gît. Nimeni n-are curajul să-i zică nimic. E un meseriaş impecabil, rece şi însingurat. A văzut prea multe eşecuri. „Operaţiile pe cord deschis se făceau la început cu foarte multe pierderi. Mai mult de jumătate din bolnavii care urcau pe masă nu se mai trezeau. Atunci am vrut să renunţ, să nu mai intru niciodată într-o sală de operaţie. De atunci am rămas cu refuzul de a-i cunoaşte pe cei operaţi. Îi găsesc întinşi pe masa de operaţie şi adormiţi. Pornesc maşina, urmăresc operaţiile în fiecare sală şi, la sfîrşit, opresc maşinile şi-i las pe masă. Dacă scapă nu vreau să

Muzee mai puţin obişnuite

● În provincia spaniolă LEMANCHA se află unicul Muzeu de dragoste din lume. Printre exponate se află bunăoară reţetele medievale de „elixiruri ale dragostei", mostre de ierburi din care se preparau asemenea băuturi, amulete.

● La Berlin, în muzeul căilor de comunicaţie poate fi văzut printre altele şi primul vehicul din lume care a circulat pe şine din lemn la mina de aur de la Brad din Munţii Apuseni.

● La muzeul berii din PLZEN (localitate din R.S. Cehoslovacă) pot fi văzuţi instalaţii complete de fabricare a berii care erau folosite în urmă cu sute de ani, un atelier de dogărie, o colecţie de halbe, sticle de bere.

● La Ialta (U.R.S.S.) poate fi văzut muzeul vinului care cuprinde o colecţie de 50.000 sticle cu vin. Cele mai interesante piese sînt o sticlă de Xeres din anul 1775 şi o sticlă de Tokay din anul 1892.

● În oraşul Imperia din Italia se află unul din cele mai originale muzee despre istoria alimentaţiei. Rezervat exclusiv spaghetelor, muzeul expune în ordine cronologică toate tipurile existente în lume ale acestui produs.

● La Geneva (Elveţia) există cel mai mare muzeu al ceasului, unde este expus şi cel mai mic ceas din lume. Are diametrul de 11 mm şi cîntăreşte doar 5 grame.

● La Cairo (Egipt), în muzeul agriculturii, se află un ierbar unic în lume. Alcătuit în 1450 î.e.n., cuprinde 275 de desene imprimate în granit din care a fost construit templul lui TUTMES al II-lea la LUXOR. Desenele înfăţişează cele mai cunoscute plante din epoca respectivă.

● La Delhi (India) a fost creat un muzeu al păpuşilor, care cuprinde exemplare reprezentative din peste 100 de ţări.

● În cadrul muzeului de istorie din Reşiţa, se află şi

Muzee mai puțin obișnuite

expoziția de locomotive care a fost amenajată în anul 1971, cu prilejul aniversării a 200 de ani de la punerea în funcțiune a primului furnal la Reșița (1771).

• Expoziția de locomotive este amplasată în aer liber și sînt expuse 16 locomotive, cuprinzînd primele tipuri de locomotive fabricate în Reșița, printre care și prima locomotivă fabricată pe teritoriul României.

• La Sibiu, în Dumbravă, a luat ființă cel mai mare muzeu etnografic în aer liber, al meșteșugurilor țărănești. Aici sînt reliefate rezultatele muncii rotarilor, morarilor, potcovarilor, fierarilor, dulgherilor, dogarilor care au născocit de-a lungul vremii mecanisme și soluții tehnice complicate și ingenioase.

• Și tot la Sibiu în anul 1957 a fost inaugurat un muzeu al armelor și trofeelor de vînătoare, cuprinzînd peste 1000 exemplare.

• La Ploiești se află muzeul „Ceasul de-a lungul vremii", unde predomină ceasurile de buzunar, apoi ceasuri montate pe tablouri, ceasuri cu cadran de porțelan. Se remarcă un pendul construit din lemn (1634), primul ceas de buzunar, ceasul solar lucrat la Paris (sec. XVIII), ceasuri ce au aparținut unor personalități române — I.L. Caragiale, M. Kogălniceanu, N. Iorga, Th. Aman, Mihail Sadoveanu. Admirat este ceasul din casa domnitorului Mihai Sturdza, care are o greutate de 40 kg.

• Muzeul marinei din Constanța oferă vizitatorilor imaginea evoluției marinei românești de-a lungul secolelor, dintre care amintim o ambarcațiune mare ce datează din sec. X—XII făcută dintr-un singur copac, macheta corăbiei „România", prima navă cu aburi datînd din 1869 etc.

ION MANTA ■

știu cine e fericitul pentru că dacă o sfeclește nu suport să-mi aduc aminte de el. Figurile celor pierduți în anii de început mă urmăresc și acum". E distant și sobru. Se poartă ca un profesionist. Am făcut cursa, o.k., asta e tot. Ce importanță are gargara. Pierzi sau cîștigi. Dincolo nu e decît vorbărie. L-ai urnit pe unul care aștepta prea mult în stația care duce spre neant, perfect, ți-ai făcut datoria, spală-te pe mîini, fumează o țigară și șterge-o acasă și iubește-ți nevasta și ascultă muzică. Nu pierde vremea și nu-ți bate joc de ea, colorînd-o cu stupizenii și cuvinte inutile. Trăiește! Trăiește și apasă corect pe butonul care-i dă celui de pe masă o șansă. Apoi ascunde-te în insula ta de liniște și măsoară noaptea și singurătatea. Stai în cap, citește, joacă-te, e treaba ta, căci te privește. Number one e cel care trăiește și adoarme fără nici o remușcare. Și dacă apeși butonul soneriei și ție îți arde buza, te poți aștepta ca de după ușă să-i auzi vocea de judecător că-ți spune dindărătul lemnului vechi de stejar, și ce dacă lumea se scufundă? lasă-mă să dorm! Și rămîi neputincios în fața ușii pe care scrie „Dr. Radu Făgărășanu".

Să privești de o mie de ori

Aproape strîngînd din dinți mi-a spus „față de marile valori sînt o mediocritate cu reputație". Și a intrat în baie. Oare cum le-o fi venind unora să-i sărute mîinile? O fetiță privește pe fereastra unui salon. Atolo ce e mami? Atolo sînt blocuri, sună răspunsul fără nici un chef de joacă. Atolo ce e? Atolo e o pădure, răspunde mama. E marea! Nu e marea, zice mama fără să privească pe fereastră. Vine cioara, vine uliu! De unde știi tu de cioară? da' de uliu? Poate a văzut sau a auzit înainte. Fetița știe de păsări. Mama știe de moarte. Între păsări și moarte se află inima. Atolo ce e? Atolo e un cîmp, atolo e un parc, atolo, atolo, și moartea stă la pîndă în inima fetiței și femeia de serviciu dă cu șopirla udă pe hol și Nașu a ieșit din baie și Bârsan a plecat, e fără mașină și-n înghesuiala autobuzului simte în ceafă o respirație fluerată, ăsta e cardiac, o doamne, mîine o să-mi vii pe masă și privirea îi fuge pe stradă după cei care se opresc din mers ca să mai tragă o gură de aer, uite un coronarian, și buza de jos îi alunecă înainte a resemnare, poate o să vină, sau cine știe, nu mai apucă și gata, să mai încheie o biografie și lumea îl împinge la stații și el, obosit, nu zice nimic, se lasă dus și ar mai fuma o țigară, deși știe că face rău, pe urmă tot el se încurajează, n-o să aibă timp, și așa o să mor tot de infarct. Mircea Bârsan este chirurg. Cardiacul lipit de el îi suflă în ceafă un aer fierbinte și umed, întîi mi se obstrucționează arterele coronariene care irigă mușchiul inimii, ce chestie,

o să-mi devin propriul meu pacient, și tramvaiul se leagănă și el se lasă prins în joc, încearcă să-și imagineze sfîrșitul, întîi mă va durea brațul drept, pe urmă gata, infarctul și gîndul acesta îl face să zîmbească. „Dacă mi s-ar spune că mor mîine, mi-aș continua treaba. M-ar deranja să am dureri. Dar pînă mîine m-aș obișnui". Bârsan e tînăr dar umerii i s-au aplecat puțin. În ochii Nașului sînt două luminițe mici ca două ace de argint. Trece la birou. N-are loc. Nici nu-i trebuie birou. Își aprinde o țigară. Fumați mult? Da! E nociv pentru inimă! Un zîmbet tăios înainte de răspuns. Nu țin să trăiesc foarte mult. Nu beau, nu altceva, doar fumatul mi-a mai rămas cînd am mîinile libere. Cît trăiesc, trăiesc intens. Atît. Pleacă iar și mă lasă singur. O iau iar prin saloane. Un băiat aleargă pe hol. Marți era un corp inert, cărat în brațe. Azi e azi. Țipă și aleargă și mama lui îl privește speriată. Cînd s-a trezit la reanimare a început să plîngă că el nu mai vrea la aparat, vrea la mama. Și țipa, ce-i aia bibicardie? Mama lui a mai prins culoare. Parcă ea ar fi trecut pe lîngă moarte. Vreau bombonici, țipă puștiul. Nu se poate, mîncăm întîi supă și felul doi și pe urmă bomboníci. „Nu-mi aduc aminte cum arăta primul om căruia i-am deschis inima. Știu doar că era o stenoză mitrală, zice un tip căruia mie îmi place să-i spun Călătorul. Rar de tot îmi aduc aminte expresii, nume, detalii. Doar cei care-au murit mă urmăresc mereu. Ți-e groază de amintirea lor, Călătorule? În fond, din moment ce nu există nici un nemuritor, toată medicina este un eșec. Dar există eșecuri cărora degeaba le cauți motive cu care să te amăgești. Știi că există eroare în ciuda tuturor datelor corecte? Știu sau nu știu, ce importanță are. Dacă din fiecare bolnav pierdut înveți ceva care să ajute altuia, atunci ai făcut un pas. O eroare recunoscută poate folosi cuiva mai tîrziu, zice Călătorul. După o eroare, fără un dram de cinism, nu mai poți intra în sală. Cu ce moral mai deschizi o inimă dacă ai tot timpul în minte chipul mortului de ieri? Mortul de ieri și mortul de mîine. Între ei doi e viața noastră cu inima palpitînd în slujba vieții și amenințînd mereu. Mortul de mîine stă pitit în fiecare, într-un colț al inimii, sau furișat pe cine știe unde prin corp. Călătorul spunea, dacă-l întrebi pe unul cînd vrea să moară, acum sau peste o oră — el va răspunde cu siguranță, peste o oră. De ce? Pentru că vrea să se mai uite o dată, de două ori, de 10 ori, de o mie de ori, de cîte ori are timp l-a ce a iubit mai mult. Și Profesorul, și Călătorul, și Nașu, și Bîrsan cînd inima îl cheamă pe mortul de mîine te ajută să poți privi de încă o mie de ori. Poate de o sută de mii, poate de un milion. Dar pentru asta îți trebuie curaj. Curajul de-a porni spre Fundeni, curajul de a suporta un cateter, curajul de a primi în corp cutiuța rece de metal nichelat a stimulatorului cardiac, curajul de a urca pe masă pentru a muri puțin, două, trei, cel mult patru ore, cu șansa de a te trezi un om normal pentru tot restul vieții sau cu neșansa de a nu te mai trezi niciodată, de a trece fără durere, fără zvîrcoliri, fără lacrimi din somnul lung al anesteziei în neantul care te soarbe ca pe o părere.

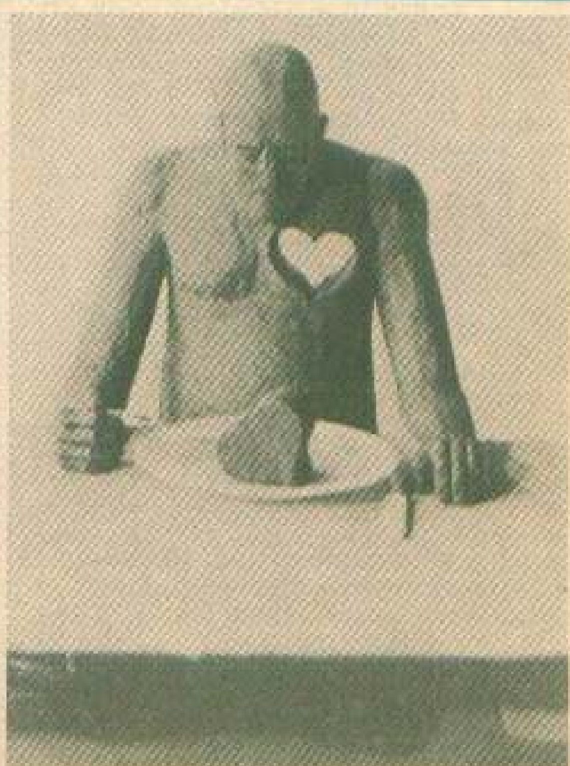
Ca să înțelegeți marele spectacol al inimii deschise trebuie să vă învățați cu moartea, să vă apropiați de ea cu calm, cu înțelegere, cu mînie și cu ură. Ca să trăiești și să înțelegi trebuie să accepți că mori, că în locul celui de pe masă poți fi și tu. Ce șanse ai? Ce riști? Simți ceva? Cum e după? Orice călătorie în inimă e o aventură și-un risc. Dar și un mare spectacol. O tragedie și-o performanță. Tot ceea ce urmează nu e decît o călătorie la care participați ca invitați de onoare.

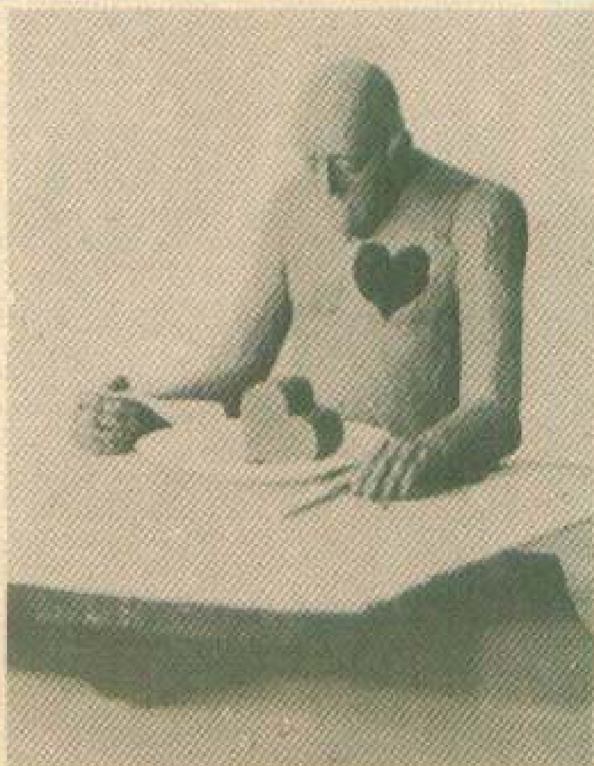
Maică, măicușoară!

Nașu e socotit un mare chirurg. Cînd aude numele acesta ochii lui mici sticlesc între zîmbet și ironie. E personajul propriei sale vieți. Poate chiar mai important pentru viața altora. Și nici măcar n-are degete lungi de pianist sau chirurg. Are ceva pe care nu-l pot lua de nicăieri. Numai răceala lui vine de pe un aisberg, de pe un bloc de gheață peste care s-a întins umbra groasă a singurătății și îndoielii. „Încă n-am făcut nimic de excepție pe lumea asta", zice el. Nu-i pasă. Sau așteaptă să-l contrazic. Dar eu nu știu cîți oameni a scăpat de la moarte. Oare i-a numărat pe cei care trăiesc pe mîna lui! Sigur nu-i pasă nici de asta. Sau numai uneori, cînd îl toacă singurătatea, cînd i-e urît ca într-o peșteră betonată la intrare. Să trăiești, asta mi se pare singura chestiune de excepție. Și i-am ajutat să o facă și pe unii nemernici. Dar asta e altceva. Mîinile lui au intrat și cotrobăit în o mie de corpuri. Degetele lui au pipăit o mie de inimi. Și dacă aș scoate din buzunar un cuțit și aș strînge din dinți în fața lui cred că ar îngălbeni într-o clipă. „În război am înțeles că moartea e ceva definitiv, zice el. Dacă pe stradă văd sînge mi se face rău. Mă îndepărtez ca să nu leșin. Nu suport sîngele decît în teatrul sălii de operație. Ce pot face acolo nu pot face pe trotuar. Nici actorul nu-și poate duce rolul de pe scenă în familie sau între prieteni. Iar în sală intru într-o transă specială. Altfel aș fi măcelar". Și fumează, fumează, lăsînd tăcerea să cadă mai grea ca perdeaua de fum. „Îmi amintesc perfect cerul limpede garnisit cu escadrile. Chiar casa de lîngă cea în care locuiam a fost distrusă și am văzut echipele de salvare încercînd să scoată cadavrele de sub dărîmături. Mă uluia chinul omului de a se ascunde în adăposturi care nu fereau de nimic. Atunci am descoperit ce enorme eforturi de a trăi e în stare să facă un om". Cînd povestește parcă ar repeta un joc la pian. E lejer. Își îngăduie un surîs, își relaxează mîinile, își lasă capul pe spate, aruncă fumul în trombe subțiri spre tavanul alb. Spre sfîrșitul războiului am făcut o apendicită acută și m-au dus la Pucheni unde erau îngrijiți prizonierii englezi

și americani, cei recuperați din bombardamente. Doamne, erau praf, bucăți de carne vie, vinovați și nevinovați îndurînd moartea. Știi că am cunoscut jumătate din cimitirul englezesc și american de pe Valea Prahovei? Unul dintre piloții răniți era o rudă a unui potentat american. Atunci s-a folosit penicilina pentru prima oară în România. Aveam 9 ani și mi-am privit în oglindă propria-mi operație. Mi s-a părut un fapt imitabil. Nu m-a impresionat. Tata îmi aducea portocale. Erau portocale? Erau și le storceam și le duceam piloților răniți. La un moment dat am observat că unii dintre ei dispăreau. Mult mai tîrziu am înțeles că mureau. Atunci mi-am dat seama că moartea e ceva definitiv.

N-are mîini de chirurg. Nici mîini de pianist. Culmea e că a studiat pianul cu sora Clarei Haskil. E dispus să zîmbească atunci cînd spune, dacă se purta mai frumos și nu era atît de urîtă poate că aș fi devenit pianist. Preferam s-o aud cîntînd decît să mă așez eu la pian. Așa că am devenit medic. Cadavre și oameni morți mai văzusem. Începeau încercările mele de a salva ce se mai putea salva. Omul acesta pare un tip dur. Pare și așa îl știe lumea. Pare că și atunci cînd merge sau privește. Ca apoi să-l prinzi la inflexiunea celei de-a doua propoziții cu care îți face cadou o confesiune. E un poet sentimental, fragil, delicat care nu taie decît dintr-o voință cruntă de a apăra fragilitatea ființei umane. „Nu vorbesc prea mult cu operații. Ce să discut? Atașamentul față de ei îl comit cu faptul în sine. Chirurgia e tăietură, nu cuvînt. Cînd pleci într-o călătorie îți iei bilet de tren și e plăcut să fie cald, curat, să ți se ofere prăjituri, să-ți zîmbească și conductorul, da' cel mai important e să ajungi, să nu deraieze. Bolnavului îi ajunge faptul că vede în salon doi-trei bolnavi cu valvă mitrală protezată cărora le merge bine. Unii zic că e importantă psihologia bolnavului. Eu am văzut fricoși trăind și curajoși murind. E ușor să faci o tipologie umană în fața unei încercări limită. Mai greu e s-o trăiești alături de fiecare. O operație pe inimă o faci o dată în viață. Faci și scapi sau faci și mori. Dar tu, chirurgul, în sinea ta repeți această îndoială alături de fiecare."

Desene de ANTON DRAGOȘ ■

Și mai departe veți afla despre relațiile între acest om care poartă ochelari cu dioptrii, mustață scurtă și vorbește puțin și bolnavii de inimă. Pînă atunci mai este puțin. Sînt culuarele lungi, îmbrăcate în linoleu, cu capetele animate, unde se dau telefoane, unde vin rude, unde plîng sau se îmbrățișează familii. Acolo e bursa neoficială a operațiilor pe inimă. Cine e la rînd, ce șansă, cine a capotat, de ce, pe cine avea, cine e number one, ce ticuri are, ce poreclă, ce nu suportă. De acolo începe lumea, fabuloasa lume a saloanelor. Acolo te pregătești să zbori. La etajul 6 și 7 al Fundenilor sînt bătrîni și copii care așteaptă la rînd sau care au trecut de masă. Faptul că-i așteaptă o deschidere a inimii sau cel de a fi trecut cu bine dă un sens fiecărui gest. Toată viața lor se rînduiește în jurul acestei aventuri. Totul ia proporții epice. Viața are un alt sens. Și uneori nu mai are nici unul, e chiar absurdă, alcătuindu-și semnificațiile acolo unde logica noastră se poticnește. Și cînd

te aştepţi mai puţin, începe să aibă umor, să te cheme cu voluptate, ca apoi să te oprească iar, să-ţi închidă toate cărările. Bărbatul meu era zugrav, zice o mînă de femeie întinsă pe spate sub cearşafurile albe. A căzut de pe schelă şi-a murit. Săracu, a murit la Caragiale, îl plîng, chiar că nu era om de competenţă şi bea şi-i plăcea anturaju. Eu eram din Cătunu, el din Ibreni. Nici n-am divorţat. De ce să mai cheltuim banii, pentru o hîrtie pe care să scrie că nu mai stăm împreună. Nu mai stăteam şi era de ajuns. La primul meu bărbat nu ne-au primit părinţii. Ne-am făcut casă dar cînd a fost gata, i-a murit tatăl şi s-a întors la mama lui. Era o femeie rea şi ne-am lăsat. Atunci am făcut ulcer şi-am aflat şi de inimă. M-am îmbolnăvit de supărare. Toată viaţa m-am chinuit. Mama mea era văduvă de război şi noi am muncit ca supuşi. Noi fetele munceam pămîntul şi lucram pe la alţii ca să putem trăi. Acuma încoa m-am mutat la Buftea la o fabrică de conserve. Cîţiva ani am făcut naveta şi m-am mutat în Ploieşti. La conserve eram iute de mînă şi făceam norma. Acasă, la fel. Avem un pic de curtuliţă şi mă chinui cu de toate. Dar nu mai pot munci. De anul trecut din decembrie mi-a luat pofta de mîncare şi-am început să slăbesc. Mă lua cu frig şi cu tuse şi m-am dus la Ploieşti la Circă. Pe zi ce trecea simţeam că mă topesc. Aveam o închilozare la toate, şi la mîini şi la picioare. Cînd coboram din irtă, abia mergeam. M-am dus înapoi la circă şi i-am zis doctorului că mi-e rău. S-a răstit la mine şi-a zis, ce vrei, laboratorul vorbeşte, ce să-ţi fac dacă nu arată nimic. I-am zis, daţi-mi să fac şi eu o rază şi el a zis ieşi, vrei conced. Uite că nu-l blestem că e păcat. Da m-am dus la rază şi acolo mi-a găsit ceva. Au zis că mă pensionează. M-au internat la Ploieşti. Toţi dădea din umeri. Că n-am aia, că n-am aia, da atunci de ce dau să mor? Şi m-au trimis la Bucureşti. Suflam greu şi m-au adus cu salvarea şi la cîteva zile m-a şi operat Naşu. Nu-i frumos să-i zici Naşu. Poate se supără. Aşa îi zice lumea, da nu-i spun în faţă. El m-a tăiat şi mi-a dat drumul la suflare. Înainte aveam o tuse seacă. Mă ţinea un sfert de ceas şi tuşeam pînă vedeam stele verzi. Acuma nu, parcă e uşor. Am zis că mă aduc pînă aici ca să mă ia moartă. Cu ce să plătească băietul meu cameonu ca să mă ducă acasă? Unii au zis să nu mă las la operaţie. M-a învăţat o vecină să zic că mie mi-e frică de moarte şi atunci nu mă taie, îmi dau medicamente. Eu am zis, ce, dacă o mai avea copilul meu parte să mă vadă în viaţă e bine, dacă nu, nu. Şi m-am lăsat. Şi uite că m-a văzut. Unde-i? E la liceu la Sfîntu Gheorghe la atletism. Ce băiat frumos şi voinic. Le-am zis acasă să nu-i spuie nimic. Da cînd a venit acasă pe unu martie a zis, măicuşoară, ce-i cu tine? du-te şi-ţi cată de sănătate că te-ai topit. Mi-a dat el patru sute, din demnizaţia lui. Am plecat la spital da am zis la surori să nu-i trimiţă vorbă. De ce să-l întristez?, că i-a dat şi lui garsonieră. Aşa că m-am lăsat de una singură. Şi m-am trezit direct la reanimale. Întîi am zis că-i salon, că nu am păţit nimic. Da am simţit că mă ţine ceva în spate. Am zis, aha, mi-o luat greutatea de pe inimă. Îşi strînge baticul legat sub bărbie şi priveşte întrebătoare spre uşă. În cele din urmă ridică puţin capul şi încearcă să-mi pună o întrebare confidenţială. Nu ştiţi, oare mi-o scos plămînu? Mi-a fost ruşine să-l întreb pe doctor. Se întinde iar şi n-are curajul să rîdă. Simte ea că totuşi are amîndoi plămînii, deşi îi lipseşte ceva. A avut o tumoră de cîteva kilograme. Nu credeam că mai scap. M-or trimis la analize cu un bărbat şi ăla mergea iute iute şi eu nu m-am putut ţine după el şi m-am oprit la un colţ şi nu l-am mai găsit şi m-am pierdut prin spital. M-am ascuns la un telefon şi m-am pus pe plîns. Tot nu rîde. Chiar dacă a scăpat, ea nu trăieşte cu sentimentul că s-a mai născut o dată, că începe o nouă viaţă. Ea e ţărancă. Ştie că moartea vine oricum, că doar s-a depărtat puţin şi peste cîţiva ani va veni să-şi ceară dreptul. Şi-o nouă viaţă nu mai are cum să înceapă, e în vîrstă, e secătuită de puteri, obrazul ei e tăiat de urmele adînci ale fiecărei zile trăite. Nici una n-a lăsat o floare. Toate au brăzdat pielea şi i-au împuţinat trupul. Dar băiatul, el, e lumina care îi arde în privire, numai pentru el mai bate inima.

Un alt bărbat îmi arată pieptul acoperit de cercuri vineţii. Are 34 de ani şi o tăietură mare îi împarte pieptul în două. În 1980 a fost operat de dublă leziune aortică şi mitrală. În 1985 a fost deschis din nou. Nu mai funcţiona valva. Spaima lui a început după a doua operaţie, cînd a descoperit cercurile de pe piept şi de pe spate. Parcă cineva s-ar fi jucat şi i-ar fi aruncat pe el inele de metal înroşite în foc. De fapt sînt urmele defibrilatorului electric. La sfîrşitul operaţiei, inima lui n-a mai vrut să pornească. I-au făcut şoc electric de cîteva ori. Unii nici n-au mai crezut. Şi cînd se aşteptau mai puţin, la al nu ştiu cîtelea şoc ea a luat-o uşor, pic, pic, pic-pic şi uite-l acum, viol, trecînd prin dreptul saloanelor şi dînd telefoane la prieteni. „Ce mai faci Mitică, mai trăieşti?, întreabă el amuzat. Să-ţi zic o treabă, am aflat că doctorii au zis că a doua oară nu mai fac o chestie ca a mea". E aproape mîndru. Prima dată mi-a fost frică. Să ştii că şi frica ţine puţin. Cît durează drumul cu căruciorul de la salon pînă la sală. Liftul ăla mare, uşile date înapoi, sala colorată şi gata..., m-am trezit noaptea, cu un furtun în gură. Profesorul m-a ascultat şi mi-a zis, ai grijă că a treia oară nu te mai pun pe masă. Nici n-o să aibă ocazia. În cîteva luni mă duc la slujbă şi mi-o păzesc. E lucid, lucid, omul acesta tînăr. A doua întîlnire cu moartea i-a dat şi entuziasm dar şi luciditate. Începi să descoperi că eşti rău cu ceilalţi. Cînd îi vezi pe alţii că pot şi tu nu pentru că nu te ajută nimic din tine, atunci simţi că te cuprinde ceva amarnic. Aproape că-ţi vine să-i urăşti, să-i consideri pe ei vinovaţi de infirmitatea ta.

Pe hol se fac marile cărţi ale vieţii şi ale morţii. Dar ele nu se joacă decît mai tîrziu, în sală şi la reanimare. Cînd cade unul, „cînd rămîne pe masă", panica face ravagii. Se sperie cu toţii. Unii nu mai rezistă de frică şi pleacă. Speră să se întîmple ceva, să scape, să se descopere un medicament miraculos. Şi el nu vine. Vine în schimb clipa scurtă a înţepăturii. Cu ea se închide ultima uşă, cade ultima cortină şi e neagră, neagră, neagră ca noaptea cea fără de sfîrşit. Doi oameni rămaşi pe masă înseamnă panică. Trei dau deja dimensiunea unei tragedii. Rămîn saloanele aproape goale. Cu ani în urmă, cînd mîinile şovăiau derutate prin discretele încăperi ale inimii, dintre cei urcaţi pe masă numai jumătate mai coborau. Şi totuşi se opera. Mai ales cei fără nici o şansă găseau un dram de curaj. Şi pe unii îi răsplătea norocul, pe alţii viaţa îi trecea în statisticile de pierderi, la numărul mare de oameni căzuţi în bătăliile medicinei. Şi acum, după atîţia ani preţul morţii lor se întoarce însutit în mîna sigură care taie şi vindecă în statisticile care spun: Din 100 de oameni urcaţi pe masă şi deschişi la inimă, numai 7 nu mai coboară. Uneori trec luni de zile pînă cînd amărăciunea şi durerea dau ocol pe toate feţele.

Acum vii frumos cu toate hîrtiile în geantă, schimbi costumaţia şi începi analizele. Încet, încet se stabileşte dacă mai ai vreo şansă pe drumurile vechi, dacă îţi mai folosesc pilulele şi picăturile. Dacă ghiara de pe inimă se ascute şi intră din ce în ce mai adînc, dureros de adînc, începe să te colinde un gînd, să tragi cu urechea la ce vorbesc ceilalţi. Există o solidaritate discretă a cardiacilor. Îşi scriu, schimbă reţete, sfaturi, păreri, dau ştiri despre vieţile doctorilor, despre medicamentele noi. Cei operaţi pe inimă sînt atît de apropiaţi şi se confesează încît relaţia lor are forţa unui grad de rudenie. E un fel de înrudire pe bază de suferinţă. Şi de la aceştia afli că inima poate fi deschisă aşa cum ai deschide o cutie de scrisori, un radio, un aparat sigilat sau un măr. Nu, măr nu pentru că după ce-l despici nu se mai întregeşte niciodată. Prind un strop de curaj. Ajung la ecografie. Doctorul Apetrei îi pune să se dezbrace pînă la brîu şi le arată o canapea. Se întind pe spate şi aşteaptă. Sînt pregătiţi de ceva important. Şi Doctorul Apetrei le stropeşte pieptul cu o soluţie şi le aşază pe piele un aparat mic, de mărimea celor electrice de bărbierit. Şi începe să vorbească, să măsoare. Cel întins nu vede ce vede doctorul. Acesta stă pe un scaun în faţa unui ecran mic pe care bate inima. O poate privi în secţiune din orice poziţie. Şi bate pe un calculator tot felul de cifre, puncte, coordonate, suprafeţe. Şi calculatorul răspunde, atîta sînge intră, atîta iese, iar doctorul Apetrei zice, aşa e valva, aşa e aorta, cam asta e situaţia. Şi-ţi dă o poză. Parcă e luna fotografiată de pe modul. Te duci mai departe. Te cercetează mai rău şi mai amănunţit decît pe un cosmonaut. Şi după cîteva zile afli că trebuie să mergi şi la titirez. Bolnavii ştiu. Cînd te anunţă de titirez atunci eşti foarte aproape de operaţie. Titirezu e de fapt o instituţie. Se află la alt etaj, în altă aripă. Cel mai adesea, dacă pleci de unul singur, te pierzi. Nu mai ştii să te întorci. La titirez dai de un om de treabă. E atît de blînd şi de calm că nu-ţi prea vine să-l socoteşti un mare profesionist. Numai cînd îi auzi pe chirurgi cum se sfătuiesc cu el şi îi cer părerea îţi dai seama că ai căzut pe mîna unui mare profesionist. Şeful titirezului se numeşte Bradu Fotiade. Iar titirezul se numeşte cateter. E o sondă din material plastic introdusă în inimă pe o venă deschisă la baza superioară a piciorului. „Ce fac eu e o expertiză inginerească. Nu mai încape fierul. E tehnică şi şi meserie. Sonda se vede pe un ecran. Oasele se văd pe acelaşi ecran. Altceva nu se mai vede." Şi medicul duce încet, cu mişcări line, migăloase vîrful sondei spre inimă. Cînd ajunge în inimă începe filmarea. „Nu pot să dau răspuns ca în romanele poliţiste, cît mai are de trăit dar pot spune care este riscul, ce tip de operaţie se impune, cu' ce riscuri şi cu ce şanse. La operaţiile grave, complicate, în fiecare sîmbătă dimineaţa are loc o discuţie asupra cazurilor mai importante. Se face o cîntărire între riscul operator şi beneficiul de după. Îi dai bolnavului dreptul de-a încerca să prindă ultimul tren sau îi spui deschis, e tîrziu, a plecat deja fără dumneata! Noi, europenii, nu-i spunem verde în faţă. Alţii, i-o spun scurt cheamă-ţi avocatu, redactează-ţi testamentul, reglează-ţi conturile şi dacă mai ai ceva timp poate că n-ar strica să faci şi-o excursie. Măcar să-ţi iei adio cum trebuie. Noi stabilim doar atît, da sau nu. Dacă da, discutăm modalităţile, dacă nu, nu zicem nimic". Şi sîmbătă dimineaţa într-una din sălile spitalului profesorul Ioan Pop D. Popa, şeful clinicii anunţă cazul. Se spune numele, vîrsta, domiciliul, boala. Se derulează filmul de la titirez. Se schimbă păreri. Totul se înregistrează pe un casetofon minuscul. Asta e cutia neagră a zborului. Pe finalul ei, dacă ţi-ar da-o cineva, ai putea să asculţi hotărîrea asupra deschiderii inimii tale care bate. Pînă una alta ţi se dă un formular. Citeşti. „Declaraţie. Cunoscînd gravitatea bolii de care sufăr, declar că sînt conştient de riscurile pe care le presupun unele investigaţii speciale. Cu toate acestea, dat fiind importanţa suferinţei accept şi solicit să fiu supus investigaţiilor speciale. Semnătura". Stai în cumpănă. Semnezi sau nu? Credinţa că mai ai o şansă îţi îndreaptă mîna spre hîrtie şi într-o clipă ea pune semnul grafic al întregii tale existenţe. De durere eşti în stare să-ţi asumi şi moartea. Pe ea o aveai oricum. Aşa că ai semnat cu sentimentul că semnezi pentru viaţă. Pentru moarte nu e nevoie de nici o semnătură. Şi de acum eşti în horă. Începi să aştepţi. Orele şi zilele trec atît de repede cînd te gîndeşti că ai putea să mori. Şi totuşi, se tîrîie timpul, nu mai vine odată clipa în care să afli adevărul. S-o ştii pe una. Albă sau neagră. Să scapi de chinuri. Şi vine ziua. O ştii pentru că n-ai mîncat nimic, pentru că eşti personaj pentru toată populaţia saloanelor. Surorile au ceva

aparte de fiecare dată cînd ajung la tine. Îți zîmbesc, îți spun glume. Ești cineva și mîine poți să fii nimic. Seara te cheamă Radu. Radu este un bărbat tînăr, cu barbă elegantă. Te invită în cabinet, îți arată un scaun și te ia la povești. Ți-e frică? La ce te gîndești? Te încurajează. Nu ești primul. Teama e o prezență necesară. Așa zice știința. Tot știința zice că sînt bolnavi care zic că nu se tem. Li se spune fals curajoși. Acestora, bărbatul cu bărbuță, calm, așezat și el îndărătul mesei le spune franc: Se poate termina prost. Asta e un fel de avertisment în genul, nu vă supărați, lăsați-o mai moale că s-ar putea să fie pentru ultima dată cînd ne vedem. Cei mai curajoși sînt bolnavii cu defecte congenitale. Ei știu că operația e singura scăpare și se îndreaptă spre ea cu toată ființa. Într-o bună zi Radu Clit, psihologul clinicii, a primit în birou o pacientă care urma să urce pe masă în dimineața zilei următoare. Femeia aceea voia să moară. Sinceră, convinsă, hotărîtă. Să termine odată. Nici măcar nu se gîndea că se cheltuie o groază de bani pentru un asemenea hatîr, să mori pe masă, conectat la sculele electronice care pulsează pentru tine. A încercat să o convingă că merită să trăiască. Nimic. I-a explicat ce schimbări mari se vor petrece în starea ei. Nimic. Ea voia să rămînă pe masă. Cu ideea asta a venit și tot cu ea s-a întors în salon. A doua zi a urcat pe masă și a scăpat cu brio. Trăiește, trăiește și zice mereu că vrea să moară. Iar viața îi arată că trebuie să îndure și să plătească prin suferință.

A fost internat într-un alt spital. A fost tăiat și închis la loc. I-au zis, du-te la Fundeni și roagă-te de ăla, poate te face! Altcineva n-are curajul să se apuce. Și a venit la mine. Are o tumore enormă. Nu pot să-i refuz șansa, șansa și curajul de a avea încredere în mine. Ăsta moare sufocat în două săptămîni. Dacă nu-l operez nu mai are absolut nici o șansă. I se strînge un laț în jurul gîtului. Îi deschid o portiță spre viață. Una din o mie sau îi dau șansa să moară fără nici un chin. Pierde, moare ușor, cîștigă, cîștigă o viață. Pe cînd eu, dacă pierd, am un eșec profesional acolo unde mi-aș fi dorit enorm să reușesc. El a venit la mine pentru că i s-a spus, du-te la el pentru că e singurul care în nebunia lui poate să te ajute. Am mai ajuns să mai joc odată cu mine, să mai pun un pariu. Îl simt că l-a atins și o altă întrebare. Dacă pierde pariul? Dacă nu clachează pe masă, stau cu ochii pe el. Niciodată nu știi de unde apare o complicație. Sînt unele care se nasc acolo unde nu te aștepți, împotriva oricăriei logici, a oricăriei previziuni. Asta e marea lașitate a complicațiilor neprevăzute. Tace. Chirurgia se face cu multă muncă și cu multă suferință. Nu cred în cei care zic că s-au născut chirurgi. În România au fost mulți chirurgi mari, poate și datorită darului artizanal al acestui popor. Devine sentimental. Primul om care l-a operat (acea banală apendicită din copilărie) a fost Ion Făgărășanu, celebrul chirurg al anilor 50–60. De el a fost extrem de aproape. A furat meseria. Apoi vorbește de Alexandru Vasiliu, un chirurg din Slatina care a fost asistent la Berlin și alături de care a făcut chirurgie din cap pînă în picioare. Apoi trece la Andreoiu, straniul personaj al medicinei românești, alături de care n-a lucrat niciodată, un bătrîn care ani la rînd a fost un mare chirurg al acestei țări, rămînînd la Ploiești, unde se duceau tot felul de medici ca să urmărească marele spectacol-Andreoiu într-o operație. De mai multe ori a fost chemat să fie profesor. N-a venit niciodată, preferînd liniștea urbei, tăind totul la marea artă, de la neurochirurgie pînă la ortopedie. Îmi povestește apoi despre gîndirea chirurgicală a profesorului Settlacek și apoi despre Björk Wiking Olaf din Suedia de la care a învățat chirurgia valvulară. „N-am crezut că înțelege ceva de la mine. Dar după două luni mi-a întins un certificat pe care scria „Pe cine interesează" după care a urmat o caracterizare mai mult decît măgulitoare. Brusc, îmi vine ideea să le întreb ce șanse avem. Sare ca ars. Nici una. Eu nu sînt un optimist. Nu lupt din optimism, dintr-o eroare de optimism. Singura șansă e să poți să te bucuri. Asta-i tot? Fă ceva. Și dacă tot faci, fă bine. Prin meseria mea eu ofer șanse. Dar cîtă valoare au? Un pic pentru mine, un pic pentru el, un pic pentru familie. Dar dacă mă gîndesc la marea șansă a omului, nu o văd. Nu vă îngrozește faptul că unii oameni cărora le-ați dat viață vă vor uita? Nu! Asta pentru că nu mă interesează dacă în omul de vis à vis este memorie și recunoștință. Important este ca eu să mă recunosc în el. Tonusul meu de aici vine, zice Nașul. Ce vă îngrozește? Mai rău și mai rău? Mai rău și mai rău! Moartea, zice el și iese. Apoi deschide iar ușa și zice, moartea ca fenomen, nu moartea mea, și închide ușa și se duce. Vrea să-l mai mai vadă o dată pe cel venit la el ca să scape. Se duce la patul lui ca să-l întrebe ceva sau nu-l întreabă nimic. Stă cîteva minute și se uită la el prin ochelarii groși și apoi îi bate pe umăr și iese. Doar surorile știu că dincolo de distanța enormă între el și bolnav e o iubire, o dragoste care îl duc în stări paroxistice, la disperare. Asta pentru că i s-a întîmplat să piardă și oameni față de care își ascunsese sentimentele dar pentru care a făcut totul. Îi povestesc despre Nina. Nina este o fată căreia i-a deschis inima. A trecut cu bine. A crescut. A dat la medicină. A intrat. Evită să mai discute. Se jenează că i-a trimis bani. Și apoi se revoltă. În fond am făcut-o pentru reușita ei, nu pentru a mea. Călătorul e mai rece. Aproape cinic. Îmi arată o scrisoare. Cînd l-am operat era mic, mic. Și peste ani am primit o scrisoare. Știi ce scria? „Acestea sînt primele cuvinte pe care am învățat să le scriu în limba română". Călătorul zice, mă feresc de ei. Mi-e frică. Dacă mi se lipește de suflet și mi se întîmplă să-l pierd, sînt un om nenorocit. Ce înseamnă o pierdere? Pierderea este omul venit la Fundeni cu ultimele speranțe, cu ultimele șanse. De obicei omul se teme. Mai speră. Nu are curaj cînd operația ar fi un moft și vine spre sfîrșit. Și crede, speră enorm și apoi rămîne pe masă sau capotează

la reanimare. Nu știe nimic. Dar în fiecare se deschide o peșteră. „Presimt fatalul. Ceva îmi spune, nu te băga, e un risc. Și nu mă poi opri. Eu accept orice. Poate că îmi place mai mult cel cu risc. Și el are dreptul la o șansă. Trebuie să-l apere și pe el cineva. I-am acceptat și pe cei care n-au avut nici o șansă. La cei cu risc mare e cel mai delicat. Nu e situație în medicină ca bolnavul să ți se dăruie total ca în chirurgie. El se predă cu totul. Devine și supusul și stăpînul tău." Nașul e un pătimaș. Un lucid mistuit de întrebări. Mai zice uneori „chirurgia e ocnă ridicată la rangul de profesiune de credință", dar rar, poate numai atunci cînd simte sfîrșeala cum îi pune stăpînire pe corp. „Eșecul aduce cu sine o derută teribilă. Te gîndești la propria capacitate, la puterile medicinei. Poți găsi explicații pentru o moarte, dar asta nu te împacă cu ea. Nu devi mai imun, mai opac la moarte, dimpotrivă, eu devin mai alergic. Mie nu-mi place nici vînătoarea, nici pescuitul, nimic din ce omoară. Ascult muzică și văd de flori. Și operez mereu. La ora actuală nici nu mai sînt bun de altceva"

Dropia în cuib

Dar timpul trece. Pînă lor le trec prin cap atîtea gînduri ție îți vine rîndul. Nea Anghel trage „tramvaiul" la ușa salonului. Te anunță. Toți ceilalți se uită la tine ca la un erou. Încearcă să te convingă că faci o călătorie înspre viață. Se tem și ei, te temi și tu. Dar vă încurajați. Vă doriți succes. Și nea Anghel te duce la lift. Nu urci decît un etaj. Sau cobori unul. Chiar dacă ai scăpat, ți-e frică și jenă să spui cuiva ce ți-a trecut prin minte la cîțiva metri de intrarea în sală, în ușă, sau cînd ai urcat pe masă. Toată viața asta va fi un secret. Nici n-o să ai curajul să-ți aduci aminte cu lux de amănunte. E vorba de gînduri. Căci imaginea sălii îți rămîne neștearsă, albastră ca marea, curată, strălucitoare, cu toate luminile aprinse ca pentru o ceremonie, monitoarele clipind ecranele, aparatele nichelate, cărucioarele, vrafurile de cearșeafuri albastre în care te vei scufunda ca într-o apă răcoroasă. Trebuie să recunoști că în clipa în care te-ai întins pe masă ți-ai luat adio. Pentru orice eventualitate. Și din momentul în care ai fost adormit a început cursa, marea partidă care se va juca în numele vieții. Ea ține mai întotdeauna doar 24 de ore. Sala și reanimarea. Ai trecut de cele 24, ești liber, ai toate șansele să continui cursa. Oricum, te-ai întins, ai adormit cu gîndul la trezire. E un fel de așteptare. Dar nu mai știi nimic. Ai ochii acoperiți. Uneori nu ți-i lasă liberi pentru că oricum nu mai vezi nimic. Îți fixează brațele. Parcă ai fi pe cîmp și te-ai întinde în iarbă și cineva ți-ar lega mîinile. Oricum nu miști, nu te mai zbați, nu te mai întrebi. Ești liber! Nu te presează nimic. Te acoperă cu cearșeaf. Îți introduc un tub în gură. Îți înțeapă brațele și venele tale comunică prin ace cu tot felul de sonde transparente din plastic. Soluții gălbui, soluții incolore, sînge. Încep să sune instrumentele nichetale. Pe masă se înșiră tot instrumentarul. Mai bine că nu l-ai văzut. Te-ar fi apucat groaza. Toate taie și înțeapă, strălucesc și sînt reci ca gheața. Încă ești viu. Surorile vorbesc, aranjează totul. Parcă mai respiri. Așa zice cearșeaful. Nu se aude. De fapt nu se aud decît oțelurile și tîrșitul papucilor în care stau învelite picioarele tuturor celor intrați în sală. Dincolo de paravan se spală Profesorul, Nașu Bîrsan, Othelo, Călătorul sau Socoteanu. Spălatul e lung. Ține mai mult de un sfert de ceas. Întîi se spală pînă la coate. Se freacă minuțios la încheieturi, între degete, la vîrfuri, se clătesc cu apă distilată, schimbă săpunul și încep iar. Se spală de trei ori și la urmă își pudrează mîinile cu talc. Le întind, și vine o soră care îi ajută să ia mănușile subțiri și albe. Gata. Pentru tine toți trag adînc aer în piept. Noroc! Cu un bisturiu îți desface pielea la capul pieptului. Nu mult, atît cît să intre capătul fierăstrăului electric. Fierăstrăul! zice o voce. O mînă întinde fierăstrăul, alta îl ia. Are dinți ca toate fierăstraiele pentru lemn și-un papuc care intră pe sub stern. Îți protejează organele de capătul lui ascuțit. Un bîzîit scurt, ca de mașină de cusut și fierăstrăul îți despică toracele. Nu are nevoie mai mult decît de 10 secunde. Sîngerezi. Unul din doctori te tamponează cu tifon steril. Celălalt trage cu brațele de stern. Ai un piept arcuit. Cedează. Se deschide ca o cușcă; se vede înlăuntru. Un bisturiu electric îți cicatrizează toate venele din care se prelinge sînge. Carnea ta e roșie și vie. Pompa s-a oprit. Nu-ți mai dă aer. Pe coloana gălbuie doctorița Teodora Petrilă îți privește tensiunea arterială. Înălțimea lichidului gălbui e barometrul comportării tale. Cînd scade ești mai aproape de moarte. Cînd urcă, lin, cu fiecare centimetru pe care îl cîștigi în înălțime ești mai aproape de viață, de piscul senin al fiecarei zile. Așa știi tu. Că dacă scapi nu vei mai băga în seamă norii. Și unul dintre medici trage ușor cu amîndouă brațele ca să-ți deschidă toracele. Nu mult, puțin, cît să încapă o menghină nichelată. Gata, a intrat. Doctorul învîrte de un șurub și sternul se deschide ca un chepeng mai larg, mai larg și dacă ai vedea te-ai mira ce coaste elastice ai, cît de mult se îndoaie fără să pocnească. Acum e loc să-ți pună în piept și-un pachet de cîteva kilograme, e ca un culcuș pentru un iepure, ca un cuib pentru o pasăre mare. Și nu te vezi deloc. Ești ascuns sub cearșeaful albastru, deja pătat de sînge. Nu ți se vede decît pieptul prin deschizătura pînzei și menghina înfiptă în stern ca o gheară de oțel care vrea să te despice. Încă nu se vede inima. Ea e în culcuș. O bănui doar. Ceva se ridică și coboară între brațele menghinei. Un vîrf de bisturiu taie pericardul. Uite-o! E ca o pasăre, ca o dropie în cuib, roșietică, mică, neliniștită. Parcă ar fi în somn și ar visa urît, tresărind mereu, ritmic, egal, truda ei de fiecare clipă începută încă dinaintea nașterii tale, din pîntecele mamei, cînd era mică, de mărimea unui ou de porumbel. Urmează o perioadă de artizanat și inginerie. Ești conectat la mașină. Pompa e o mă-

sută mică, cu zeci de butoane, cu ecrane, cu furtunuri, cu plămînul artificial, mare, transparent, diform, în care se află cîţiva litri de sînge. Furtunuri lungi şi groase din plastic sînt pregătite să te preia. Se folosesc o singură dată. Apoi se aruncă. De obicei le iau şoferii ca să le folosească la scosul benzinei din rezervor. Dacă scapi şi ai maşină, cere-l pe cel care ţi-a adus sîngele oxigenat. N-o să-ţi fie silă să pui gura pe el cînd o să tragi benzină în canistră. Pe acolo ţi-a venit viaţa, pe acolo ţi s-a adus sîngele. Şi operaţiunea aceasta se face încet, cu migală. Scoaterea inimii din circuit nu e periculoasă. Se face doar încet, încet şi sigur. Tot sîngele din tine în loc să se mai întoarcă în inimă, se duce în maşină. Pompa îl oxigenează şi ţi-l trimite înapoi curat, proaspăt, puternic. E sîngele tău amestecat cu sîngele altora, a celor care au fost dispuşi să-ţi facă un cadou ca să-ţi încerci şansa. La bordul maşinii stă fratele Naşului. I se spune şi îl cheamă cheamă Radu. Nu are poreclă. Asta pentru că nimeni n-are curajul să i-o pună. Dacă tu zbori, chirurgul este pilotul. La bordul maşinii de circulaţie extracorporală e turnul de control. Turnul e totdeauna treaba lui Radu. Lîngă el stă un tehnician. Din cînd în cînd se ridică. Pleacă în altă sală. Porneşte o altă maşină. Şi acolo e un om întins pe masă care mai are o şansă. Dar nici acolo nu stă. După ce maşina l-a preluat se ridică şi trece în altă sală. Şi acolo mai e un om întins pe masă care mai are o şansă. Şi lui îi porneşte maşina. Radu Făgărăşanu nu te părăseşte. Vine înapoi. Te ţine în viaţă cu maşina aia a lui mică şi lată ca o broască, sau ca un gîndac enorm ale cărui picioare stau înfipte în pieptul tău şi-ţi dau sînge. Dar inima nu mai mişcă. S-a oprit. O soră întinde un vas. E plin cu ser îngheţat. Doctorul îl ia şi ţi-l toarnă în piept. Nu te zgribuleşti pentru că nu simţi nimic. Dar gheaţa-ţi răceşte pieptul şi inima. Altfel nu se poate lucra. Şi după cîteva minute, medicul zice, perete. Ce treabă ai tu cu pereţele? Ai, pentru că acolo e priza unui aspirator. Cînd e conectat, el îţi soarbe şi sîngele şi gheaţa topită şi lichidul îţi lasă inima curată, moale, ca o bucată de carne aruncată într-un vas zmălţuit în roşu. E moale, inertă, ca o cîrpă şi doctorul o ţine în mînă ca pe un cartof, ca pe o scrumieră, ca pe o bucată de plastelină. Fără viaţă e banală, urîtă chiar. Dar ţi-o taie curînd. Din două atingeri ai inima deschisă. Deschis înseamnă crăpat. Nu zici nimic, nu vezi nimic, nu simţi nimic. Altfel te-ar enerva pişcăturile. Tot timpul te agaţă cu pensetele, ţi-o înţeapă cu acul şi ţi-o agaţă cu fire de aţă. Aţa o fixează pe marginea menghinei şi inima îţi stă deschisă. Pensetele sînt lungi, lungi şi subţiri. Unele au şi 20—25 de centimetri. Doctorii stau aplecaţi deasupra ta. Unul la stînga, unul la dreapta. La capul tău e doctoriţa Petrilă. La bordul maşinii stă Radu. La picioarele tale e sora. Ea dă instrumentele şi păzeşte masa. Nici un om nu trebuie s-o atingă în timpul operaţiei. Şi pe spaţiul care a mai rămas se învîrt ceilalţi, surorile, nea Anghel care îţi mai aduce un flacon de sînge, asistentul de la maşină, o armată albastră şi calmă, care schimbă puţine cuvinte. Merită să ai încredere. Nimeni nu se întreabă ce e de făcut. Tac şi din cînd în cînd pronunţă cîte un cuvînt. Nu este o sentinţă. E numele unui instrument după care cineva a întins o mînă. Şi minutele trec. Mîinile care mînuiesc pensele se mişcă încet deasupra deschizăturii largi a pieptului tău. Parcă un păpuşar ar mînui o marionetă. După două ore se mişcă la fel de calm, la fel de precis. Parcă umerii celor aplecaţi peste tine s-au mai încovoiat niţel. Parcă respiraţia lor e mai agitată. Nu simţi asta, nu-ţi fie frică. Toţi cei din sală au gura acoperită cu măşti de tifon. Şi capul. Şi corpul îmbrăcat în halate sterile. Poate că se sufocă de cald, dar nu ţi-o spun, nu-ţi reproşează nimic. Acum îţi taie valva. Cu un foarfece curb ţi-o desprind uşor din mijlocul inimii. Ştii cum e? S-a calcifiat, e tare, dură, osoasă. Moartea se cuibărise acolo şi cînd e scoasă i se văd mustăţile de crap. Încă puţin. De acum ai intrat pe ultima sută de metri. Dintr-o cutie sigilată îţi scoate valva nouă. Fii atent, trebuie să fii mai viteaz! De azi înainte ai ceva de mistreţ în tine. Ţi-o coase încet, aşa cum ţi-ai cîrpi tu însuţi o pereche de pantaloni. Dar ceea ce se întîmplă în inima ta e o minune. O croitorie de artist. Ai o capodoperă chiar în pieptul tău. Vezi, ce naiba faci, coboară lichidul de coloană, nu eşti nebun, doar nu vrei să mori? Ai grijă, acum te ajută Radu, învîrte un buton şi-ţi dă mai mult sînge, îţi măreşte presiunea. Iar cei doi aplecaţi asupra ta îţi închid inima. Ţi-o storc. De fapt ţi-o golesc de aer. Dacă uită în tine un miligram de aer poţi să ştii că e un fel de adio. Aerul se duce la creier şi te omoară ca un glonte de argint. De aceea te şi apleacă mai mult cu capul în jos ca tot aerul din inima ta să iasă. Stai ca la circ. Pe spate, cu picioarele sus. Şi cînd e goală, vine momentul cheie. Îţi declampează aorta, adică iau micuţul cleşte care strangulează tubul cu sîngele cald. Acesta îţi pătrunde în inimă. Acum e acum! Porneşte sau nu? De ce nu vrei să trăieşti? Porneşte, porneşte, dar bate anarhic. Intri în fibrilare. Radu se uită pe ecrane. Maşina nu mai are sînge. Nea Anghel pleacă după alt flacon. La uşa dinspre hol îl aşteaptă ai tăi. Dacă stai rău, nea Anghel nu răspunde la întrebare. Dacă mergi bine, zîmbeşte şi-i încurajează. Se întoarce cu flaconul, dar inima ta încă buimacă bate aiurea. Nu mai este timp. Se pregăteşte defibrilarea. Doi paleţi cum sînt cei folosiţi de impiegaţii de mişcare şi de şefii de haltă ţi se aplică direct pe inimă. Unul pe o parte, unul pe cealaltă. Şocul! Să nu mai ai parte niciodată de un şoc electric. Te zguduI ca la cutremur. Se mişcă şi masa. Ţi-a băgat o putere care ar porni şi un motor electric. Bravo, ai inimă bună, îţi merge motorul. Pe monitor se vede bătaia ei ritmică. Ai şanse! Radu te înţarcă încet de la maşină. Rezişti fără ea? Rezişti. Te înţarcă de tot. Trăieşti iar, legat, cu pieptul deschis, adormit, cu braţele sfîrtecate de

catetere, cu pieptul găurit de tuburi prin care ți se scurge lichidul postoperator, dar trăiești. Urmează croșetatul. Menghina e deschisă ușor. Toracele se închide singur. Cu un ac gros îți găurește sternul. Ți-l coase cu sîrmă nichelată. Să nu te sperii. Se vindecă și n-o s-o mai simți niciodată. E răsucită cu cleștele și întoarsă. N-are cum să se mai desfacă. Doar dacă îți vine ideea să faci pe circarul sau pe cascadorul. Apoi îți coase pielea. Asta e un nimic, un dulce nimic. Nu durează mai mult de 5 minute, timp în care toată lumea e cu ochii pe coloana de tensiune și pe monitorul de puls. Îți piuie bine, ai ritm. Vei scăpa. Dar nu e sigur dacă ai prins acest ultim tren. Din cele douăzeci și patru de ore n-au trecut decît patru. Încă mai ai timp să pierzi tot. Pînă atunci mai sînt multe. Doctorii ies afară. Îți completează foaia. Dar mai înainte își aprind o țigară și-și îndreaptă umerii. Au stat 3 ore cocoșați peste inima ta. Sora strînge instrumentarul. Femeia de serviciu ia găleata cu sînge, cu pansamente și cu ser și o duce la canal. Nu strîmba din nas. E o gaură mică în pardoseala unei încăperi. Pe acolo se scurge în 10 secunde. Pune grilajul la loc și nu se vede nimic. Nea Anghel te mută pe targă. Surorile iau sticlele cu perfuzie. E un adevărat alai. Unul îți face respirație artificială cu un balon negru de cauciuc. E lunguieț și seamănă cu o minge de rugby. Dacă ai fi treaz mai că i-ai arde un picior. Trăiești dar încă nu știi nimic. Afară pe hol te privesc ai tăi. De-ai ști, le-ai face un semn. Refaci drumul cu liftul. Dar nu mai ajungi în salon. O cotești spre reanimare. Aici se joacă repriza a doua a partidei. Ești un cîștigător care încă mai poate pierde totul.

Repriza de noapte

Moartea vine totdeauna spre dimineață, înainte de a se lumina. Lumina o găsește totdeauna ascunsă în trup. Pînă cînd va începe să dea tîrcoale mai este destul. Orașul abia adoarme. Țigăncile abia și-au strîns tarabele cu bujorii stropiți și cu trandafirii înecați în firele subțiri de galilea cadrata. Luminile spitalului se ridică parcă mai sus, deasupra caselor pitice ale cartierului. Seamănă cu un turn de control al suferinței. Și-n cele mai multe încăperi lumina arde, puternică, orbitoare, alarmantă. Razele ei reci, fluorescente, parcă îți pătrund ca niște sîrmulițe răscolitoare și dureroase în carne. Pe holuri tîrșiitul papucilor de casă are ecoul unei pietre abrazive învîrtite în gol. Doar la un capăt de culoar o fetiță stă ascunsă îndărătul ușii de sticlă și băiețelul, îmbrăcat în pijama și tenişi albaștri o ochește cu un pistol de plastic.

— Te impușc!

— Eu nu mor, răspunde fetița!

Cuvintele, aceste gloanțe absurde, care ne explodează în auz. Poate că vor pierde amîndoi. Poate vor trăi. Sau în trenul dimineții aurit de soare nu este loc decît pentru unul din ei. Este sau va fi. E hotărît dinainte sau adevărul acesta crunt se va contura abia în sală. Depinde de cine? De soartă, de medic, de boală, de voință? Sau cărțile acestea le face altcineva?

Reanimarea e la capătul coridorului. Are o ușă dublă, vopsită în alb. Pe acolo intri și ieși. Dacă ai pierdut trenul ești scos pe partea cealaltă. Intri fără să o vezi. În reanimare te duce un pat pe care dormi. Sigur nu visezi. Și dacă peste două zile, pe aceeași ușă ești scos și dus în salon înseamnă că ai ieșit, că ai cîștigat partida.

Cu două zile înainte căutasem un bărbat. În ciuda anunțului de „Intrarea interzisă" am deschis ușa și am pătruns pe hol. În fața mea se afla o rezervă cu ușa deschisă. În rezervă, un pat. Pe pat, un om. Omul respira repede. Avea părul creț și auriu, o față aspră dominată de un nas de fermier. Gîtul gros, cu păr închis pînă unde se bărbierea, se mișca în ritmul pieptului. Și pieptul lat, bombat, de spărgător de piatră se ridica și cobora cu o viteză nebună, nebună, nebună, făcînd monitorul să piuie grăbit. Era pieptul însetat de aer al unui alergător, al unui atlet perfect, solicitat la maximum. Respiră, respiră. O conductă gălbuie se strecura în brațul lui puternic. Aici se numește tot cateter. Cateterul îți aduce de undeva dintr-un tub o substanță, un miligram de șansă. În celălalt braț alt cateter îți aduce alt miligram de șansă. Cu fiecare picătură pe care ți-o lasă în sînge cateterul îți spune, ia și încearcă să trăiești, mai ia și trăiește. Steluța luminoasă, verzuie, ca o stea de clorofilă, se ridică și coboară într-o lunecare ciudată pe ecranul de culoarea frunzei crude. Niciodată steaua aceasta cu coadă luminoasă nu repetă același traseu, ea este proiecția cea mai fidelă pe cerul înserării a furtunii din trupul acela întins pe spate, cu brațele legate de barele patului de metal cu două bucăți de tifon. Holul e pustiu. Dintr-o altă încăpere se auzea o discuție, un bărbat și o femeie vorbeau despre concediul la mare, în timp ce plămînii mari și puternici munceau ca două pistoane de locomotivă, strigau după aer și-n sînge oxigenul se împuțina și peste molecule cobora umbra rece a nopții. Trăiește, trăiește, fă un efort, adună-ți tot ce mai ai în tine și prinde-te de bara acestui tren care duce spre mîine, spre poimîine, spre alte zile. Îmi mușcam buzele și încercam să respir pentru el și minutele treceau fără importanță, fără un alt sens și nu venea nimeni să mă dea afară și nimeni care să-mi spună că respirația mea abia îmi ajunge mie, că șansa mea e a mea și șansa lui e a lui și acum între noi doi nu mai este nici o punte. Respiră cu ochii închiși, ajutat și de un tub care îi îmbogățește oxigenul adunat din aer. Respiră, respiră, respiră. Nici cuvintele nu le poți spune atît de repede pe cît se mișcă plămînii și pieptul. Doar fața este trădătoare. A părăsit durerea și e senină, puțin obosită. Chipul bărbatului trăiește în trecut, e un fel de biografie care oglindește trecutul. Ea nu spune nimic des-

pre durere. Și în clipele acelea de singurătate, cînd el încă alerga după acea bară a ultimului vagon din trenul dimineții, eu îi citeam expresia feței, așa cum ai citit de la distanță o carte deschisă, scrisă cu litere de o șchioapă, nasul de luptător, gura mare, senzuală, de bărbat care încă n-a iubit destul și pleoapele frumoase, ușoare, ca niște aripi de fluture, și fruntea, dreaptă, hotărîtă, de om care și-a făcut viața din tăieturi scurte, din războaie cîștigate de unul singur, poate că a venit pe lume și asta a fost tot ce a primit de la părinți, și-a cîștigat și mersul în două picioare, și primele cuvinte, și primele litere, și primele note, și primii bani, tot, tot, tot și și-a iubit trupul, senzațiile dulci și ceasurile de sațietate, sau l-a păzit cu sfințenie ca pe singurul cîine pe care-l ai pentru traversat un continent de gheață, fără să știe că moartea o primise cadou încă de la naștere, că în jocul biologic al genelor care-i aduceau de la părinți reumatismul se hotăra chiar soarta inimii lui de mai tîrziu. Și atunci înseamnă că nu e vinovat cu nimic. Are și șanse! La gîndul acesta tresar. Dacă i s-ar face bine nici măcar n-ar putea cobori. Are brațele fixate cu tifon. Și dacă ar fi libere, degeaba, pentru că sub patul de metal nu se află nici o pereche de papuci de casă. Scapi de moarte și te împiedici de o pereche de papuci care îți lipsesc să te depărtezi de ea. Mai rar, mai rar și mai adînc, gîndeam sau spuneam, asta nu știu, îmi aduc aminte că după cinci minute sau după o jumătate de oră un bărbat cu privire aspră m-a întrebat pe cine caut? pe nimeni, aveți pe cineva aici? nu, n-am, adică nu, îl am pe el, aș vrea să trăiască, să scape. Vă rugăm să ieșiți din reanimare. Ies, ies, dar el de ce respiră atît de agitat? Pentru că e bolnav. Bolnav, bolnav, dar ce? Embolie. Ce-i aia embolie? Omul ăsta se numește Ghiduc și în 1978 a fost dublu protezat? Cum dublu protezat? I-am văzut picioarele. Bărbatul zîmbește. I s-au pus două valve la inimă. A mers perfect dar în ultimul timp a neglijat tratamentul. N-a mai luat anticoagulante și un cheag de sînge s-a desprins la inimă și s-a dus la creier. I-a fost atins centrul vorbirii. Acum e afazic. A venit ca urgență și acum se află într-o comă profundă. Mai are șanse? Foarte foarte puține. Poate că scapă. Și dacă, va rămîne afazic, nu va mai putea vorbi, nici înțelege, va avea jumătate din corp paralizată? Depinde de cît de întinsă este leziunea neurologică și de cît de repede se reface circulația. Cît de repede? De unde putere? De unde timp?

Reanimarea e alcătuită din două rezerve mari. Fiecare are cîte șase paturi. În prima încăpere stau bolnavii operați din ziua respectivă. În cealaltă sînt cei de-a doua zi. În încăperea pentru prima zi sînt două paturi libere. Ar fi trebuit să fie un copil și o femeie. Au rămas pe masă. Nu s-au mai trezit din operație. Sălile de operație sînt deasupra reanimării. Ce bine e cînd te coboară un etaj. Dacă rămîi pe masă te coboară la parter. Astăzi a fost o zi grea. Două paturi au rămas goale. Au cearșafurile curate, călcate, fără cute. Și aparatele stinse. Poate tocmai de aceea e o noapte mai ușoară. Luminița are 26 de ani și-un păr permanent șaten. Vorbește puțin. Nu-i place reanimarea. Mariana e colega ei de tură. E blondă, poartă mini și papuci cu talpă de lemn. Cînd merge nu se aude. E tunsă scurt și e înaltă. Trebuie să fi jucat baschet sau volei.

— Nu ți-e somn?

— Am meseriași acasă. Îmi repară condensul din apartament și am atîtea pe cap.

Într-un colț al mesei e o revistă Rebus. Două cești de cafea și o poșetă. Poate moartea e în zațul cafelei sau în poșeta aceea purtată și stă acolo pitită și așteaptă o clipă prielnică. Viața sigur nu este acolo. Mariana lucrează de ani și ani la reanimare. S-a obișnuit.

— Nu te impresionează?

— Ce?

— Moartea?

— Nu. Pe mine mă impresionează viața!

Moartea este un accident. Cei mai mulți din operații pe inimă de la reanimare pleacă în salon. La salon stau o săptămînă și pe urmă primesc hainele, și le sărută și pleacă. Dar pînă atunci mai este. Sînt 10 zile lungi cît o mie de ani. Luminița se uită la o seringă automată. S-a terminat. O ia și încearcă s-o schimbe. N-are putere s-o scoată. Noaptea pînă și obiectele se împotrivesc. O smulge și pune în locul ei o seringă plină. Trăiește, luptă-te să trăiești. Aninată de marginea patului, spînzură o pungă cu urină. Punga cu urină e altă oglindă în care se vede puterea de a trăi sau apropierea morții. O pungă săracă sau goală e semnul neantului. Respingătoarea și acra și nenorocita de urină care umple punga bolnavului cînd o privești ți se pare miere. Îți funcționează rinichii, ura, trăiești, te pregătești să-ți pupi hainele. De lîngă punga cu urină privește punga cu lichid de dren. Din sală ieși cu două-trei tuburi de plastic înfipte în piept. Prin ele se scurge lichidul de după operație. Roz e bine. Roșu e grav. E semn că operația sîngerează. Riști o complicație. Poate chiar mai rău. Te poți întoarce în sala albastră și acolo să te deschidă iar. Uneori nu mai e timp nici pentru asta. O dată ca să-l salveze pe unul, doctorul l-a deschis în reanimare, i-a făcut masaj cu mîna pe inimă și...

Pe coloana de tensiune Florica are 60.70 e bine. Spre 40 începe drama. Uneori lichidul urcă puțin. Mișcă la fiecare bătaie a inimii. Florica a avut un defect septal interatrial. La cap monitorul piuie și steluța verde apare pe ecran și trece lăsînd în urma ei o coadă. Dimineața este aproape. Clipește și te bucură. Soarele e semnul victoriei. Peste cîteva săptămîni te duci la garderobă. Pregătește-te de acum. Imaginează-ți cum îți iei hainele, cum le săruți, cum le îmbraci și cum pleci. Te vezi fericit. De azi înainte și tu te poți număra printre cîștigători. Ești cineva, ești eroul propriei tale suferinți.

VIAȚA CA O INVITAȚIE LA VALS

Locul e unic în lume. Nu degeaba oameni tocmai de pe partea cealaltă a pămîntului țin să ajungă aici, lîngă Botoșani, la Agafton. Vin ca să se convingă cu ochii lor de ce-au auzit ori, repetîndu-și vizita, cum au făcut niște americani, ca să cerceteze mai pe îndelete mecanismul frapant prin simplitatea lui parcă genială și prin felul cît se poate de natural, de firesc, omenesc pe de-a-ntregul, al acestui loc ce pare, văzut de dincolo de porțile lui, un simplu așezămînt social.

În scriptele Ministerului Muncii se află înregistrat, de prin 1968 încoace, Căminul de bătrîni Agafton, dar adevărul întreg este că la Agafton se găsește nu un cămin ci un sat de bătrîni. Un sat în toată legea, cu casele lui, 68 la număr, cu fîntînile lui, 8 cu toate, cu pămîntul lui, aproape 15 hectare: unul pentru legume, 5 de livadă, o jumătate de hectar cu viță de vie; ce mai rămîne sînt fînețele și curțile. Tineri sau de vîrstă mijlocie fiind în acest sat doar cei 46 de oameni care alcătuiesc personalul, în frunte cu directorul Aurel Tărnăuceanu. Doctorițele Elena Petiu și Lucia Iorgulescu sau sora-șefă Elena Pălii și asistentele Maria Burlacu și Cuța Cărăușu sau, în felul lor, bucătăresele Alexandrina Drobotă și Adela Știrbu știu că datoria lor este în primul rînd de-a face ca toți cei pe care întîmplarea i-a împins să ajungă aici să nici nu simtă, la urma urmei, că au plecat de-acasă. Nimic nu e mai important decît ca oamenii aceștia să nu înceapă să creadă că se află, cumva, la marginea vieții. O bună dispoziție permanentă și un optimism despre care refuz să cred că ar putea fi în întregime profesional se arată a avea o certă valoare, am zice, terapeutică, fiindcă bătrînețea, nu-i așa?, este o vîrstă pe care atunci cînd reumatismul nu te supără prea tare poți chiar să o ignori cu desăvîrșire. Și s-ar părea că într-adevăr nimeni nu se simte aici la marginea vieții ca la marginea unei mări traversate cu greu și pe malul căreia să trebuiască să aștepți ca de pe creasta unui val să-ți cadă la picioare cîțiva pești cu care să te poți hrăni. În marea asta unii mai intră pînă la glezne sau pînă la genunchi cît li mai țin curajul și puterile, dar alții se aruncă fără fereală și înoată voinicește. Și nu e deloc de crezut că ei s-ar simți mai bine dacă ar sta toată ziua într-un pat și-ar apăsa din cînd în cînd pe un buton ca să li se aducă ba un ziar, ba o cană cu lapte. Ei se străduiesc să stea pe picioarele lor, zice directorul, și reușesc atît cît e omenește posibil. Unii mai mult, alții mai puțin. Dar strădania asta îi face să fie, s-ar putea spune, fericiți, pentru că simt gustul vieții care este, la urma urmei, o luptă, nu-i așa?

La intrare ne întîmpină un bătrîn care poartă cu o demnitate impecabilă banderola de pînză roșie pe care au fost cusute două litere: O.S. Ofițerul de serviciu îmi verifică actele cu niște priviri despre care s-ar zice că n-au nici mamă nici tată atunci cînd veghează la hotarele stricte ale legalității. Pe urmă, în chip cu totul neașteptat, ridică mîna și articulează un salut militar. Aș vrea să fiu cu desăvîrșire politicos dar nu mă pot împiedica să nu rîd încă în timp ce-l întreb cum îl cheamă. Și răspunsul vine exact ca la un raport în fața companiei: Gheorghe Neagu, din comuna Ripiceni, am 82 de ani și de 8 ani sînt aici. Am fost ajutor de notar. După război am mai lucrat 14 ani, pe urmă am ieșit la pensie. Am crescut vite, am contractat cu statul. Unde a fost casa mea e acum lacul de acumulare de la Stînca-Costești. Am fost despăgubit. Un timp am stat la niște nepoți, băieți buni, dar ei înțeleg altfel viața și n-am vrut să se-mpiedice de mine. Cum nu mai aveam curaj nici să-mi ridic de unul singur o casă, am venit aici. Nu mă doare nimic, sînt sănătos tun, nu umblu cocoșat, încă mai fumez, fac benevol serviciul de portar, în schimbul de dimineață, iar după-amiază particip cu dragă inimă la acțiunile gospodărești din ale căror beneficii sîntem plătiți, dealtfel, la sfîrșitul anului. Pînă acum am prins mereu, în opt rînduri, sfîrșitul de an.

Ceva mai tîrziu, în satul acesta în care nu există drumuri ci numai poteci podite cu dale de piatră și șerpuind printre poiene, de-a curmezișul, ori prin petice de livadă, intrăm în casa cu numărul 15 și directorul bate discret la o ușă. Profesorul Alexandru Radovici tocmai citea un roman de Zola, „Gervaise". E puțin cam slăbit, zice, pentru că la 81 de ani, cîți are, a făcut imprudența de a forța un drum. Și-a forțat prea tare inima, în urmă cu vreo două săptămîni. Pînă la Botoșani sînt zece curse pe zi dar atunci erau suspendate. Așa că a plecat pe jos, grăbit să ajungă la gară, și de-acolo a călătorit, datorită aglomerației, tot în vîrful picioarelor, pînă la Cluj, unde prezența sa era absolut necesară pentru rezolvarea unei probleme de familie. Apoi s-a întors de la Botoșani tot pe jos, deal-vale, deal-vale, 13 kilometri. Și cum a ajuns, doctorița Elena Petiu l-a trimis imediat înapoi, la spitalul județean, cu salvarea. Dar acum s-a mai întremat și poate să-și reîntîlnească prietenii între care unul, Ursoi, pe care n-a avut încă timp să-l verifice, spune că a fost profesor de franceză iar un altul, Vraciu, susține că a fost procuror. El, Alexandru Radovici, a fost profesor de pedagogie. La cîțiva ani după ce absolvise facultatea la Cluj a venit războiul și ca locotenent de

vînători de munte și-a făcut datoria pînă ce o lovitură urîtă de brand l-a atins la gleznă. Refăcut, a participat la forțarea Tisei și-a ajuns pînă în Cehoslovacia, în munții Tatra, unde pe 10 martie '45 i-a înghețat laba piciorului stîng, rănit. A scăpat și de data asta și tot ce îndurase pînă atunci i s-a părut floare la ureche pe lîngă chinurile pe care le-a trăit din pricina geloziei nevestei. În orice caz, zice el, pe cei trei copii ai lui i-a crescut mai mult singur. Ar putea să stea în casa fiecăruia dintre ei, dar nu vrea. Simte că e mai bine așa. Are o pensie de 2100 de lei și pentru întreținere nu i se oprește aici, la Agafton, decît 1000 pe lună, așa că are posibilitatea încă să-și ajute copiii și chiar îi ajută, dar în felul acesta, de departe. La Agafton se simte ca într-o stațiune climaterică. Aerul este excepțional, zice el, și pentru că înainte de a veni aici a stat la căminele din Bacău și Gherla crede că nicăieri n-a întîlnit mai multă grijă și o întreținere mai bună.

În aceeași casă cu numărul 15 mai sînt trei camere dintre care una e liberă iar celelalte sînt ocupate de Ion Torac și de Maria Avasilcăi. Ion Torac are 88 de ani și e plecat de dimineață ca să vadă cum stăm cu mierea de salcîm. Iar Maria Avasilcăi are, la rîndu-i, 90 de ani și își face de lucru printre straturile de legume și de flori din fața casei. Toată viața a muncit, zice, iar acum i se pare uneori că e sănătoasă, alteori nu: „Mă mai încordează cîteodată reumatismul. Nici nu mă duc la dispensar. Ei mă cheamă, dar la ce să mă duc? Mai vin ei pe-aici. De-acum sînt mulțumită. Că te cam descurajezi, de, la anii ăștia. Și mă uit la cîte unii bătrîni: fumează, beau, sînt artăgoși". Pe cît înțeleg, o supărare a Mariei Avasilcăi ar fi că de la o vreme nu se mai nimerește deloc să-i apară în vis bărbatul ei, Nicolae, fost tîmplar cu faimă la Bucecea. Dacă aveau copii nu venea ea încoace, la Agafton, dar n-au avut și după ce bărbatul i-a murit s-a hotărît și ea să nu mai înfrunte bătrînețile chiar singură. Din pensia de 180 de lei îi rămîn 50 ca bani de buzunar iar restul trece în contul întreținerii. Diferența pînă la 1000 o pune statul. Și ea știe bine asta. Fiindcă a fost premiantă în toți anii de școală, zice, și ar mai putea spune și-acum tabla înmulțirii. Din păcate, n-a făcut decît cinci clase. Erau nouă copii la părinți și ea era, între ei, cea mai mare. A trebuit s-o ajute pe maică-sa să-i crească pe ceilalți. Și cît s-a zbătut domnul învățător Gheorghiu, de cîte ori n-a bătut la poarta casei lor ca să-i convingă pe părinți s-o lase totuși să meargă mai departe cu școala. Asta e viața.

Lîngă oceanul de clorofilă care colcăie în frunzișurile negre, parcă, de-atîta sevă și în covorul de iarbă care se întinde cît vezi cu ochii, te deprinzi pînă la urmă cu starea aceea unică de siguranță și poate și de nevinovată trufie pe care e de crezut că doar copiii o mai trăiesc atunci cînd, în respirația sănătoasă și curată a mamei lor, înalță ochii în care se citesc întrebări de stăpîni ai lumii. Astfel, întrucîtva, apare și Dumitru Ababei. Trăgea vîrtos la coasă cînd trecusem pe lîngă el și-i zisesem bună ziua iar cît am vorbit cu locatarii casei 15 dăduse repede fuga spre casa lui, în apropiere, și se bărbierise. Are și el 80 de ani și-a fost, cum zice, „agricultor, starea omului de bază". Frontul l-a făcut în Divizia a 7-a veterinară, îngrijind mai ales de beteșugurile cailor sleiți de șarjele de cavalerie sau de căratul tunurilor. După aceea a intrat la Durnești, de unde este de fel, ca agent agricol. A strîns cotele, după ordin, și a dat exemplu personal înscriindu-se la C.A.P. cu tot pămîntul lui, 4 hectare mari și late. Munca de lămurire cea mai grea a dus-o cu mamă-sa, care avea 3 hectare și nu prea se îndemna să facă pasul. „Așa sînt bătrînii, zice el, au inscripția lor în cap". Iar cînd i-a venit și lui rîndul să îmbătrînească a constatat că are o pensie de 835 lei ca funcționar și una de 132 de lei de la C.A.P. Îndeajuns ca să-și plătească traiul la Agafton, căci are șapte copii dar și el, ca alții, vrea să rămînă, cît se poate, un om independent. Aici lucrează la grădina de legume care asigură cam 80 la sută din zarzavaturile pentru cantină sau în livada în care de primăvara pînă toamna sînt mereu de cules fructele: cireșe, vișine, caise, prune, mere, pere, nuci, gutui. La vremea lor sînt de cules, de asemeni, căpșunile și zmeura sau strugurii. Cîteodată dă o mînă de ajutor și la gospodăria-anexă în care sînt crescuți pînă la 150, maximum 200 de porci. Și mai există la Agafton și o crescătorie de iepuri. Pentru ei cosește acum iarba Dumitru Ababei.

Bag de seamă că vîrsta celor mai mulți dintre pensionarii Agaftonului bate cam la 80 de ani. Dacă am sta de vorbă cu toți, dar ei sînt vreo 200, am obține mărturia unei experiențe de viață a cărei întindere ar trece binișor dincolo de războiul Troiei. Altfel, amintirile cele mai vechi răzbat numai pînă pe la începutul acestui veac. Carmen Maria Ciomac are doar 68 de ani, mai puțin decît fotografiile din camera sa. În timp ce, pierdut într-un jilț adînc, mă îngrijesc de soarta unei zdravene porții de dulceață de vișine, gazda aduce lămuriri: acolo sînt părinții săi, Vasile și Constanța, iar dincolo bunicul, Andronic Țăranu, fost diriginte de poștă în Botoșani. Bunicul era prieten cu George Enescu. Iar ea avea 10 sau 12 ani cînd a cîntat cu Enescu la pian, în casa părintească, la patru mîini. La sfîrșit el a sărutat-o pe frunte și i-a spus: fetițo, ai să ajungi departe, dar să muncești! Din păcate, în viața ei a muncit tot pe-alături de muzică. La pensie a ieșit după ce-a lucrat ca funcționară la Crucea Roșie și la panificație. După ce soțul ei, maior în Regimentul 8 Roșiori Botoșani, se întorsese de pe front cu sănătatea zdruncinată și a și murit la cîțiva ani după război, singură și-a crescut fata căreia îi alesese numele după acela al unei prințese a vremii. Fata ei a ajuns dactilografă la Craiova. Apoi, Carmen Maria Ciomac a fost nevoită să vîndă casa părintească, să facă rost de bani ca să aibă cu ce-și întreține mama prin spitale. Încît atunci cînd s-a văzut singură și toată nădejdea rămînea în copilul îndepărtat printre străini, ea a venit la Agafton hotărîtă să nu mai plece

niciodată de aici. Ca președintă a Comitetului de bătrîni, căci există și așa ceva, răspunde de cele 3000 de cărți ale bibliotecii și în nici un caz nu s-ar putea spune că vrea să le dea în primire, cîndva, noi-nouțe. Cel mai refractar la plăcuta îndeletnicire a cititului se arăta un țăran, Nicolae Amalinei. Zicea: „la ce mai folosește?". Acum vine singur să ceară cărți și cînd îi place vreuna mai mult zice astfel: „a dracului de frumoasă". Clubul este deschis zilnic și cine vrea poate să vadă acolo programul la televizor. O dată pe săptămînă vine de la Botoșani și caravana cinematografică și bătrînii pot să vadă gratuit filmul, pe spezele administrației căminului. În fine, la Agafton prezintă cîteodată spectacole și Teatrul „Mihai Eminescu" sau Filarmonica din Botoșani. Și dacă vrei să fii prezent de fiecare dată, zice Carmen Maria Ciomac, viața poate încă să fie ademenitoare, la Agafton, ca o invitație la vals. Ceea ce nu înseamnă că locul acesta n-ar fi, de cele mai multe ori, o adevărată împărăție a liniștii. Însă pentru locul acesta trebuie să ai și oarecari înclinații naturale, și nu toți oamenii au aceeași fire și temperament. Un profesor de filosofie din Săveni n-a rezistat decît două săptămîni și-a cerut să plece: e prea multă liniște, zicea el, mă obosește liniștea asta. Și din punctul lui de vedere desigur că avea dreptate. După cum au dreptate și cei care țin să rămînă aici. Căci nu-i oprește nimeni, se înțelege, și pot să plece oricînd, oriunde vor.

VIAȚA CA O INVITAȚIE LA VALS

E ora prînzului și bătrînii se întorc de la cantină și pe potecile umbroase se îndreaptă cu sufertașele pline către casele lor. „Doar cîțiva, îmi spune directorul, mănîncă în sala de mese a cantinei, cu toate că ar avea acolo loc, într-o serie, 70 de oameni. Motivele sînt mai multe. La cantină trebuie să mănînci totul odată. Și ce te faci dacă la cantină îți rămîne mîncarea în farfurie iar peste două-trei ore te prinde foamea? Apoi, impresia unei vieți cu desăvîrșire normale se înrădăcinează mai bine în sufletul lor dacă mănîncă fiecare la casa lui sau în camera lui. Și pentru că au cu toții lămpi de gătit, cine vrea și se pricepe e liber să-și gătească, în plus ce-i poftește inima. Rostul nostru fiind aici, la Agafton, chiar acesta: ca fiecare să se simtă în rîndul lumii și să trăiască întocmai așa cum a trăit o viață întreagă la el acasă."

La Agafton, într-adevăr, nimeni nu se simte singur decît dacă vrea el să se simtă singur și este, chiar și acesta, un drept al fiecăruia dintre cei ce trăiesc aici, tot așa cum alții, cei mai mulți, se străduiesc să deslușească în timpul care le-a mai rămas chemarea irepetabilă și tulburătoare a vieții, mai frumoasă chiar decît o invitație la cel mai frumos vals de pe lume.

DUMITRU ELIADE ■

Știința în lume

Lucy și mersul ei dificil

Cercetătorii au dăruit acest nume de alint, celebrei, relicve antropomorfe descoperite pe teritoriul Tanzaniei și care ocupă în studiile de antropogeneză un loc la fel de important ca și omul din Neanderthal sau cel de Cromagnion. Scheletul a aparținut unei adolescente ce a trăit în acest colț al planetei în urmă cu aproximativ 3,5 milioane de ani. Studiile mai recente au stabilit că acest hominid se deplasa atît pe două picioare cît și în *patru labe*. Mersul biped era încă anevoios și extrem de dizgrațios, deoarece bazinul alungit nu oferea un centru de greutate normal. Lucy avea în consecință o poziție curbată, cu genunchii îndoiți, atitudine „vicioasă" ce provoca o presiune asupra vertebrelor lombare 5 și 6. E de presupus că Lucy avea neplăcute dureri de spate pe care și le calma intercalînd mersul biped cu cel în patru labe, iar pentru odihnă perfectă se culca pe spate. Dar pentru cei ce au cunoscut-o în viață, strămoașa noastră a putut fi totuși o femeie superbă!

Culturi în sol artificial

Pentru a crește și a se dezvolta, o plantă are nevoie de apă, gaz carbonic, elemente minerale și, bine înțeles, de lumină pentru efectuarea procesului de fotosinteză. Solul furnizează în principal apa și substanțele minerale, acestea din urmă sub formă de ioni. Acolo unde substratul natural este deficitar, plantele sînt private de o dezvoltare normală. De aici ideea înlocuirii pămîntului prin „soluție nutritivă". Aceasta nu este altceva decît o substanță fluidă care conține toate elementele minerale de care cultura respectivă are nevoie. În mai multe ferme experimentale din lume, au fost realizate culturi de legume și fructe, de flori și arbuști. Procedeul permite, cu alte cuvinte, obținerea alimentelor de origine vegetală în substraturi artificiale, deci oriunde există căldură și lumină: pe vapoare, în zonele polare ale planetei, în sateliții extratereștri, pe lună. Va fi aceasta agricultura viitorului?

O ARIĂ

Un dialog cu circul nu se poate deschide fără prezentarea începuturilor acestei arte care se confundă cu zorii omenirii. Nu vom merge chiar așa de departe în timp ci ne vom opri cam prin anul 329 î.e.n. la Roma, în cel mai vechi circ, Circus Maximus și numărîndu-ne printre cei 385000 de spectatori pe care putea să-i cuprindă circul, așteptăm cu nerăbdare spectacolul ecvestru și acrobatic ce se va desfășura o zi întreagă în incinta circulară presărată cu nisip.

Deplasîndu-ne în timp, aflăm că arta circului se bucură de o mare apreciere din partea publicului în epoca bizantină și că circul modern a luat naștere în Anglia, la început sub formă ambulantă, apoi în clădiri particulare.

Manifestare artistică răspîndită în întreaga lume, arta circului se îmbogățește prin contribuțiile artiștilor valoroși din toate timpurile și din diverse puncte ale globului.

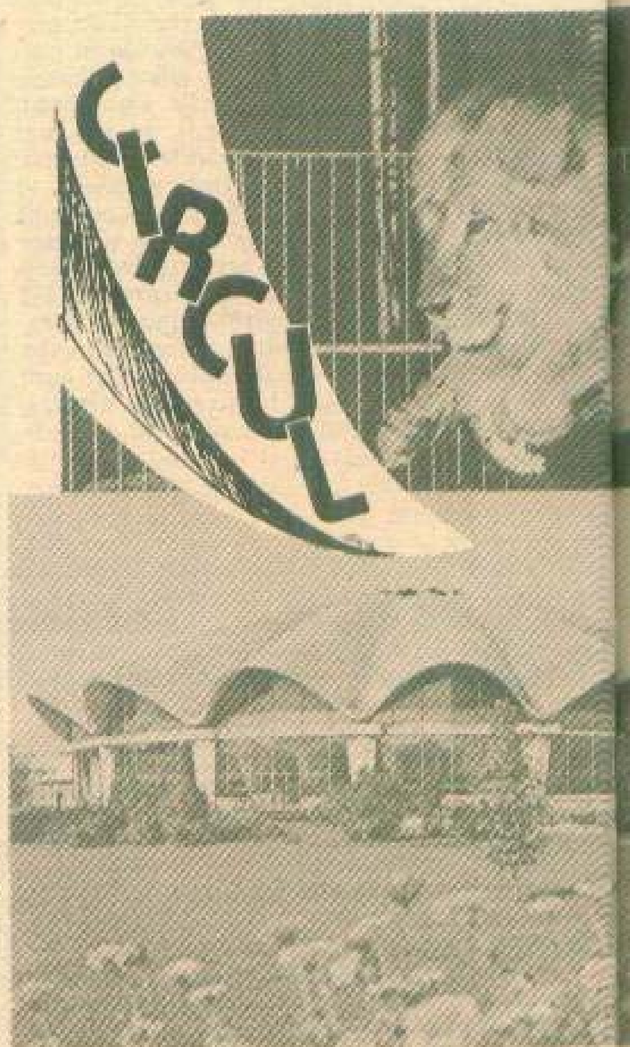
La noi în țară, cronicile sînt primele care depun mărturie despre cei care prin măiestria, prin îndemînarea lor înveseleau mulțimea și cinstitele fețe. Astfel, Miron Costin amintea de „jucătorii pe frînghie, oameni care arătau feluri de feluri de jocuri de care trebuie să te minunezi" iar C. Filipescu scria: „...În 1681 la logodna fiicei lui Radu-Vodă adus-au pehlivani din cei care joacă pe funii și alte lucruri aduseră și un pehlivan Hindu-Harap, care făcea jocuri minunate și nevăzute pe locurile noastre, iute om și vîrtos".

În anul 1871 apare ideea construirii unei clădiri destinate special circului. Această intenție se materializează doar în 1881 cînd Theodor Sidoli va prezenta un spectacol în premieră în localul „zidit în piatră" de pe fosta stradă a Poliției (în spatele Teatrului de Operetă de azi). Dacă numele Circului Sidoli și al conducătorului lui devin celebre în epocă (în țară și peste hotare) datorită talentaților artiști pe care i-a lansat, același fenomen se petrece în zilele noastre la Circul de stat, condus de maestrul Iosefini.

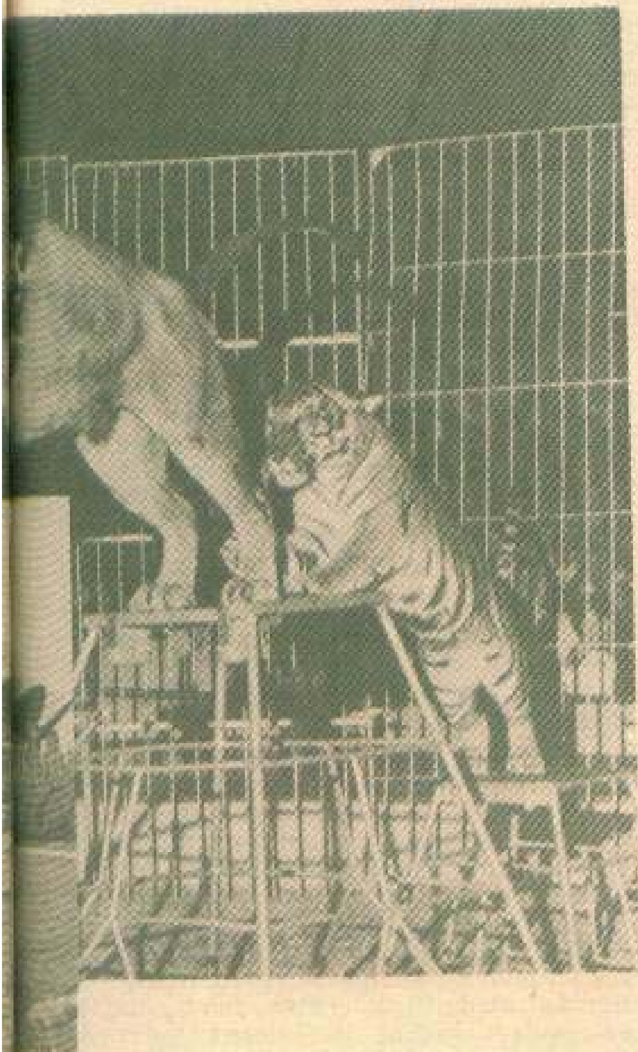
— La ce vîrstă ați început să lucrați, maestre Iosefini? Povestiți-ne ceva despre debutul dumneavoastră.

— De cînd mă știu, am muncit. De mic copil. Nu am avut deloc astîmpăr, am vrut să știu și să fac de toate, setea de cunoaștere m-a făcut să explorez domenii mai puțin cunoscute în artă, cum erau cele ale magiei, prestidigitației și... iluzionismului. Avînd în față modele strălucite precum Bosco, Hudini, Sorcar și alții, cu talent și fantezie, muncind fără preget, am devenit un „as" al genului în țara mea. Am ținut neapărat să fiu un original și așa a apărut „Trio Iosefini", devenit în scurt timp foarte popular și cunoscut în toată țara. Făceam pe atunci hipnotism, sugestii în masă, îngropatul de viu și magie de toate... culorile, bazîndu-mi experiențele pe iuțeala mea de mînă și nebăgarea de seamă a spectatorilor. Am utilizat tot felul de trucuri și experiențe din arsenalul magiei clasice. Toate acestea țin însă de „preistoria" carierei mele artistice. Numărul meu a fost modernizat și dotat cu aparatură nouă, inedită, axat pe creații originale, cu o vizibilă tentă distractivă și conținut materialist.

Am debutat pe scenele teatrelor și mai ales a teatrului de estradă, înființat în acea perioadă. Am fost solicitat să joc ca atracție în „Circul Krateyl", adaptîndu-mi numărul

NEMURITOARE

Reportaj de ELENA GRECESCU

arenei circulare unde poți fi văzut din toate părțile... fără cortine speciale, fără trape. Munca în circ, contactul cu un public entuziast și receptiv m-au cucerit și m-au făcut să mă dăruiesc circului cu trup și suflet. În afara prezenței mele ca punct de atracție în programele circului, am realizat spectacole independente, adevărate show-uri, ca: „Iosefini și bagheta magică", „Ce vrăji mai face Iosefini", „Iosefini și arena magică".

— De cînd sînteți directorul circului?

— De cînd mi-am început cariera am fost directorul întreprinderii mele „Trio Iosefini". Viața m-a învățat să mă organizez, să mă descurc în multiplicitățile ale conducerii unei activități artistice, confruntîndu-mă cu diversele probleme economice, organizatorice și nu în ultimul rînd cu cele de... concepție. Eu mă aprind mă înflăcărez, îmi place să ard în focul muncii și al creației, nu să... mocnesc.

— Ce componență are personalul Circului?

— În Circ muncesc peste patru sute de oameni, cu diferite specialități și calificări. în domeniul artistic, tehnic și administrativ, Artiști, conform organigramei oficiale, pe schemă cum se spune, sînt 162. În realitate folosim mai mulți colaboratori (balet, instrumentiști, artiști) pentru a putea acoperi activitatea la sediu, în străinătate și în țară la cele două circuri de pînză (șapitouri). În prezent, Circul, ca instituție artistică de spectacole, se autofinanțează (de la venirea mea la conducere Circul a renunțat la subvenția de stat și în mai multe rînduri am contribuit la subvenționarea altor instituții de artă din sistemul C.P.M.B.). Circul, dispunînd de două șapitouri, nu dintre cele mai moderne, de un parc auto, de vagoane de transport, platforme, vagoane de dormit, ateliere, aparatură tehnică de spectacol, cuprinde în nomenclatorul de funcții cam toate meseriile, de la șoferi pînă la croitori, plus specialități legate de specificul circului, monteuri de șapitouri, recuziteri de manej, îngrijitori de animale.

— Care este modul de recrutare a artiștilor?

— Nedispunînd de un sistem de învățămînt organizat ca în alte țări, la noi s-a statornicit practica recrutării cadrelor artistice din sînul familiilor de artiști de circ, care își pregătesc de mici vlăstarele pentru a le preda ștafeta în disciplina pe care o practică familia. Cei care nu au copii, îi recrutează din școlile sportive, bineînțeles cu obligația continuării școlii pînă la absolvire, alții recrutează tineri sportivi care renunță la activitatea competițională a sportului de performanță, în favoarea disciplinei acrobatice. Avem mulți asemenea sportivi care și-au găsit locul în diferite trupe și nu fără succes. Aș da ca exemplu pe vicecampioana olimpică Teodora Ungureanu, Sorin Cepoi, Opreseu N. și alții. Fără îndoială că în pregătirea schimbului de mîine al circului se mai folosesc încă metode empirice, practiciste. Ne străduim să asigurăm prin cursuri teoretice, îndrumări sistematice și competente din partea maeștrilor cu experiență, a regizorilor, o pregătire multilaterală și pe cît posibil... științifică. Vorbind de schimbul de mîine al circului sînt optimist, el este oarecum asigurat prin recolta bună din ultimii ani de tinere talente. Am reflectat acest lucru printr-un încîntător și promițător tablou, „Florile manejului", în spectacolul din primăvară intitulat „Parada circului", în care specta-

CIRCUL

O artă nemuritoare

torii au primit entuziasmați, cu vii aplauze, evoluțiile micilor noștri artiști de circ.

— Ce familii de artiști aveți?

— Destule! Unele cu tradiții în arta circului. F. Krateyl, Augustin, Crețu, Grigorescu, Cristea, Tudorică, Oprescu, Stan, Dumitrescu, Dumitrache, Bocioagă, Constantin și cea a dresorului S. Dermenji. Există chiar și o familie... Iosefini, din care se desprinde, cu talent, viitorul iluzionismului.

— Ce vedete are Circul?

— Vedetismul are întotdeauna izvoare subiective. Vedetele adevărate au la bază părerea obiectivă și unanimă a publicului, singurul în măsură să le decreteze ca atare. În ultimă instanță, consacrarea vedetelor se obține prin participarea și confirmarea lor în marile competiții internaționale, prin obținerea de premii și medalii, prin consemnarea valorii lor în cronici de specialitate, prin îmbogățirea continuă a palmaresului succeselor pe arenele circurilor de faimă mondială, prin înaltul profesionalism demonstrat. În acest context, se înscriu Maria Lazăr Augustin, Carmen Lupașcu, Ica Dermenji, Rica Bucur, Rodica Crețu, Iosif Constantin, Siminică și alții.

— Cine creează scenariile?

— Preocuparea pentru nou, pentru modernizarea artei circului, practica și experiența noastră din ultimele două decenii au pus la baza spectacolului de circ scenariul, bogat în conținut, diversificat ca stil și formă. Inițiativa aparține circului românesc și a fost preluată și de alte circuri de peste hotare. Realizînd spectacole pe bază de scenariu, Circul și-a asumat răspunderi sporite, cu implicații etice, cultural-educative. A fost o adevărată muncă de pionierat, de căutări, de experiențe pozitive și negative. Un moment de cotitură a fost în anul 1972 cînd, pe baza unui scenariu scris de regretatul Petre Pintilie, Costel Ionescu și subsemnatul, s-a realizat spectacolul de referință și de mare succes „Aprindeți stelele". La elaborarea scenariilor de circ au fost solicitați și creatori din afara circului. Ne-am bucurat de colaborarea unor scriitori ca Fănuș Neagu, George Mihalache, M. Maximilian, Gaby Michăilescu, I. Dianu. Regizorul circului, întocmai ca și cel din cinematografie, a fost nemijlocit implicat în procesul de creație a scenariului, regizorul de circ fiind singurul în măsură să cunoască particularitățile acestei arte, specificul și complexitatea ei. De multe ori, în cazul colaboratorilor întîmplători în scrierea de scenarii, a fost nevoie ca scenariul respectiv să fie rescris de către regizor, care să-i asigure astfel echilibrul între componentele aparținînd diferitelor genuri de artă, dozarea lor judicioasă, ritmul alert etc. Circul fiind prin excelență o artă vizuală, operează cu imagini concrete și nu cu vorbe. Circul are legile lui, mijloacele proprii de exprimare și trebuie cunoscute și folosite creator.

— Cît timp durează pregătirea spectacolului?

— Dacă scenariul a fost bine gîndit, dacă regizorul a învățat bine lecția, și a elaborat în amănunțime planul montării spectacolului tehnic și artistic, dacă munca pe compartimente s-a desfășurat normal sub atenta îndrumare a regizorului, repetițiile de asamblare nu trebuie să dureze mai mult de zece zile. Bineînțeles că în toate fazele de pregătire a spectacolului, de la scenariu la devizul estimativ, executarea decorurilor, costumelor și recuzitei, se consumă mai mult timp. Cam două luni pentru fiecare spectacol. Acum circul are în planul său cinci premiere originale pe an (trei la sediu și două în circurile de pînză, spectacole întregi pentru străinătate, numere separate la export; vă dați seama de volumul muncii în această instituție la care își aduce prețioasa contribuție întregul colectiv.

— Ce alte acțiuni în afara programelor sub cupolă mai desfășoară Circul București?

— Participare cu mici programe sau numere de circ în întreprinderi și instituții, mai ales în cadrul sărbătorilor de iarnă. Ne dăm concursul la marile spectacole de pe stadioane și la Sala Polivalentă. Sîntem prezenți cu micro-secvențe de circ în spectacolele ocazionale de varietăți, la teatre sau la baruri, pe litoral, în țară și la T.V. Circul are în organizarea sa parcuri de distracții și săli de jocuri distractive care își aduc o substanțială contribuție la realizarea planului de venituri al Circului.

— Prin ce s-a remarcat Circul București?

— Circul românesc a fost prezent la mai multe festivaluri și concursuri internaționale de circ unde a obținut numeroase premii și medalii: două premii OSCAR la Madrid, două „Clovnul de argint" la Monte Carlo, numeroase premii la Paris, Premiul presei, „Madame du cirque", „Louis Merlin", medalii la festivalurile de circ de la Rio de Janeiro și Varșovia. Despre aceste succese recompensate astfel s-a scris în *Flacăra* și în presa bucureșteană la timpul potrivit, popularizîndu-i pe cîștigători.

— Care sînt specialitățile în care au excelat artiștii români?

— Numerele artiștilor noștri sînt foarte apreciate atît în țară cît și peste hotare, ele aparținînd mai tuturor genurilor de circ. Sîntem cunoscuți și solicitați în marile circuri occidentale și de peste ocean cu trupele de basculă. Trupa Constantin evoluează în circul cu trei maneje „Ringling Bross and Barnum Bailey", în centru, fiind cotat ca excepțional (dublu la coloană de șase). Excelăm în numere aeriene de trapez volant și kopfbalance, în călărie și jonglerie. Alois Krateyl este considerat la ora actuală cel mai bun jokeu din lume. Trupa Moșoianu de mai mulți ani evoluează în S.U.A.

— Ce colaboratori are circul și care este modul de colaborare?

— Colaborăm în primul rînd cu circurile din țările vecine și prietene, în special cu Circul Mare din Moscova. Facem schimburi de numere și programe întregi pe baze reciproc avantajoase. Cu circurile din Occident și de peste ocean colaborăm pe bază de con-

tracte cu gajuri substanțiale, menite să contribuie la planul valutar al țării.

Îi mulțumesc maestrului Iosefini pentru amabilitatea cu care a răspuns la întrebările mele și, înainte de a-i prezenta pe cîțiva dintre artiștii circului, aș vrea să relev faptul că circului bucureștean i-a fost conferit Ordinul „Meritul Cultural" clasa I. Înalta distincție este o confirmare a faptului că această artă milenară își găsește o exprimare de înalt profesionalism și ținută artistică desăvîrșită la artiștii circului bucureștean.

Și-acum dați-vă vîrsta înapoi sau rămîneți cu anii pe care-i aveți, căci „circul aparține copiilor între trei și optzeci de ani" și participați la spectacol. În manej (manejul oricărui circ din lume are un diametru standard de 13 metri care permite artiștilor să-și pregătească numerele în așa fel încît să poată fi prezentate în orice circ) apare trupa lui Mihai Stroici ce execută un număr de tradiție al școlii românești de circ: salturile la basculă. Numărul este o combinare de acrobație la sol cu elemente de acrobație semiaeriană. Un salt simplu sau dublu și porterul prinde pe umerii săi un acrobat voltijor care la rîndu-i... O coloană vie, cu o temelie de nădejde Mihai Stroici, fiul lui Tucidide Stroici, unul din cei mai mari bariști pe care i-au avut țara noastră și circul internațional. El a apărut în arenă cam pe la vîrsta de 6—7 ani cu un număr de contorsionism, apoi școala, I.E.F.S., și din nou circul, bascula, care l-a propulsat pe Mihai Stroici în lumea cea mare pe care dorea s-o vadă, căci, așa cum mi-a mărturisit, călătoriile sînt marea sa pasiune. Pregătirea unui număr durează cam doi ani și însumează multe ore de muncă, de transpirație. Partea cea mai dificilă o constituie lucrul cu oamenii, copiii de 15—16 ani, gimnaști de înaltă performanță. Dificultățile sînt învinse, trupa se sudează și spectacolul poate începe. Acum, sub cupolă, evoluează zburătorii. Ei execută unul din cele mai spectaculoase și în același timp periculoase numere de circ: acrobațiile la trapez volant. Dacă la început numărul consta din executarea de sărituri simple de la un trapez la altul, fără plasă, odată cu răspîndirea lui figurile se complică. Astfel s-a ajuns la triplu salt cu prindere în mîini, apoi la trei salturi și jumătate cu prindere de picioare și se pare că s-ar fi reușit și performanța de patru salturi. Jean Ciobanu, conducătorul unei trupe de zburători lucrează în circ de la vîrsta de 20 de ani, după ce a făcut gimnastică la Iași, apoi la clubul Steaua. De la cluburi și școli sportive provin și ceilalți membri ai trupei, Maria Ciobanu și Nistor Alexandru, Saiu Iulian. Cu toții stau sub semnele curajului, măiestriei, dorinței de-a se autodepăși.

Cel mai mare eveniment din viața lui Nistor Alexandru a fost primul spectacol, iar Saiu Iulian dorește să-i reușească „triplul" și să fie cel mai bun.

Între artiștii circului, mai recent alți doi cunoscuți sportivi: Teodora Ungureanu și Nicolae Oprescu.

O artă nemuritoare

Teodora mărturisește că activitatea de la circ îi aduce satisfacții asemănătoare cu acelea pe care i le-a adus și activitatea sportivă. Lucrează la circ din anul 1983 și acomodarea a fost ușoară avînd în vedere că face... cam același lucru, executînd salturi cu piruetă, dublu salt la bara mobilă. Pentru realizarea numărului a trebuit să muncească un an de zile.

Aparținînd unei vechi familii de artiști de circ, Nicolae Oprescu, fost component al echipei de gimnastică a României la Olimpiadele de la München, Montreal și Moscova, face trupă cu fratele și cu cumnata sa. Transpirația, deci munca, talentul, l-au adus pe fostul campion din nou pe culmile gloriei, căci evoluțiile la perș (prăjină confecționată din lemn sau metal, balansată de un acrobat pe frunte, în dantură etc., în timp ce la capătul extrem, pe dispozitive speciale, unul sau mai mulți acrobați execută figuri de echilibristică sau balansează un al doilea perș) ale trioului au entuziasmat publicul din țară și peste hotare. Premiul al doilea la „Festivalul mondial al circului de mîine" este dovada concludentă a măiestriei celor trei.

Ne ațintim din nou privirele spre cupolă. Cu respirația tăiată urmărim evoluția grațioasei Maria Lazăr, stea de primă mărime a balansului la trapez volant. „Un exemplu de muncă și dăruire" — așa cum o caracterizează regizorul tehnic Ion Bulgaru. Maria Lazăr, care și-a început activitatea în circ de la vîrsta de cinci ani, sub îndrumarea tatălui său, maestrul Augustin, își prezintă numărul dovedind ținută perfectă, precizie, siguranță. Ea își desfășoară numărul într-un ritm alert (ritmul reprezintă îmbunătățirea pe care Maria a adus-o numărului său). Toate aceste calități îi aduc Mariei Lazăr aplauzele în marile circuri ale lumii. Aplauzele sînt pentru Maria sursă de satisfacții, de fericire, dîndu-i totodată sentimentul lucrului bine făcut.

Imaginea despre circ nu poate fi completă fără pomenirea oamenilor din culise, aceia pe care nu-i vom vedea niciodată, care însă, cu pasiune și modestie, veghează și contribuie la buna desfășurare a spectacolului: regizorul tehnic, recuziterii, electricienii, îngrijitorii animalelor.

Spectacolul s-a sfîrșit. Luminile se sting. Dincolo de nostalgia stîrnită de mirificul spectacol, se impune în mod evident concluzia că circul nu este cenușăreasa artelor, ci este o artă demnă de luat în considerație. Cuvintele lui Mihnea Gheorghiu sînt concludente în acest sens: „Există o literatură a circului. Și o poezie, a cărei intensitate nu i-o egalează decît dramele lui, iar el este etern ca ele. În fața luminilor circului, care ne-au aprins ochii copilăriei și ne destind frunțile înțelepciunii, le vom saluta mereu elanurile, noi, cei muritori".

Un grafician uitat: Marin Iorda

Părintele lui haplea

Distins reprezentant al intelectualității românești, acest „glob-trotter" al creației artistice, care a fost Marin Iorda, a desfășurat o activitate ce „nu s-a depănat pe o singură linie și nu s-a scurs într-o singură direcție, ci a fost felurită și multilaterală".

În decursul existenței sale am avut revelația unei fațete noi a unui artist cu o multilateralitate de-a dreptul paradoxală.

Într-adevăr, s-a scris foarte mult despre acest artist, dar numai în timpul vieții sale. De ce după trecerea sa în neființă a fost dat uitării? Căci cu adevărat acest om a fost unul dintre pionierii filmului de desen animat, al filmului artistic, a graficii și de ce nu a inițierii unui nou gen în abordarea și tratarea operelor dramatice la noi în țară.

S-a născut la 1 septembrie 1901, în București, pe o străduță aflată la hotarul a trei mahalale celebre: Moșilor, Obor, Pantelimon. Tatăl său era fiul unui cizmar din comuna Pogoanele Buzău, care s-a strămutat în Capitală unde a deschis împreună cu alți cinci frați ai săi un fel de cooperativă familială pe care sperau ca apoi s-o mărească și să deschidă pe lîngă ea un magazin de încălțăminte.

Mama, pe numele său de fată Comana Paraschiv se trăgea din satul Ulești Ialomița.

Dar se pare că micul Marin l-a moștenit pe străbunicul său dinspre tată pe nume Erimia, care avea obiceiul să-și cioplească diferite obiecte din lemn pentru ornamentarea gospodăriei.

De la tatăl său aude pentru prima dată de circ, teatru, de *Hamlet*, Nottara.

În 1908 este înscris la școala primară „Principele Ferdinand" de pe bulevardul cu același nume și imediat după terminarea acesteia, părinții hotărîți să facă din el un om învățat îl înscriu la gimnaziul „Gheorghe Șincai", unde a fost elev timp de trei ani, după care războiul va destrăma „visul părinților mei de a-și face din fecior un om învățat".

În toată perioada războiului, diferențele de păreri în legătură cu viitoarea carieră a artistului în devenire fac ca relațiile sale cu părinții să devină din ce în ce mai reci. Tatălui i-ar fi plăcut ca fiul său să urmeze o școală militară, pe cînd mama credea că îi va sta mult mai bine într-o rasă preoțească.

Dar era deja prea tîrziu, tînărul Iorda începuse deja să scrie, să deseneze „asasinînd" redacția *Revistei copiilor și a tinerimii* cu proză, versuri și desene, așteptînd cu nerăbdare să-și vadă numele tipărit și... și l-a văzut la... poșta redacției unde era înștiințat că a cîștigat concursul de versuri și drept premiu primea un abonament la revista pe care și-o dorea cu atîta ardoare.

Între timp continuă ucenicia la un atelier de tîmplărie, la un zincograf și un cizmar, dar, „parcă tot mai mult mă îmbia să stau la masă și să scriu povești, să desenez ilustrații de carte, caricaturi".

În 1917 încă mai oscila între meseria de pictor și cea de scriitor. Purta haine negre civile, lavalieră, pălărie cu boruri mari, îi cunoscuse pe I. Peltz, T. Vianu, L. Rebreanu și Alex. Macedonski, în casa căruia fusese de cîteva ori la cenaclu.

La 18 ani dă admiterea la școala de Belle-Arte și din șaptezeci de candidați intră al treisprezecelea.

Urmează cursurile de sculptură, unde-i are ca profesori pe Mirea, Stork și Paciurea.

Probabil că numărul treisprezece nu i-a fost norocos, deoarece se vede nevoit să renunțe la școală din lipsa fondurilor pentru hrană și îmbrăcăminte care îi lipseau datorită relațiilor reci ce se instauraseră între părinți și fiu.

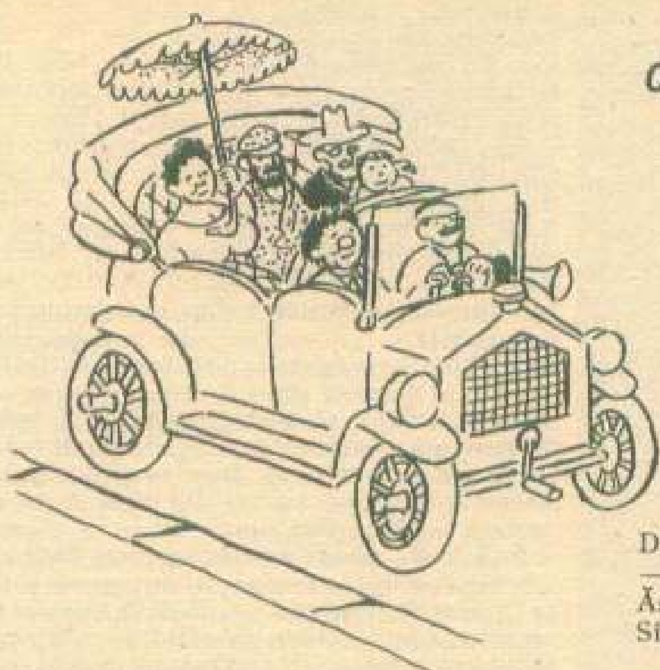
Grație pungii generoase a lui C.G. Costa-Foru, *Revista Copiilor* își reia activitatea după întreruperea din timpul războiului, revistă la care se va angaja Iorda „și tot grație aceleiași generozități m-am înfiinţat și eu tot mai des la masa lui", ba o vreme chiar a locuit în casa acestuia de pe Aleea Mitropoliei, ocazie cu care i-a cunoscut pe I. Slavici, G. Galaction, V.I. Popa, Ion Pas, H. Kirițescu, I.C. Vissarion.

Din 1920 face parte din redacția revistei, scrie și mai ales desenează în fiecare număr.

În 1924 este chemat să participe alături de N. Batzaria la înființarea și conducerea revistei pentru copii *Dimineața copiilor*. Acum ia naștere și faimosul personaj care sub numele de Haplea avea să încînte generații de copii.

Colaborează la *Adevărul literar* sub conducerea lui Ion Slavici și apoi sub cea a lui A de Hertz, la cotidianul de teatru și artă

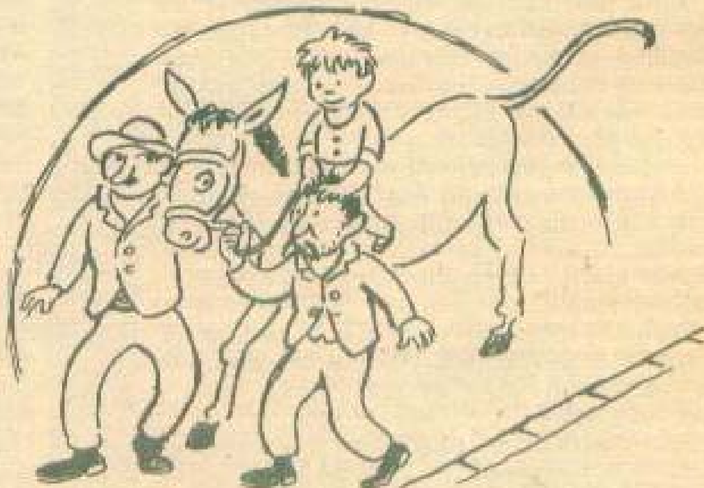
O PLIMBARE PE SUS ȘI PE JOS

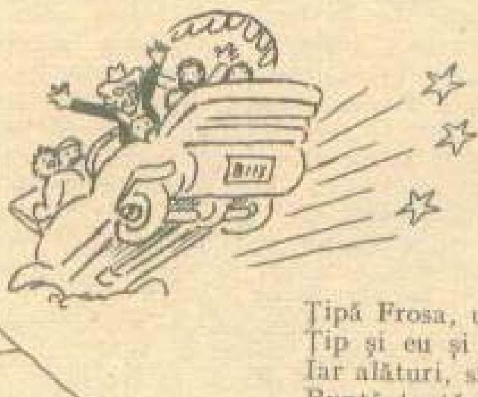
Un prieten ne invită
Să ne plimbe cu mașina.
Intră Frosa, intră Haplea,
Eu în brațe cu Hăplina.

Mai-nainte o pornește
Hăplișor pe Urechilă,
Merg cu dînsul să-l păzească
Nea Tănase și Prostilă.

Dar pe străzi e lume multă.
— Măi Moș Nae, Haplea-ntreabă,
Ăștia care stau de cască,
Sînt toți oameni fără treabă?

— Las' pe mine, zice dînsul
Să conduc eu voinicește.
Pin' șoferul să-l oprească,
Într-o groapă ne trîntește.

Țipă Frosa, urlă Haplea,
Țip și eu și cu Hăplina,
Iar alături, sfărîmată,
Ruptă toată stă mașina.

Rampa, unde publică caricaturile actorilor și scriitorilor din acea vreme. Tot acum apare și revista umoristică „Di Granda" la care, de asemeni, colaborează alături de V.I. Popa.

Participă ca membru fondator la „Salonul Umoriștilor" cu grafică, caricaturi și alte lucrări pe teme umoristice.

Ghinionul continuă să-l urmărească și fostul director, N. Batzaria îl concediază pentru faptul că și-a permis să părăsească redacția fără aprobare și să se retragă la Brașov spre a se odihni în urma unei congestii pulmonare de care suferise.

Lucrează o vreme alături de V.I. Popa și H. Maxy, într-un atelier de grafică publicitară, înființat de S. Maur, perioadă în care îl cunoaște pe T. Mușatescu, Ioan Masoff și alți scriitori tineri din aceeași generație.

Concomitent lucrează ca redactor la ziarul „Universul" de unde a fost concediat de Stelian Popescu, deoarece colabora și la alte publicații, printre care și la revista „Cuvîntul liber", scriind articole și desenînd ilustrații cu caracter social.

Anii următori se arată a fi plini de realizări pe plan cinematografic.

După îndelungi eforturi și lipsuri, Marin Iorda debutează în cinematografie cu primul film de desen animat de lung metraj (330 m), avînd ca erou principal unul din personajele pe care le desena în revista *Dimineața copiilor*, „Haplea".

În 1928 realizează filmul *Așa e viața!*, avînd ca interpret pe Ion Georgescu și se pare că norocul continuă să-i surîdă căci imediat, în aceeași perioadă a fost chemat să lucreze alături de regizorul francez Fernando Gabriel Roșca.

Prima sa expoziție va fi una de caricaturi, prezentată de Cincinat Pavelescu, căreia un an mai tîrziu, adică în 1934, îi va urma o alta de grafică.

Este desemnat să facă parte din delegația română la Congresul de pace de la Bruxelles din septembrie 1936, iar în octombrie a aceluiași an îi este încredințată conducerea revistei *Dimineața copiilor*, totodată avansîndu-i-se propunerea de a colabora la emisiunile postului de radio românesc.

Guvernul condus de Goga suspendă revista pentru copii și M. Iorda se angajează ca regizor la teatrul „Muncă și voie bună", înființat de V.I. Popa și tot în 1938 îi apar cărțile *Funeralii naționale*, *Haplea la stăpîn*, *Poveștile unchiului meu*, *Meșterul strică*.

În 1939 i se propune să înființeze și să conducă revista *Curentul pentru copii* de unde este scos după cîteva luni, iar între timp guvernul francez îi acordă medalia de bronz pentru un film și schițe de decor expuse la Expoziția internațională de la Paris 1937.

În anul 1941 șomează, ajutîndu-și soția să conducă o mică librărie pe Calea Rahovei, pentru ca anul următor să fie numit profesor la Conservatorul Muncitoresc al Ministerului Muncii.

Montează mai multe spectacole pentru copii și apoi este mobilizat alături de alți scriitori și regizori să conducă echipe de teatru în spectacole pentru răniți.

Urmează o perioadă de aproape un an de dispariție din lumea artistică, timp în care se refugiase împreună cu soția în casa lui Mihail Sorbul, undeva lîngă Pitești, de unde se reîntoarce abia după 24 august 1944.

Este angajat de V. Eftimiu ca regizor principal la Teatrul Național și este numit consilier artistic la Ministerul Muncii și Ministerul Artelor. Concomitent încearcă să-și reia activitatea cinematografică cu filmele *Focuri sub zăpadă* și *Cetatea fermecată*, ambele rămase neterminate din lipsă de fonduri și material.

În 1946 îl regăsim ca director al teatrului *Muncă și lumină*, apoi în 1947 director al Teatrului Național din Iași, unde din treisprezece spectacole ale unei stagiuni montează opt, în 1948 este director al Teatrulu Național din Craiova, iar din 1949 cere revenirea în București.

Între timp montează spectacole la Ploiești, Reșița, Brăila, este angajat ca regizor prim la Teatrul Giulești și îi apar cărțile *Oameni în cătușe de aur*, *Un cățel, un purcel și-un băiețel*. Montează piesele: *Ce se naște din pisică*, *Hagi Tudose*, *Noapte de vară*, un spectacol Alecsandri-Caragiale, *Domnișoara Nastasia*.

În 1957 este transferat la Teatrul Tineretului, montează *Înșir-te mărgărite*, i se retipărește volumul *Poveștile unchiului meu* și urmează timp de trei ani cursurile serale ale Universității de marxism-leninism — secția filosofie.

Colaborează intens cu desene, reportaje și caricaturi la *Magazin*, *Urzica*, *Ateneu*, *Flacăra*, *România liberă*. În 1965, în parcul Herăstrău, se organizează o Expoziție retrospectivă Marin Iorda, din catalogul căreia făceau parte peste o sută de lucrări originale: acuarele, tempera, grafică (tuș, cărbune, creion), schițe, proiecte de lucrări de grafică publicitară, program de sală, afiș, modele pentru țesături și imprimeuri.

Ca lucrări de desen animat au fost expuse cadre din filmul realizat în 1927.

Stagiunea 1966—67 de la Bacău se deschide cu premiera piesei lui Marin Iorda *Cîntec de inimă albastră* și are loc o a doua ediție a Expoziției retrospective.

Ultima parte a vieții maestrului se dovedește a fi rodnică, mai ales din punctul de vedere al colaborării cu Tudor Mușatescu, colaborare care are ca rezultat reîntoarcerea personajului „Haplea".

Iată ce spunea Aurel Baranga despre Marin Iorda (declarîndu-se un mare admirator al acestuia) la a șaptezecea-i aniversare: „Caricaturist, poet, dramaturg, regizor, romancier, scenograf, prieten și tovarăș de drum al lui V.I. Popa, puțini știu că (...)a fost în toate domeniile și continuă să fie unul din acei ciudați inventatori care lucrează la domiciliu, descoperind misterul bombei atomice într-o cutie de conserve cu un ac de pălărie și un fierăstrău de traforaj".

DAN R. FILIMON ■

N. LEONARD

La amiaza zilei de 28 decembrie 1928, un impresionant cortegiu funerar se formase pe Calea Victoriei. Cel condus acum pe ultimul drum decedase cu trei zile în urmă la Cîmpulung și fusese adus la București la insistențele Ministerului Artelor. Cîmpulungenii îl conduseseră în masă la gară, formînd o coloană de peste 5 km. În Gara de Nord, trenul drapat în negru fusese așteptat de o imensă mulțime cu capetele descoperite. Zeci de mii de bucureșteni și oameni veniți special din provincie defilară la catafalc. Cortegiul se puse în mișcare în acordurile viorii lui Grigoraș Dinicu acompaniat de cele mai renumite tarafuri și trupe din Capitală. La Teatrul Liric i se adăugă corul Operei și orchestra Filarmonicii formată din 300 de instrumentiști. Străzile erau înțesate de oameni. Calea Griviței devenise o mare de capete. Lîngă cimitirul Sf. Vineri, muncitorii de la Atelierele Grivița încetară lucrul pentru a aduce un ultim salut celui dispărut. Au ținut să sublinieze pierderea ireparabilă, prin cuvîntări omagiale, poetul Ion Minulescu, director general al artelor, actorul Ion Manolescu, reprezentanți ai oficialităților, numeroși colegi și prieteni. Astfel era petrecut în neființă prințul operetei românești — Leonard.

Cel mai popular cîntăreț liric român al acelor vremuri se născuse spre sfîrșitul veacului trecut într-o mahala sordidă a Galațiului. De la tatăl său, mecanicul de locomotivă Constantin Naia, a moștenit dorul de aventură și libertate, iar de la mama sa, Carolina, a luat chipul angelic, sensibilitatea și delicatețea deosebite precum și boala care-l va răpune. Moartea prematură a mamei, recăsătorirea tatălui și mutarea la Buzău, aveau să-l aducă pe Leonard alături de cel care avea să-i fie sfătuitor, partener și prieten de-o viață — V. Maximilian. La Buzău, pe scena Teatrului Moldavia, obține Leonard primele aplauze la serbarea de terminare a claselor primare. Rămas și fără a doua mamă, este trimis la București pentru a urma gimnaziul muzical „Otescu". La serbarea de absolvire, obține primul rol într-o comedie muzicală și este remarcat. Situația materială nu i-a permis să-și desăvîrșească studiile. Leonard își începe cariera de actor și cîntăreț ambulant în diverse trupe. Voiaje neîntrerupte în trenuri înghețate, teribila obsesie a foamei, hainele uzate, ghetele rupte, cămașa unică pe care și-o spăla singur în rîu nu descurajează pe acest boem incurabil. Calitățile deosebite ale vocii, naturalețea mișcării scenice, siguranța, capacitatea de muncă, firea deschisă i-au adus simpatii și încredere. La 19 ani, Leonard obține rolul titular în opereta Fetița dulce. Străbaterea țării face ca întreaga lume melomană să vorbească despre el. I se deschide scena Teatrului Liric, a Terasei Oteteleșeanu, a Alhambrei. Angajarea în compania Grigoriu, directorul ei fiind animatorul vieții muzicale bucureștene, îi va aduce consacrarea și succesul stabil. Spectacolele se schimbă de la o zi la alta, premierele se derulează în avalanșă. Rînd pe rînd, Leonard interpretează rolurile titulare în Farmecul unui vals, Contele de Luxemburg, Voievodul țiganilor, Văduva veselă, Contesa Maritza, Liliacul, Mica prințesă, Povestirile lui Hoffmann etc. Prin vocea sa cu un registru larg și timbru plăcut, prin trăirea intensă a rolului și fizicul agreabil, Leonard este răsfățatul cronicarilor muzicali, subiectul doamnelor din înalta societate și idolul unui public entuziast. Din păcate instrucția sa muzicală, aproape empirică, nu-i permite abordarea marilor roluri de operă. Într-o scurtă încercare de instruire în capitala Franței se lasă mai mult sedus de farmecul Parisului. Întors la București, Leonard și prietenii săi au mult de luptat cu proprietarii de săli. Cum aceștia cer procente exagerate din încasări, decorurile devin tot mai sărace, costumele mai modeste, iar rețeta nu mai e sigură. Lovitura de grație o dă războiul. Trupele germane ocupă Capitala și interzic apariția actorilor autohtoni. Cîntăreții și actorii români ale căror venituri erau mai mereu sporadice se află sub amenințarea foamei. Leonard, prin farmecul său personal, reușește să ridice interdicția.

După război, se manifestă un oarecare recul al operetei. Leonard este silit să rezilieze contractul cu Teatrul Liric care va deveni Opera de Stat. Pleacă la Timișoara, singurul loc unde i se oferă o sală. Aici, o mînă criminală va incendia bagajele trupei. Se pierd irecuperabil decoruri și costume. Nu peste mult timp ia foc și teatrul. Încercările disperate de a reface tot ce au mistuit flăcările rămîn infructuoase. Rafinatul public bănățean care văzuse spectacole de la Viena și Pesta se uită compătimitor la această trupă de zdrențăroși. Dar totuși patosul lor îl încîntă. Vocea lui Leonard strălucește ca un curcubeu. În curînd va avea parte de cele mai glorioase zile ale carierei sale. Un turneu pregătit cu mare grijă în Franța, cu o publicitate enormă, îi va aduce triumful la Marsilia. Același succes fulminant și la Lyon. La Paris, ține 120 de reprezentanții cu Baiadera. Întors în țară, semnează numeroase contracte. Pentru el important este să cînte.

Dar a trecut de 40 de ani și starea sănătății sale se agravează. Excesele din tinerețe și boala necruțătoare își spun cuvîntul. E din ce în ce mai slăbit. Uneori joacă cu febră. Se sufocă. Modifică replicile ca să poată tuși în scenă. Vocea i se voalează, cliclează adesea. Dar nu se cruță deloc. Cîntă cu frenezie în fiecare seară, neștiind care va fi ultima. Pînă la urmă se prăbușește pe scenă. Cîntecul luase sfîrșit.

IULIAN COSTANDACHE ■

MARIA VENTURA

Maria Ventura este fiica Fanșetei Vermont, care ar fi lăsat o urmă durabilă în istoria teatrului dacă boala n-ar fi răpus-o la numai 31 de ani, și a lui Grigore Ventura, personalitate culturală a epocii, fost elev al lui Liszt, autor dramatic, cronicar reputat, societar al Naționalului. Astfel, micuța „Mărioara" are privilegiul unui mediu cultural de primă mină, în casa lui Ventura intrînd adesea V. Alecsandri, Al. Macedonski, Al. Odobescu, Titu Maiorescu. Nașă îi este marea actriță Aristizza Romanescu, iar de educația ei se ocupă, un timp, Hașdeu. Rar a avut parte de un mediu atît de prodigios o viitoare artistă, dar și mai rar și-a ajutat destinul cu calități native, cu talentul, ambiția, tenacitatea care aveau s-o caracterizeze întreaga viață pe Maria Ventura. La 15 ani, adolescenta răsfățată este deja absolventă a Conservatorului din București și primește o bursă din partea lui Spiru Haret pentru a-și continua studiile la Paris. Dar aici, eșec. Este respinsă la admitere pentru „accent ridicol". Înfrîngerea n-a descurajat-o. Urmează cursuri de dicție cîte șase ore pe zi și mai repetă singură tot atîta. Are chiar îndrăzneala să ceară un rol într-un mic teatru parizian și, culmea, este acceptată. Talentul ei explodează. Un cronicar al marelui cotidian *Le Figaro*, urmărind-o, are curajul să afirme: „O mare tragediană s-a născut". Intrarea la Conservator devine o formalitate. Absolvirea, ca premiantă, îi deschide ușile Parisului. Protipendada culturală se interesează de acest „fenomen". Un periplu la București, unde este imediat solicitată să joace, duce la faliment turneul maestrului ei, Silvain, obligat să-și facă repede bagajele. Maria Ventura cucerește admirația și simpatia celebrei Sarah Bernhardt. După un stagiu de un an la teatru Odéon, unde-și consolidează notorietatea, Maria Ventura se angajează în teatrul acesteia. Marea actriță este la fel de exigentă ca și tiranică. Nu-i este permis Mariei nici măcar să meargă la înmormîntarea tatălui ei. E distribuită în piese, dar repertoriul este discutabil și se impune greu. Au loc despărțiri și împăcări. Totuși, devine una din cele mai solicitate actrițe ale scenei franceze. Talentul și munca asiduă îi permit abordarea oricărui repertoriu, de la tragedia clasică la comedia bulevardieră. Profesionalismul său intransingent asigură succesul fiecărei apariții. În sfîrșit, marele triumf se produce în 1909, în *Dama cu camelii*. În trecere prin Paris, poetul Macedonski scrie aceste cuvinte de simpatie: „Maria Ventura amintește în toate serile de România, în mijlocul unor apoteoze de aplauze pe scenele cele mai mari ale Parisului".

Dar toate schimbările o obosesc. Artista e nemulțumită și singură. O imuabilă melancolie o îndreaptă spre pămîntul natal. Europa e deja răvășită de război. E momentul în care va intra și România în foc. Maria Ventura a acceptat toate privațiunile refugiului și a făcut cît a putut pentru patria însîngerată. La Iași, este infirmieră și actriță. Surizătoare și generoasă, aleargă printre bolnavi, schimbă pansamente, participă la operații, stă de veghe la capul muribunzilor. Pe o scîndură suspendată între două butoaie recită pentru soldații răniți.

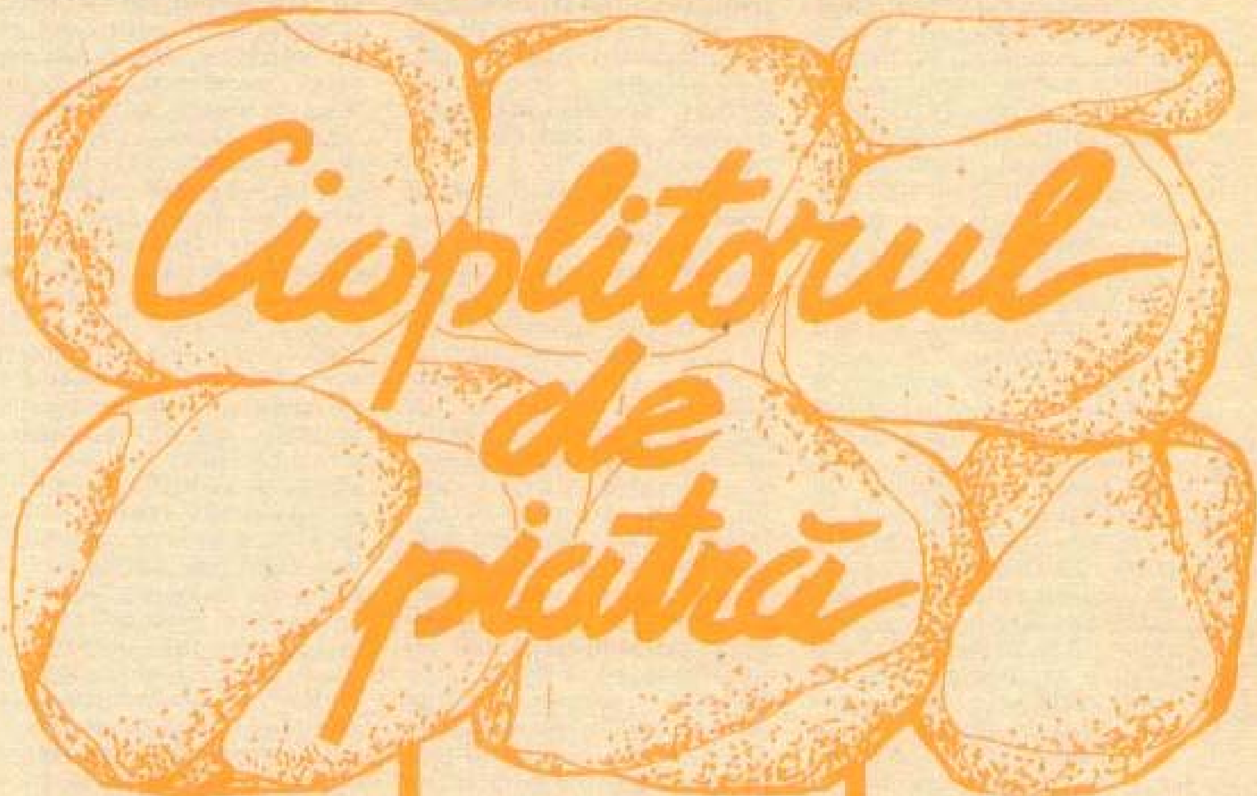
Atmosfera de după război a făcut-o pe Maria Ventura să revină la Paris. Este cooptată de cel mai prestigios teatru, *Comedia Franceză*. Creația din rolul Fedrei reprezintă nu numai un răsunător succes, ci și un stil de interpretare, o adevărată revoluție. Întreaga perioadă interbelică artista își va împleti destinul cu acest măreț teatru a cărui cosocietară devine. Este una din gloriile teatrului francez și nici una din legiuirile și reorganizările Casei lui Molière nu o pot atinge. Dar ambițioasa artistă visează și mai mult. Înființează propriul său teatru la București. Pentru orice financiar acțiunea ar părea o absurditate. Desigur, există în epocă mentalitatea celebrităților de a se simți independente. Dar pentru Maria Ventura acest teatru nu e o simplă vanitate ci, mai curînd, o legătură cu lumea din care a pornit. Extravaganța sa e pur sufletească, iar efortul imens. Joacă o seară la București, una la Paris. Străbate lumea cu turneele teatrului francez. Călătorește cu avionul, învață rolurile pe drum. Își conduce instituția prin telegrame și interminabile convorbiri telefonice. Teatrul acesta se vrea un laborator, în trei stagiuni schimbă aproape 40 de piese. Din păcate, publicul nu înțelege tot. O campanie de presă ostilă și retragerea din directorat a lui Victor Ion Popa duc la lichidarea teatrului.

Maria Ventura se concentrează asupra rolurilor sale de la Comedia Franceză. Aici o prinde cel de-al doilea război mondial și ocuparea Parisului. Nu i se mai îngăduie să joace. Urmează ani grei de privațiuni, de simpatii cu rezistența, de riscuri enorme. După război își dă seama că vîrsta și-a spus cuvîntul. Se retrage din teatru, dedicîndu-se predării artei dramatice. Și pe acest tărîm are aceeași reputație a lucrului bine făcut. Dramaturgul Jean Anouilh, care asistă la repetițiile fiicei sale, chiar compune o piesă cu acest subiect, numită *Colombe*. Amuzată, Maria Ventura mai urcă încă o dată pe scenă pentru a-și interpreta propria viață. Este ultimul succes și ultimul rol.

Înzestrată cu un inegalabil talent și calități interpretative remarcabile Maria Ventura a creat roluri de-a dreptul antologice. Ea a contribuit în egală măsură la orientarea artei dramatice franceze, cît și la ridicarea teatrului românesc. Deși acoperită de glorie în orașul luminilor, nu și-a uitat niciodată adevărata patrie.

IULIAN COSTANDACHE ■

Un meșter care vine din veac, cu multe treburi în ziua de azi

De unde să începem povestea acestui meșter? Din ce colț românesc și din ce timp al acestei țări?

Pămîntul românesc e ordonat simetric, ridicînd în altorelief, ca pe o medalie, efigia Carpaților. O efigie de piatră. O efigie care ne lămurește chipul și ne definește istoria. Un scut în fața viforelor vremurilor, pe care omul l-a ținut încordat, întărindu-l mereu, adesea cu pieptul lui. L-a ținut teafăr și încordat pe dinafară, iar pe dinăuntru l-a cioplit, l-a sculptat, l-a meșterit și l-a migălit cu îndemînare de orfevru și răbdare de cariu, prefăcîndu-l în armă și în unealtă, în podoabă sau zid de cetate. Tot pămîntul dintre Carpați, Dunăre și Marea Neagră, de la tălpi la acoperiș, de la rădăcinile timpului și pînă la zi, e împînzit de monumente și podoabe de piatră. S-a spus că vechea noastră civilizație, cea a lutului ars și a lemnului, materii nobile, dar efemere, n-a putut zidi durabil decît în spirit. A zidit totuși și în veșnicia pietrei, aproape la fel de durabilă ca și cea a spiritului. Și asta în toate colțurile și în toate timpurile acestei țări. Deci am putea începe povestea meșterului nostru din orice colț și din orice timp al acestei țări.

O vom începe din Dobrogea, de sub Munții Măcinului, care par a fi cei mai bătrîni munți din lume. De ce nu și oamenii din preajma lor, străjerii și cioplitorii lor? Ca să ajungă, ca acum, niște blajine dealuri de piatră, acești munți, falnici cîndva, trebuie să fi îmbătrînit odată cu oamenii, cu oamenii ce urcau mereu spre zenitul unei inexorabile vremi, pe măsură ce munții scădeau. Cei mai viteji dintre oameni, observa un cercetător-poet, vor fi atins cîndva soarele, în timp ce munții, pășind invers, au ajuns cum sînt azi. Munții Măcinului sînt deci un fel de templu ruinat, un sanctuar strivit sub pașii pelerinilor, o piramidă cu vîrful ras de soarele unui sud torid, de urgiile unor ierni sarmatice, de iradierile unor temperaturi ale gîndirii care i-au surpat în sine, așa cum surpă prea multă înțelepciune, ce roade ca și grăuntele de radium. Vom fi avut deci și piramide, o piramidă a vechimii geologice, al cărei loc, locul axei, trebuie să fi fost Hamangia. Aici, la Hamangia, omul, cel dintîi om-cioplitor al pietrei, și-a scrijelat în piatră, cu milenii în urmă, mîinile (urmele lor se mai văd în azi, într-o falie de calcar care, sugerînd vag silueta umană, poartă pe mijloc, zgîriate cu cuiul, linii ce semnifică două mîini în efortul de apropiere), înfăptuind astfel primul desen, prima transcriere, în materia ce înfruntă eternitatea, a unei vocații de artă. Ne referim la menhirul de la Hamangia, o piatră de înălțimea unui bărbat în picioare, care se află la muzeul arheologic din Constanța și este la fel de impresionantă ca o sculptură de Brâncuși. Vechimea ei se stinge în ipoteză. Poate 2 500 de ani înaintea erei noastre, poate mai mult. În ea, ca și în alte plăsmuiri

Cioplitorul de piatră

artistice arhaice ale locurilor, geologicul își dă mîna cu omenescul, unul iese în întîmpinarea celuilalt, după formula pe care s-a chinuit s-o găsească, ridicînd-o la un plan suprem de artă, marele nostru cioplitor în piatră, marele nostru sculptor modern. Și tot aici, la Hamangia, cioplitorul de piatră din neolitic, acest Michelangelo al antichității, cum l-au numit cercetătorii, ne-a dăruit neasemuitul său „Gînditor", capodoperă a vîrstei de mijloc a pietrei șlefuite, testînd o artă fără rival în această parte a lumii.

Dar locul axei ar putea fi și la Histria, această enclavă a Eladei, ale cărei coloane, ciocănite cu degetul, aduc din milenii un sunet de piatră fină, destăinuind o civilizație îndelung șlefuită, atent ritmată, care răspunde de aici, de pe țărmul Pontului Euxin, pînă în Grecia zeilor. Am putea fixa locul axei și la Tomis, vatră în care civilizația, în sensul major al cuvîntului, s-a cristalizat, spun istoricii, mai de timpuriu ca în alte părți. L-am putea fixa la Adamclisi, al cărei Tropaeum Traiani, dominat de statuia masivă a zeiței triumfului, încărcată de arme, trebuia, în intenția cuceritorului venit de pe Tibru, să-i înfricoșeze pe „barbarii" de la Nord, impunîndu-le respectul față de stăpînirea romană*. Am mai putea fixa locul axei la Babadag, tatăl munților, deci și al oamenilor care i-au străjuit și i-au cioplit, l-am putea fixa oriunde în Dobrogea. Căci acest pămînt dobrogean, străvechi ca și Pămîntul, fiindcă pe aici s-au răcit primele lave magmatice, căpătînd duritatea pietrei, i-a oferit omului, încă din zorii istoriei, materia în care să-și înscrie în mod major existența. Am putea spune, fără să exagerăm, că omul Dobrogei a pășit în istorie pe dale de piatră. Și acesta a fost dintru început avantajul acestui om, avantaj ale cărui consecințe le-au fructificat și le fructifică și arheologii, și istoricii, și geologii, și constructorii Canalului Dunăre – Marea Neagră, și ziditorii de fabrici și case, de șosele și poduri din epoca noastră.

Piatra i-a dăruit omului prima unealtă. Cu această unealtă, omul cel vechi s-a insinuat între marile forțe ale naturii, sfidîndu-le, de fapt rîvnind să creeze la fel de grandios și de durabil ca și natura. Deci o sfidare doar aparentă, o sfidare ce ține de reproducerea, în timpul uman, a acelor îndelungi mișcări orogenetice prin care, în natură, pietrele se șlefuiesc singure, devenind artă. Așa s-au născut Babele din Bucegi, așa s-a născut Sfinxul carpatic, pus de mulți pe seama omului. Omul cel de demult, ca și cel de azi, a încercat și încearcă o reinterpretare a geologicului, văzut ca artă, la dimensiunea acelorași pietre, șlefuite nu de vînt sau de ape, ci de mîini.

În aceeași incintă carpatică în care domină Sfinxul e Sarmizegetusa lui Burebista și Decebal, unul din primele edificii de amploare arhitectonică cu care începe, în această parte a lumii, marea istorie și, subsumată ei, povestea meșterului cioplitor de piatră. Acest meșter strămoș al pietrei ne-a dăruit aici cel mai impresionant monument al ființei noastre. Cadranul solar de la Sarmizegetusa pare trasat, în creierul munților, cu un deget gigant, ca un șanț în materia cenușie a creierului nostru; lespezile din jur, pietrele de ziduri, de sanctuare sau de șosele, au căpătat parcă și ele circumvoluțiuni, reprezentînd promontoriile de cugetare ale unui peisaj din care se deduce o civilizație fără seamăn, un monument între monumentele lumii antice, o minune ca și templul Dianei de la Efes sau ca și piramidele de pe Nil. Cealaltă civilizație, cea romană, cea a divinei Ulpii, a clădit un alt strat de cultură, superlativ, peste cel precedent, pe care noii stăpîni l-au voit distrus, acoperit din nou cu pămîntul din care talpa strămoșului se desprinsese, nu prea demult, într-un prim și măreț efort edil. Ceea ce s-a întîmplat atunci s-a repetat pe durata unei întregi existențe a neamului. Mereu și mereu, în veacurile care-au urmat, sub viforele istoriei, sub izbirile năvălirilor și războaielor, a trebuit s-o luăm de la capăt, să adunăm pietrele risipite, să așezăm temelii, să punem acoperișuri, apoi iar s-o luăm de la capăt, într-un ciclu des și silnic întrerupt. Am făcut-o cu energie, cu o energie năpraznică, cu o înverșunare rivală forțelor naturii, cu sînge, cu sudoare, cu geniu, cu tot ceea ce explică limba, arta, cugetarea, monumentele mai vechi sau mai noi, adică ființa și dăinuirea noastră. Căci noua civilizație, aici, la Dunăre și Carpați și mare, se născuse robust și teafăr, de nezdruncinat ca și pietrele și ca și cioplitorii lor. O civilizație a măsurilor mari, clasică prin esența și prin natura ei, aliniată tipologic celei grecești și romane, în incidență cu care a crescut. O civilizație, în pofida potrivnicilor și izbirilor vremurilor, dreaptă, continuă, desenînd limpede, statuar, urcușul omului prin milenii și veacuri, o civilizație în care vetrele se așază pe alte vetre, în care pietrele sînt puse în rost de aceleași mîini, cu priceperi diferite de la epocă la epocă. În monumentul medieval al Densușului, din Țara Hațegului nu departe de ruinele Sarmizegetusei și ale Augustei Ulpii, meșterii au încorporat, ca simbol al acestei continuități, pietre romane, așa cum, la Histria, un meșter de case din timpuri moderne a podit o locuință cu gîturi de amforă.

Meșteri ai pietrei, meșteri de ieri, meșteri de azi... Un meșteșug și o artă ce vin din veac, prin care ne legitimăm înapoi, către origini, ca să revenim către azi, pe trepte mereu suitoare. Mereu și mereu, suind în răspăr munții vremii, smulgînd din cale bolovanii împotrivirilor,

*) Cercetări mai recente atribuie acest monument băștinașilor, ca celebrînd o victorie a lui Burebista împotriva unei armate venite din Orientul apropiat. (vezi, între altele, art. „Traian sau Burebista?", din Almanahul „Anticipația" 1983 și art. Comori de artă dacică înstrăinate" de V. Oghină, în „Noi Tracii" nr. 124, martie 1985).

Cioplitorul de piatră

am continuat să cioplim, să construim, să întemeiem. Cioplitorul de piatră, la noi nu-i o imagine de muzeu, el pogoară din timp neschimbat ca și timpul. Avem, așa cum spuneau cîndva Lucian Blaga și Mircea Eliade, fenomenul originar al culturii populare (în care se include și meșteșugul cioplirii pietrei) la noi acasă. Noi n-am „găsit" o cultură pe care să ne-o însușim, noi am avut-o de cînd ne știm, am crescut și ne-am metamorfozat laolaltă cu ea în timp; ea și-a conservat, în liniile-i esențiale, specificitatea, ea e vie încă și se vestește mai departe vie, căci reprezentanții ei, biologic, există, durează, proliferează. Ne aparține, altfel spus, nu mai subsolul, memoria arheologică a faptului, ca la alte popoare, dar ne aparține și populația vie de pe sol, în condiții ecologice încă nesemnificativ modificate pentru cercetarea fenomenului.

Am verificat acest fapt la Albeștii Muscelului, printre meșterii contemporani ai pietrei, descendenți ai vechilor sculptori de calcare numulitice. Ei lucrează azi într-un cadru modern, cu unelte moderne, dar, lîngă ele, și cu uneltele strămoșești. Aceste unelte arhaice (ciocan, tîrnăcop, daltă) sînt încă vii, încă la preț, ca și străbunele secrete ale meșteșugului, perpetuînd prin generații o faimă vastă cît însăși țara. Cioplitorii de piatră de la Albești, a căror ispravă de vrednicie și iscusință călătorește astăzi prin toată țara — ca și spre alte țări, piatra ruptă de ei din munte și șlefuită cu o inegalabilă artă fiind cerută în toată lumea — au dat temelii și podoabe unor bastioane ale istoriei precum curțile domnești din Argeș și din Tîrgoviște, lăcașurile de la Curtea de Argeș și Cîmpulung, palatele brîncovenești de la Mogoșoaia și din Potlogi. Ei, acești meșteri ai Albeștilor, ca și cei din Turcoaia Dobrogei, despre care vom vorbi mai jos, sînt astăzi și niște vestiți artiști ai restaurărilor, ca unii care, simțind în degete duhul veacurilor, au știința de a conlucra ca nimeni alții cu spiritul meșterilor de demult.

Am construit, mereu și mereu, în piatră, ne-am întemeiat, mereu și mereu, nu în efemer, ci în durabil, deși, mereu și mereu, a trebuit, cum spuneam, s-o luăm de la capăt, să adunăm pietrele risipite de foc, de războaie, de pustiiri, de nenorociri, de istorie. Iată de ce n-avem clădiri faraonice, bazilici înalte cît cerul, iată de ce n-am ridicat grădinile Semiramidei, de ce Albeștii nu se cheamă Reims, de ce Turcoaia nu se numește Florența. Că am avut, însă, capacitatea de a crea, ne-o arată scurtele clipe de răgaz, miraculoasele intermezzo-uri dintre catastrofe, cînd magnifice ctitorii în piatră, precum Putna ori Voronețul lui Ștefan cel Mare, s-au ridicat în doar cîteva luni, din primăvară pînă în toamnă. A fost deajuns ca, după veacuri de zbucium, țara să se așeze, angajîndu-se în suprema operă a istoriei, cea mai teafără, cea mai stabilă, cea a edificării socialismului, pentru ca o vocație constructivă majoră, stăvilită în etapa virtualității, păstrînd nefructificat un uriaș capital de haruri și daruri ale acestui neam, să irumpă cu o unică forță. Vechile noastre edificii în piatră, unele fără pereche în lume, păreau adesea în țara de altădată, ca niște apariții supraterestre, stranii, fără nici o aderență cu peisajul, parcă pogorîte din cer cu hîrzobul. Suceviță, nota un cercetător, e ca „un fluture brazilian căzut într-o geografie mai temperată". Arborea, în viziunea aceluiași, se înfățișa „ca un trunchi sculptat, o pirogă colorată aparținînd unei culturi bizare, împotmolită pe un șes între moldoveni". Voronețul părea „inexplicabil ca și Eminescu". Așa apăreau și miracolele Dragomirnei, Hurezului, Arnotei, Coziei, așa apărea, pentru cei împătimiți de miracolul străvechimii inscrise în piatră, piciorul podului lui Apollodor de la Drobeta—Turnu Severin, așa apăreau, ca niște halucinații ale cîmpiilor goale, dezolante în pustietatea lor, celebrele cule ale Olteniei, opere ale constructorilor-țărani, bastioane de apărare în vremi vrăjmașe, dar și podoabe de piatră împletită în ziduri, bolți și pilaștri, înflorată cu dalta în fel de feluri de măiestrii. O centură de nouă civilizație, care să integreze vechile edificii într-un ansamblu armonios, cu reciproce răsfrîngeri de strălucire în chenarul de aur al unei fibre cît țara, s-a zămislit abia acum. Ctitoriile Epocii Ceaușescu, de la marile uzine și combinate, monumente ale tehnicii veacului, dar și prodigioase monumente de nouă arhitectură, la ansamblurile de locuințe și la cetățile științei, culturii și artelor, de la metrou la Transfăgărășan, de la Canalul Dunăre — Marea Neagră la noul centru civic, în plină edificare, al Bucureștilor, fac ca întregul pămînt românesc — depozitar *in situ* al unei tulburătoare istorii a demersului constructiv al omului — să sune plin, bogat, cu ample reverberații spre toate zările lumii, cu ample trimiteri spre viitor.

Alături de arhitecți, de edili, de meșteri constructori de extremă calificare tehnică, racordată la exigențele veacului, în febra constructivă a României de azi sînt cuprinși și ei, cioplitorii de piatră, cei ce vin din istorie, cei împovărați de istorie, cei ce — la fel ca toți fiii acestui pămînt — dau sunet nou, plin, pămîntului și istoriei, făcînd ca timpul vechi să se lege de timpul tînăr într-o aceeași tumultuoasă bătaie de artere.

Ne întoarcem în Dobrogea, sub munții Măcinului, ca să-i regăsim pe bătrînii meșteri ai pietrei, bătrîni ca și temp'ele în ruină ale arhimilenarei lor geografii. Cioplitorii locului, ca și cei din Albești, trăiesc astăzi în era noii industrii, adaptîndu-se ei, lucrînd cu uneltele ei (valțuri de piatră lungi de peste opt metri, ca și fel de fel de mecanisme moderne), dar păstrînd, ca și cei din Albești, și cîteva piese de preț din inventarul arhaic,

validate de practici, deci de istorie. Meşteri în vîrstă, cu sarea vremii la tîmple, pipăie mărunt cu degetele reliefurile fin ciocănite în piatră, de către instrumente moderne, mînuite de fiii lor. Țin privirile în gol, ca şi cum ar vedea cu buricele degetelor. Degetele lor, tăbăcite de trudă, dar cu tensiuni şi ascuţimi de antene, au ştiinţa subtilă de a simţi cele mai mici diferenţe dintre relief şi relief, dintre ton şi ton. Meşterii-artişti, în stirpea cărora se cuprind şi Brâncuşi, şi Paciurea, şi Anghel, şi Ladea, şi Jalea cei ce au dus meşteşugul cioplirii pietrei la supremul rafinament, de universală aură. Îi urmărim mai departe pe vechii meşteri şi ni se pare că atingerea mîinilor lor cu piatra are ceva înfiorat, un ce senzual şi posesiv, venind poate din demiurgicul unei arte vechi, primitive. Sînt cioplitori sau sculptori ai pietrei care n-au nevoie de teme, de subiecte — e de ajuns să atingă materia, şi miracolul se săvîrşeşte. Brâncuşi şi cei numiţi mai sus sînt şi ei dintre aceştia. În replică, vedem cum un tînăr inginer, pipăind, ca şi bătrînii meşteri, sculpturile unei pietre, se încruntă uşor. Poate că lucrătura i se pare stîngace (piatra asta a fost cioplită cu instrumente străvechi!), deşi aici stă farmecul ei, raportată la matriţa modernă, care traduce un desen pînă la infinitul mic. Poate că i se pare primitivă şi şlefuirea, necomparîndu-se, desigur, cu uzinajul de precizie al noilor instalaţii. Stă pe gînduri, apoi, treptat, se înseninează. Pune piatra la locul de unde a luat-o, cu grija cu care aşezi într-o bibliotecă o carte rară.

În plină epocă a prefabricatelor, a tehnicilor moderne de preparare şi prelucrare a materialelor de construcţii, meşteşugul cioplirii pietrei rămîne viu. Nu se mai fac palate voievodale, dar se fac, pentru oameni, case-palate, case-podoabe. La care cioplitorul de piatră, acest meşter care vine din veac, are încă treabă, multă treabă.

ILIE PURCARU ■

Cioplitorul de piatră

CATRINA

Fotografie de ION PREDOŞANU ■

şi albinele

La 50 de ani şi-a schimbat viaţa. Schimbarea a pornit din te miri ce, de la nişte albine, de la nişte stupi. Acum are 70 de ani şi crede cu toată convingerea că sănătatea ei se datorează, în bună parte, chiar faptului că într-o bună zi s-a hotărît să crească albine. Pînă atunci doar mîncase miere, cînd nu uita să cumpere şi cînd avea cu ce, însă într-o zi, în urmă cu vreo 20 de ani, a văzut la un consătean numit Roibu o mulţime de borcane pline cu substanţa aurie şi dulce şi cu un preţ întotdeauna bun iar imaginea aceea rîvnită îndelung pînă atunci, a belşugului, i-a limpezit gîndul şi-a ajutat-o pe loc să ştie ce are de făcut. A cumpărat cîteva rame de la unul Constantin Ionescu iar pînă în toamna acelui an ajunsese să aibă 9 stupi. Bărbatu-său, Ion, poştaş la Baloteşti, n-a prea luat în serios această noutate ivită în viaţa gospodăriei lui dar pe urmă a văzut că se îngroaşă gluma; nevastă-sa, Catrina, prinsese curaj şi nu mai pierdea nici o ocazie de a-şi înmulţi stupii. Mai tîrziu, după ce el a ieşit la pensie, n-a mai

sau mierea

avut încotro, a trebuit să pună mîna şi s-o ajute, la cei 74 de ani fiind şi el destul de sprinten, cu toate că există un adevăr peste care Catrina Toma nu poate trece prea uşor şi anume că fostul poştaş tot refractar a rămas, în adîncul inimii lui, unei astfel de ocupaţii iar asta înseamnă că lui i se repartizează muncile mai grele, necalificate. Cu albinele nu se îndeletniceşte decît Catrina Toma. Albina fiind o ființă gingaşă, zice ea, este nevoie ca omul care-i stă pe-aproape să fie liniştit, să nu facă mişcări bruşte. Tot astfel, încetişor, mai înmulţind, mai cumpărînd, Catrina Toma a ajuns să aibă la un moment dat 80 de stupi, şase dintre ei luîndu-i aproape pe nimic de la un vecin, general în rezervă. Se întîmplase odată că tăbărîseră albinele pe el, fără să ştie cu cine au de-a face, iar bietul om ajuns la 92 de ani a ţinut să se scutească de-a mai da piept cu un astfel de inamic multiplex şi perfid. Şi chiar dacă ea suportă cu mai mult stoicism astfel de atacuri veninoase, băgînd de seamă chiar că pînă să se apuce să crească albine trebuia să se ducă în fiecare an la Amara iar după aceea n-a prea mai supărat-o reumatismul, totuşi s-a întîmplat să se sperie şi ea un pic, mai acum vreo cîţiva ani, într-o vară, cînd pe la ora zece seara au început să se bată între ei stupii şi se băteau nebuneşte, pe viaţă şi pe moarte. Chiar i-au murit atunci destul de multe albine. Întrucît, bineînţeles, Ion dăduse bir cu fugiţii, Catrina Toma a încercat să acţioneze cu sînge rece şi-a pus furtunul cu apă pe beligeranţi dar fără nici un folos. În cele din urmă a consimţit că gravitatea situaţiei impunea să ceară cuiva mai autorizat decît ea un sfat tehnic şi chemîndu-l la telefon pe tovarăşul Lungu, preşedintele Filialei apicultorilor, acesta i-a spus pe cît de încurajator pe atît de răspicat: tanti, i-ai şi pleacă! Unde?, a întrebat ea. Oriunde, i s-a răspuns. Era nevoie, cu alte cuvinte, ca albinele să schimbe locul. Şi Catrina Toma a dus stupii la Otopeni, în gospodăria unei fiice a ei, Valentina, contabilă la Întreprinderea de Aparate de Măsură şi Control. Nu era pentru prima oară cînd caravana apicolă a familiei pleca la drum. În fiecare an Catrina şi Ion Toma îşi duc albinele la Dridu, pentru salcîmii de prin partea locului, apoi vine vremea mierii de tei şi stupii sînt aduşi înapoi la Baloteşti, în marginea pădurii Vlădiceasa, iar după aceea se face un popas, pentru floarea-soarelui, tocmai la Lehliu, unde există un inginer agronom, Arcadie Loghin, atît de cumsecade încît apicultorii noştri vorbesc despre el cu afecţiunea ce o rezervă îndeobşte copiilor şi nepoţilor.

Cît priveşte mijlocul de transport, deplasările acestea se fac întotdeauna cu un camion de opt tone pus la dispoziţie de Filială. Nu-i vorbă că numele Catrinei Toma nu este al unui apicultor oarecare ci al unui mare crescător de albine iar prestigiul şi preţuirea pe care şi le-a cîştigat ea în această privinţă explică întru totul frumosul gest de a fi fost invitată în 1983 de către conducerea Filialei Bucureşti să participe, la Budapesta, la Congresul Apimondiei. A stat acolo şase zile şi poartă amintiri plăcute despre acest oraş. Cît despre participanţii la acel congres internaţional, zice că „toţi erau domni, ţărani ca mine nu prea erau, dar toţi au fost domni cu mine". În orice caz, mai spune ea, dacă nu se hotăra să crească albine nu mai ajungea ea să facă o asemenea excursie, asta e sigur. Şi tot sigur e că de cînd a început să aibă stupi a reuşit să adune îndeajuns de mulţi bani încît, la o adică, ar fi putut să plătească o asemenea excursie chiar din buzunarul ei. Dar tot ce-a cîştigat ea, şi tot ce cîştigă, s-a dus şi se duce pentru construirea unei case impunătoare, ca să aibă şi copiii sau nepoţii un reazim, un loc unde să ştie că pot să vină, zice Catrina Toma. Nu degeaba încheie ea contracte în fiecare an cam pentru 1000 de kilograme de miere şi mai dă şi apilarnil, cu 1600 de lei kilogramul, sau lăptişor de matcă pe care se încasează, tot pentru un kilogram, 4000 de lei. Pentru ambiţia de-a creşte albine, cum zice ea, în stil mare, i s-a cam dus vestea, într-adevăr, şi a avut plăcerea să fie întrebată de vorbă chiar şi de străini. Odată a oprit în dreptul casei ei un autobuz din care au coborît 44 de austrieci. Le-a dat la fiecare o farfurioară cu miere şi ei au stat trei ore în vizită, interesîndu-se cum procedează ea în tot felul de situaţii şi probleme legate de creşterea albinelor. Bineînţeles că era de faţă şi cineva de la Filiala Bucureşti, altfel Catrina Toma n-ar fi putut să le vorbească decît prin semne. Cît îl priveşte pe Ion, el şedea ceva mai deoparte, ca-ntotdeauna, mai rezervat, poate şi niţel cam plictisit sau nedumerit de toată tevatura asta. El, chiar şi prin semne, n-ar fi avut ce lămuriri să dea, în afară de una singură, şi anume că habar nu are de rostul stupilor şi că el n-a făcut în această privinţă decît ce i-a spus nevasta, luîndu-se după cuvintele ei aşa cum urmează un soldat ordinul. Altfel, nu încape îndoială că e mîndru de nevasta lui şi bucuros că de mai mulţi ani încoace viaţa gospodăriei lui s-a schimbat în bine iar schimbarea a pornit din te miri ce, de la nişte stupi, de la nişte albine.

DUMITRU ELIADE ■

ca mod de viață

Lamartine și românii

Prof. ION CHEȘCĂ

Cînd vizitez casa natală a unui om de seamă, mi-amintesc de spusele lui Goethe: dacă vrei cu adevărat să cunoști un om celebru, un scriitor, trebuie să mergi în țara lui, acasă la el.

Parcă înțelegem mai bine pe marii noștri Eminescu, Creangă, Alecsandri, Iorga, Enescu Brâncuși după ce vizităm Ipoteștii, Humuleștii, Mirceștii, Botoșanii, Livenii și Hobița.

Recent am fost într-o călătorie de documentare, la Macon, unde s-a născut la 21 octombrie 1790 Lamartine.

Fiind situat la numai patru ore cu trenul de Paris sau de Lyon la două ore de Geneva și de Grenoble, numeroși turiști vin să viziteze acest pitoresc, liniștit și nepoluat oraș care se oglindește în vasta apă, și ea liniștită, a rîului Saône, renumit prin bazinele sale

sportive, varietatea și bogăția peștelui. Peste localitățile din jurul Maconului stă încă deschisă umbra marelui poet carea ne-a încîntat adolescența din liceu cu *Le Lac*, iar pașii lui se întîlnesc în „circuit Lamartinien" care-l duce pe turist din Macon prin locurile natale ale „Domnului Alphonse": Monceau (7 km); Milly (7 km), Bussiers (5 km); Pierreclos (2 km) și Saint Point (14 km), unde se odihnește din 4 martie 1869 agitatul poet și om politic.

În această călătorie de documentare, am vizitat localitățile de mai sus, după care am avut două interesante convorbiri cu Emile Magnien, directorul muzeului Lamartine din Macon și René Condemine, adjunct al Secției culturale din cadrul primăriei acestui municipiu.

Dezamăgit că posteritatea n-a ocrotit casa natală, care a fost demolată în 1963 (situată în Macon pe strada Urselines, nr. 18), iar cea din Milly — unde și-a petrecut copilăria — a fost vîndută, m-am cufundat în vasta-i operă pusă la dispoziție cu multă generozitate de către bibliotecile municipale din orașele Macon și Roanne. Căutam cu sufletul la gură documente din care să rezulte că Lamartine a fost un mare filoromân, cum știam din adolescență.

Bucuria a fost emoționantă cînd am dat peste o hartă ce făcea parte din documentația privitoare la interesantul „Voyage en Orient" pe care marele poet l-a făcut în anii 1832—1833. Era ultima filă din tomul al IV-lea ce se referă la această călătorie.[1]

Titlul hărții nu răspundea la ceea ce căutam eu (elemente românești): „carte itineraire pour servir à la lecture *Du Voyage en Orient*, par Mr. Alphonse de Lamartine" (1833).

Privirile au căutat și s-au pironit însă pe cuvintele: ***Moldavie — Iassi, Valachie — Boukharest.***

Existența acestei hărți lasă impresia convingătoare asupra intenției lui Lamartine de a vizita și cele două provincii românești neunificate la acea oră (1833).

Am citit cu atenție relatarea voiajului prin Turcia, Bulgaria și Serbia pentru a afla cauzele renunțării la vizita prevăzută în harta de mai sus.

Cu predispoziție ftizică, obosit de lungul voiaj prin Africa început la Macon în iunie 1832, deprimat din cauză că-i murise pe drum fetița pe care o adora — Iulia (avea doar 10 ani), Lamartine se îmbolnăvește în drumul ce-l face la reîntoarcere prin Bulgaria. Este nevoit să se oprească în localitatea Vétrén unde a fost îngrijit cu toată atenția în perioada 12—20 august 1833.

Admiratori ai marelui poet, vecinii noștri de la sud au organizat un muzeu Lamartine în localitatea de mai sus.

Interesantă este concluzia la care a ajuns scriitorul francez după călătoria prin Balcani, și anume că aceste țări — Valahia, Bulgaria și Serbia — sînt capabile să devină independente (1833).

La pagina 324 a volumului citat, am găsit propoziția pe care mi-am notat-o: „La Moldavie, la Valachie ont secoué le joug turque". De asemenea am reținut și următoarele rînduri care demonstrează că Lamartine a venit pînă la Dunăre pe care, din motive de sănătate, n-a putut-o traversa spre a vedea cum trăiau românii, și — sînt sigur — că dorea mult să-i cunoscă, așa cum rezultă din harta la care m-am referit și din alte documente pe care le-am găsit la biblioteca municipală din Macon și la directorul muzeului Lamartine, distinsul publicist Emile Magnien: „...acest frumos fluviu — Dunărea — care se curbează pentru a împinge și transporta produse din nord spre orient" (pag. 37, tom IV.)

Poate că dacă Lamartine n-ar fi trecut prin Balcani la revenirea din Orient, n-ar fi acceptat să fie președinte de onoare al Societății studenților români din Paris în anul 1846 și nici nu s-ar fi interesat de pregătirea Revoluției din 1848 în țara noastră, așa cum voi arăta în continuare, inspirîndu-mă din articolul „Lamartine en Roumanie" scris de prof. Dumitru D. Panaitescu și publicat la pagina 392 a lucrării „Actes du Congrès"[1] (vol. III).

Sigur că autorul articolului a cunoscut lucrarea lui N.I. Apostolescu „Les Romantiques francaises et la Roumanie"[2].

Dacă Lamartine era președinte de onoare, putem afirma că Ion Ghica — președinte activ, C.A. Rosetti — secretarul societății și alți membri, printre care fără îndoială și Vasile Alecsandri, se întîlneau cu eminentul om politic al acestor ani, Lamartine devenit figura centrală a Revoluției franceze din 1848.

Poate că este interesant și pentru generația de astăzi să știe cît mai mult despre inimoșii și progresiștii studenți români ce se aflau la Paris în preajma revoluției din Franța (1848).

Iată ce scria Ion Ghica despre această societate: „Studenții din Paris, moldoveni și valahi, reuniți organizează o societate pentru a întreține pe cheltuielile lor tineri oameni săraci ai căror părinți n-au posibilități să-i întrețină. Această societate, fără scop politic, intitulată „Societatea studenților români" se află la Paris sub patronajul domnului Lamartine care și-a luat sarcina să supravegheze (îndrumeze) educația și instrucția studenților întreținuți cu cheltuiala societății" (pag. 498 în volumul citat).

Vasile Alecsandri descrie convorbirea avută cu marele scriitor și om de stat francez „M. Lamartine, poetul inimilor tinere, poetul erou al Revoluției din 1848, deși în vîrstă, menține aureola unui geniu. Convorbirea cu el încîntă sufletul. Sentimentele, ideile, gîndurile sale filozofice sînt exprimate de el

---

[1] Liberairie de *Charles* Gosselin, Paris, Rue St. Germain-Des-Pres. nr. 9, *MDCCCXXXV*

[1] Comité permanent d'études lamartiniennes, 1971, Macon — France.

[2] Paris, Librairie ancienne Honoré Champion, 1909.

intr-o formă clară și intr-un stil nobil. Elocvența lui naturală încîntă chiar și discuțiile banale (obișnuite) și cele mai multe au caracter politic; elocvența sa se transformă într-o forță pe care n-o poate egala nimeni. Ora cît a durat vizita mea am crezut-o un concert melodios. Cînd a venit momentul să mă retrag, el mi-a zis: „Domnule, renașterea naturii este spectacolul cel mai sublim prin care lumea își poate închipui creatorul. Îmi exprim urări sincere pentru prosperitatea și grandoarea Românilor, căci eu am avut totdeauna plăcerea să văd descendenții marilor popoare devenind nobile și glorioase ca strămoșii lor"[1].

Stima și afecțiunea reciprocă dintre cei doi oameni de stat, în același timp și mari poeți, se confirmă și prin următoarele poezii:

A) „L'ode à une jeune Moldave" (Lamartine)

B) „A monsieur Lamartine par un jeune Moldave"[2] (V. Alecsandri).

A existat și o similitudine de preocupări profund democratice la cei doi oameni politici: Lamartine a susținut abolirea sclavajului negrilor, iar Alecsandri dezrobirea țiganilor.

Guvernul Revoluției de la noi din 1848 a trimis lui Lamartine o scrisoare prin care îl informa că în principatele române opera lui se citește zilnic pentru că „învățați să iubim natura, omul, cîntecele". Scrisoarea era asemnată, printre alții, de Heliade, Magheru, St. Golescu, C.A. Rosetti, N. Bălcescu, Cezar Boliac etc.

Nu cred să greșesc afirmînd că Lamartine a exercitat, pe lîngă o influență politică realistă, democratică de mare folos în procesul Revoluției din 1848 de la noi, și o intensă trăire a fiorului romantic din: Izolarea, Lacul, Jocelyn — capodopere ale literaturii franceze, ca să nu mai amintesc de *Meditații* (1820), *Armonii poetice* (1830), *Căderea unui înger* (1838), romanul „*Graziella*" (1849), *Călătorie în Orient* (1835), *Istoria girondinilor* (1847).

Să fi fost vreun scriitor român în secolul trecut care să nu fi citit ceva din vasta operă a lui Lamartine?

Am putea alcătui un catalog al celor ce au scris sub influența lui: Alecsandri, Gr. Alexandrescu, Bolintineanu, Cîrlova, Eminescu, Ghica, Nicoleanu, Sion, Stamati, Heliade Rădulescu etc. Nici criticii și istoricii noștri literari — Iorga, Călinescu, Ciorculescu, Vianu — n-au putut ignora influența lui Lamartine în literatura Română.

Cele cinci vîrste ale „Domnului Alphonse Lamartine" s-ar putea caracteriza astfel:

— o copilărie idilică, printre țărani, oi, capre, vaci, hoinărind uneori în picioarele goale pe colinele din jurul Maconului învelite cu viță de vie;

— o adolescență și o tinerețe pline de dragoste în regiunea Bourgogne sau în Italia;

— o maturitate încoronată de glorie, și

— o bătrînețe plină de mizerie și uitare.

Lamartine n-a fost un visător, ci un meditativ, dragostea de natură i-a fost sădită în sufletul de mama sa încă de cînd era mic. De altfel, nu poți trăi pe colinele Maconului pline de soare, lumină și verdeață, fără să preferi a hoinări în natură decît să stai în casă.

La vremea lui, Lamartine era cel mai frumos scriitor (nu-mi amintesc cine a afirmat că un scriitor nu poate fi urît.).

Blond, cu ochi negri, talie subțire, iar părul îl ajuta să fie și mai distins. Avea 1,80 m la 18 ani. Devenise irezistibil în societate, fiind numit „diavolul din Bourgogne".

Iulia, una dintre numeroasele sale iubite, îi scria zilnic cel puțin opt pagini. A fost marea dragoste a lui Lamartine care l-a inspirat să scrie capodopera *Lacul*.

Marele și frumosul poet francez susținea că dintre toate pasiunile numai iubirea supraviețuiește însoțindu-ne pînă în mormînt.

Nu știu dacă Marin Preda a fost influențat de Lamartine cînd a spus același lucru „Dacă dragoste nu e nimic nu este". Poate că Panait Cerna era în penumbra lui „Alphonse" cînd a scris:

„De-a fost păcat iubitul, mărire cui l-a scos

El a făcut păcatul atîta de frumos!"

De bună credință și extrem de generos cu toată lumea, Lamartine și-a pierdut treptat, treptat imensa avere moștenită de la părinți, ajungînd să fie nevoit a accepta o pensie de la stat pe care — demn — a refuzat-o pînă la totala sa epuizare fizică, avînd grijă să precizeze a nu i se face funeralii naționale cînd va muri, așa cum ar fi meritat și cum se hotărîse de către conducerea superioară a statului francez din 28 februarie 1869, dată cînd minunatul bărbat de altădată a închis ochii pentru totdeauna la Paris, rămășițele pămîntești fiind aduse la Saint-Point în 4 martie, același an (15 km de Macon).

Zguduit de această mare pierdere a literaturii universale, Vasile Alecsandri scria în *Convorbiri literare* (nr. 2 din 1869):

„Unul dintre marii poeți ai Franței, omul care prin geniul său a fost și a rămas o glorie a secolului nostru (XIX), Lamartine a murit... Pentru noi, Românii, este bine să ne amintim încurajarea pe care ne-a dat-o Lamartine în 1848, cînd ochii Europei erau fixați asupra lui".

Edilii municipiului Macon împreună cu admiratorii celui mai strălucit fiu al acestui încîntător oraș gîndesc să sărbătorească așa cum se cuvine bicentenarul nașterii marelui poet și om politic.

Maconienii, francezii în general — și nu numai ei — vor să audă din nou vocea melodioasă a cuceritorului *Alphonse* și să simtă parfumul romantismului său încărcat de frumos, bine și adevăr.

---

[1] Op. cit., 257.
[2] Op. cit., 499.

Arhivă și document

de NICOLAE CIACHIR

I. Agentul secret numărul 25 despre Nicolae Iorga

Deși în 1906 Nicolae Iorga avea numai 35 de ani, de 13 luase doctoratul, de 11 ani era profesor universitar titular, iar de 8 ani era membru corespondent al Academiei, faima lui depășind hotarele țării. Încă în 1889, deci la vîrsta de 18 ani, terminînd facultatea într-un an și cîteva luni, își trece examenul de licență și devine profesor. La examenul pe care l-a trecut, la Iași, a participat un numeros public; cunoscutul istoric A.D. Xenopol a organizat un banchet pentru a sărbători *„minunea de om ce avem înainte"*, iar presa vremii a consemnat acest eveniment ieșit din comun. Nicolae Iorga, obținînd o bursă, pleacă în Italia, apoi la Paris, Berlin, Leipzig, Nürenberg, Viena, din nou în Italia. Peste tot răscolește arhivele și caută documente referitoare la istoria poporului român și la legăturile acestuia, de-a lungul istoriei, cu celelalte popoare europene. Începe să publice, cărți, studii, articole, impunîndu-se pe plan național și european. *„N-am jertfit dușmăniei adevărul, ci adevărului i-am jertfit multe prietenii"*, cum spunea el, a fost principiul care l-a călăuzit în tot mersul vieții. În numeroase articole și conferințe, tînărul savant a demascat corupția guvernelor și partidelor politice burghezo-moșierești din acea perioadă. În 1907, prin conferințe, a luat apărarea țăranilor răsculați și a făcut colecte pentru ajutorarea victimelor din diverse centre însîngerate de sălbatica represiune a autorităților. În 1907 este ales deputat, reprezentînd orașul Iași. Primul său discurs parlamentar îl dedică problemei țărănești, cerînd reforme la sate, amnistierea țăranilor răsculați și arestați și pedepsirea celor vinovați de represiuni.

Din 1906 scoate periodicul *„Neamul Romănesc"*, în paginile căruia ia poziție împotriva numeroaselor nedreptăți ce măcinau societatea românească din acea vreme.

Dosarul 39

Datorită acestei activități, Nicolae Iorga este considerat persoană periculoasă pentru stat și, din 1906, este pus sub supravegherea poliției și a Siguranței generale. Într-un raport al poliției, din 7 martie 1909, se arată: „Încă din luna martie 1906, înainte de evenimentele din piața Teatrului, domnul profesor Nicolae Iorga, începuse o serie de conferințe, care a zvăpăiat mințile, dînd naștere măcelului din 13 martie 1906 și apoi a răscoalelor din 1907. Duce o agitație cu mult mai violentă ca în trecut, toate acestea sînt menite a aduce poporul la o mișcare cu mult

Agentul numărul 25 despre Nicolae Iorga

mai periculoasă ca cea din primăvara lui 1907". Materialele de arhivă, grupate în „*Dosarul nr. 39*", din fondul „Direcția poliției și Siguranței statului", anii 1906—1909, arată că aceste note informative privitoare la Iorga erau trimise imediat ministrului de interne și primului ministru, care urmăreau cu neliniște activitatea profesorului.

Agentul nr. 25 intră în scenă

Cel care avea misiunea să participe la toate expunerile și conferințele istoricului Nicolae Iorga era *agentul nr. 25*, din divizia I-a, brigada a II-a a Siguranței statului. Din conținutul rapoartelor deducem că era student. Rapoartele sale sînt deosebit de interesante deoarece cuprind pasagii întregi din conferințele lui Iorga, o serie de amănunte privind viața și activitatea profesorului, informații prețioase la întregirea biografiei savantului.

Dacă ceilalți agenți puși să urmărească pe Nicolae Iorga au aprecieri negative, socotindu-l un pericol pentru ordinea publică, agentul nr. 25 se mulțumește să dea lungi citate din conferințe și să contureze aprecieri asupra acelora ce abordau mai ales aspectul educației patriotice a tineretului. Vom da cîteva exemple: Din 2 martie 1907: „*La ora 9 și jumătate seara, m-am dus la domiciliul său, Buzești 42. Locuiește apartamentul din dreapta. Era acasă. Storul camerei sale era lăsat și lampa aprinsă. Sun la scară și sînt primit. Era la biroul său nu singur, ci cu secretarii săi, studenții Traian Dumitru și Marin Gheorghe, studenți la litere, buni prieteni ai mei. Am arătat domnului profesor scopul vizitei mele, spunîndu-i că vin din mijlocul studenților agitați și îi cer sfatul dacă purtarea noastră nu e periculoasă statului în împrejurările în care ne găsim. D-sa ne sfătuiește să fim cît mai calmi, că totul dus la extrem ne-ar putea compromite. Discuțiile au durat pînă la ora 11 și jumătate. I-am spus că-l voi ține la punct cu mișcările noastre pentru a-l vizita. Am căutat să mă conving de la secretarii săi dacă în adevăr domnul Iorga este vizitat de ofițeri. Ei spun că regulat în fiecare seară stau cîte 2—4 ore la domnul Iorga și că absolut în fiecare seară nimeni alții decît studenții și unii profesori vin la d-l Iorga*".

După ce și-a condus prietenii, agentul nr. 25 s-a reîntors în strada Buzești 42. „*Fiind însă lampa stinsă — relatează — am căutat să văd de nu pot afla ceva de la sergentul din post, dar nici acesta nu văzuse nici un ofițer intrînd niciodată la d-l Iorga*". Autorităților le era teamă ca Iorga să nu influențeze pe ofițeri, să nu aibă aderenți în cadrul armatei.

Dintr-un alt raport, aflăm că la 24 noiembrie 1907, la orele 11 seara, Nicolae Iorga ține la *Liga culturală* o conferință despre istoricul armatei române. Sala era arhiplină cu ofițeri din toate armele și elevi ai Școlii medico-militare care, entuziasmați, l-au aclamat îndelung. Aflăm, de asemenea, amănunte despre conferința ținută la Galați, la 19 iunie 1908, intitulată „*Dobrogea pămînt românesc*". Veniturile rezultate din încasări au fost virate în beneficiul Bibliotecii „Cuza Vodă" din localitate.

În dosarele din fondul poliției și Siguranței generale, ni s-au păstrat foarte multe amănunte despre cursurile de vară, care au început în 1908 la Vălenii de Munte, și despre care agentul nr. 25 notează „*că vor fi de o importanță capitală, pe o linie națională de cu-*

Justin

• Agentul numărul 25 despre Nicolae Iorga •

noaştere a trecutului". Cunoaştem faptul că localul şcolii unde s-au ţinut conferinţele, a fost pus la dispoziţie pe baza aprobării Ministerului Instrucţiunii Publice şi că Iorga în persoană a rezervat camere mobilate la hoteluri şi case particulare pentru auditoriu. Primul curs s-a deschis în seara zilei de 2 iulie 1908, la care au participat 45 de persoane, mai ales învăţători şi studenţi. Învăţătorii proveneau din Dobrogea, Prahova, Olt. S-au înscris, de asemenea, mulţi transilvăneni, bucovineni şi 80 de studenţi români de peste hotare. Nicolae Iorga urma să expună următoarele teme mari: *1) România şi latinitatea noastră, 2) Permanenţa elementului romanic în Dacia, 3) Originile principatelor, 4) Chestiunea bisericei române, 5) Mihai Viteazul, 6) Revoluţiile anului, 7) Domnia lui Cuza.*

Agentul nr. 25 informează că, la 5 iulie 1908, Iorga a cumpărat clişeul şi dreptul de reproducere a imaginii mormîntului lui Cuza Vodă de la Ruginoasa, pe care o va tipări pe cărţi poştale şi-o va distribui în toate părţile locuite de români.

Mai aflăm că un grup de studenţi şi tineri învăţători, din iniţiativa lui Nicolae Iorga, cu concursul artistului Liciu şi al altor persoane, a organizat şezători artistice în staţiunile balneare Govora, Slănic Prahova, Slănic Moldova, Câmpulung, etc. Programul a fost alcătuit din cîntece, piese patriotice şi conferinţe privind trecutul glorios al poporului nostru.

La 14 iulie 1908, bacalaureaţii din Bucureşti care îşi satisfăceau stagiul militar şi militarii Batalionului 6 vînători vizitează Vălenii, cu care prilej au ascultat conferinţa lui Nicolae Iorga despre anul 1848. Agentul afirmă: *„Militarii i-au declarat că superiorii lor nu sînt dispuşi să le permită să-l asculte pe Iorga, care nu e văzut cu ochi buni de cînd a interpelat în Cameră relativ la ororile săvîrşite în timpul răscoalelor ţărăneşti".*

Referitor la domnia lui Carol I, Nicolae Iorga spunea, la 17 iulie 1908: *„Oricît de prudent ar fi un cap încoronat oarecare, oricît s-ar bucura de stima puterilor cu care-l leagă interese de familie totuşi lipsindu-i eroismul, îndrăzneala actelor politice n-are valoarea pe care ar trebui s-o aibă. Riscînd, săvîrşeşti minuni, şi săvîrşind minuni, istoria te imortalizează. Iată de ce în 40 ani, activitatea noastră politică se reduce la meschine hărţuieli de partide, în dauna interesului obştesc".* În schimb, notează agentul nr. 25, la 21 iulie 1908 profesorul făcea următoarele referiri asupra domniei lui Cuza: *„Actul solemn al Unirii Principatelor care ne-a călăuzit viaţa noastră modernă, care ne-a zguduit din toropeala unei conştiinţe adormite, care a chemat neamul nostru la o nouă viaţă socială, a rămas totuşi închis în analele istoriei, fără să încrusteze în bronz ori marmoră strălucirea personalităţii istorice de exclusiv cea mai mare valoare. E natural că, atît cît vor exista persoane amestecate în acest complot odios şi mişel, lui Vodă Cuza să i se refuze onoarea meritată de a avea o statuie. S-au ridicat statui avocatului Vasile Lascăr, primarului Pache, lui Lascăr Catargiu, om care genial n-a fost, unui întemeietor de gazetă, George Cantacuzino, şi lui Kogălniceanu*

El nu recunoaşte, dar eu sînt sigur că descinde din osul Basarabilor. Altfel n-ar fi într-atît de sedus de istoria acestui neam. Cînd Justin Năstase nu frămîntă lutul, să scoată din el chipul vreunui voievod român, frămîntă gînduri — să nască viziuni alcătuitoare de alte fapturi. Mîinile lui au rezămislit figurile lui Decebal şi Traian, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Ioan de Hunedoara, Bălcescu, Eftimie Murgu, ale cronicarilor Miron Costin şi Neculce, ale altor mari bărbaţi. Viaţa toată şi-a dăruit-o artei, iar acum, la 60 de ani, muzele, simţind că n-au fost trădate, vin să-i cînte Florile Dalbe, la urechi. Îl vor găsi, cu siguranţă, tot acolo, în atelierul său, modelînd eternitatea vreunui mare bărbat. Inspirat de istorie, Justin Năstase a pătruns în istorie!

N. GRIGORE MĂRĂŞANU

ori Cuza i se dispută meritul de a avea o statuie".

Asemenea spicuiri din notele agentului nr. 25 referitoare la Nicolae Iorga, scot în evidență și mai mult fecunda activitate desfășurată de marele nostru istoric.

II) Veniamin Costache, membrul corespondent al Societății de Învățămînt din Paris (1818).

„Dacă ai fi întrebat acum 60—70 de ani în Iașii lui Mihail Sturdza voievod, cine e omul cel mai bun din Moldova, ei ar fi răspuns într-un glas „părintele Veniamin". Dacă ai fi cercetat pe lingă aceiași oameni care e omul cel mai harnic din țară, acel care nu lasă nici o clipă fără o întrebuințare folositoare altora, ți s-ar fi arătat în căsuța săracă a vechii mitropolii dărăpănate un bătrîn călugăr de aproape 80 de ani", notează, în 1904, marele istoric Iorga. Tot prin intermediul său aflăm că Veniamin se trăgea dintr-o veche familie boierească moldoveană, Costachi, iar mama lui era o Cantacuzino din neamul de obîrșie împărătească. Frumosul copilandru cu păr bălan și ochi albaștri se călugărește în 1784, ajunge episcop de Huși în 1792, iar apoi de Roman, ca din 1803 să fie ales mitropolit al Moldovei și Sucevei.

Datorită patriotismului și ideilor sale liberale, este însă înlocuit în perioada 1806—1812, iar în 1842 este demis și gonit din Iași într-o aspră zi de iarnă, de către egoistul și lacomul Mihail Sturdza voievod.

Numeroase realizări pe plan cultural, din Moldova sînt legate de numele lui Veniamin Costache. Astfel, el înființează școli în limba română, seminarul preoțesc de la Socola, ajută la înființarea unui teatru românesc — ce a avut loc, precum știm, din inițiativa lui Gheorghe Asachi — traduce și publică o serie de opere literare. A adus o importantă contribuție și la îmbogățirea limbii române. Spre sfîrșitul vieții scria următoarele: „*Totul ce mi-a stat în putință am făcut, și cu sfatul și cu fapta, ca să sporesc și sufletește și materialicește înflorirea patriei*".

Cu trei ani înaintea declanșării revoluției conduse de Tudor Vladimirescu (1821), care a atras atenția opiniei publice europene asupra Principatelor Române, Veniamin Costache este ales membru corespondent al Societății de învățămînt din Paris, organul pedagogic cel mai înalt al Franței din acea vreme.

La arhiva istorică centrală din București, la fondul A.N. (achiziții noi), partida „Depozit Rosetti-Roznovanu", pachet CCLX, se păstrează documentul datat 15 noiembrie 1818, depistat de mine cu ani în urmă. Documentul, bine conservat, este scris în limba franceză, pe hîrtie dublă, filigran și arată că președintele și secretarul societății privind învățămîntul de cultură generală, societate fondată în 1815, au onoarea să-l anunțe pe Veniamin Costache, că, în ședința plenară din 11 noiembrie 1818 a societății, la propunerile „*domnilor Rosetti-Roznovanu și Eustațiu vi s-a decernat titlul de membru corespondent al societății create la Paris, privind îmbunătățirea învățămîntului*". Documentul este semnat de 5 membri ai societății franceze. Alegerea eruditului Veniamin Costache de către acest înalt for de învățămînt francez atestă că învățămîntul nostru de la începutul secolului XIX era deja apreciat și peste hotare.

III) Mihail Kogălniceanu—ministru plenipotențiar român la Paris și Madrid (1880—1881).

Viața și activitatea lui Mihail Kogălniceanu se integrează în ce are mai esențial istoria modernă românească, fiind greu să-și închipuie cineva astăzi cum ar putea fi explicate momentele cruciale ale statului național român modern fără contribuția însemnată a acestuia. Nicolae Iorga l-a caracterizat drept „*cel mai mare conducător cultural și politic pe care l-au avut românii în epoca modernă*", iar A.D. Xenopol îl consideră că „...*a fost una din acele naturi alese, ce greu încap cîte două alăturea într-un veac*". Deputat, senator, ministru, prim-ministru, mare orator, Kogălniceanu, după cum remarca Andrei Oțetea, a fost cel mai luminos spirit politic care de la 1848—1878, a prezidat la înfăptuirea celor mai mari acte istorice ale patriei noastre: Unirea Principatelor, împroprietărirea țăranilor și independența de stat a României. Ministru de externe în perioada 1877—1878, apoi de interne în perioada 1879-aprilie 1880, venind în conflict cu Ion Brătianu și cu cercurile de la curte este nevoit să demisioneze. Deoarece nu puteau să-și manifeste ostilitatea deschis și să înlăture definitiv de pe scena politică a țării o personalitate atît de marcantă cum era Kogălniceanu, cercurile liberale de la guvern au trebuit să recurgă la măsura exilării acestuia, încredințîndu-i misiunea de a reprezenta România pe lîngă guvernul celei de a treia Republici franceze, în calitate de ministru extraordinar și plenipotențiar. În noua sa funcție, Kogălniceanu, trecînd peste capul guvernului, va susține interesele țării, în probleme majore, dînd dovadă de înalt patriotism și o mare capacitate diplomatică. Apelînd la materialul aflat în arhiva Ministerului Afacerilor Externe, aflăm că la, 17 aprilie 1880, ministrul de externe Boerescu, în raportul înaintat lui Carol I, arăta că: „Domnul M. Kogălniceanu, dîndu-și demisiunea din funcțiunile de ministru de interne, spre a fi numit trimis extraordinar și ministru plenipotențiar pe lîngă Domnul președinte al Republicii Franceze, cred Prea Înălțate Doamne că alegerea acestui distins bărbat de stat, patriot încercat, este nemerită pentru a reprezenta România la Paris". Tot la 17 aprilie 1880, Carol aprobă raportul nr. 6671 al ministrului Boerescu și prin decretul nr. 1337, M. Kogălni-

ceanu este numit în noua sa funcţie. La 28 aprilie 1880, Legaţia Franţei din Bucureşti comunică ministerului de externe că guvernul francez este cu totul de acord cu această numire, iar legaţia se grăbeşte „...fără a pierde un minut să aducă la cunoştinţă aceasta". În iulie 1880, Kogălniceanu îşi prezintă scrisorile de acreditare preşedintelui Republicii franceze, Jules Grévy, amintind, cu această ocazie, că în tinereţe a făcut studii în Franţa, şi că doreşte ca relaţiile între cele două ţări să se întărească.

Din materialele de arhivă existente, aflăm puternicele divergenţe ce existau între Kogălniceanu şi ministrul de externe, Vasile Boerescu. Iată ce îi raportează Kogălniceanu la 18/30 ianuarie 1881: *„Eri am depeşat D-Voastră rezultatul demarşurilor mele la Ministerul de externe pentru a dobîndi încheierea unei convenţiuni consulare cu Francia. D-Voastră puteţi dar împuternici pre succesorul meu de a începe şi încheia negocierile pentru acest act la care ţineţi atît de mult, cînd D-Voastră m-aţi ţinut de a-l încheia cu Austria, Rusia şi Turcia şi totuşi aţi rînduit consuli în toate ţările. Numirea consulilor în Franţa nu face rău Franţei, ci intereselor române. Scrisoarea particulară ce mi-aţi adresat în această chestiune nu slăbeşte întru nimic convingerea mea că eu aici sînt de prisos, ba chiar că prezenţa mea în capul legaţiunii desplăcută D-Voastră, face rău intereselor române. În adevăr, din cauza titularului, D-Voastră refuzaţi legaţiunii sistematic toate propunerile mele făcute nu în favorul meu, ci în acel al ţării. De aceea, stăruiesc din nou pentru primirea demisiunii mele"*.

Un motiv în plus al neînţelegerilor era faptul că guvernul francez de atunci avea o atitudine confuză, nehotărîtă, chiar ostilă intereselor româneşti, faţă de dificila chestiune a Dunării. Tendinţele cercurilor conducătoare austro-maghiare de a-şi instaura dominaţia asupra Dunării şi deci a comerţului în această zonă a Europei, s-au intensificat după 1878. Problema îl preocupase pe Kogălniceanu încă din tinereţe. Profund cunoscător şi aprig apărător al drepturilor statelor riverane, el este printre cei dintîi români care, prin lucrări, articole publicate în presă, discursuri în parlament, dau semnalul de alarmă în faţa pericolului cercurilor conducătoare austro-maghiare de a-şi instaura controlul asupra porţiunii fluviului de la Porţile de Fier la Galaţi. Contrar politicii guvernului român al timpului, care se caracteriza prin lipsă de consecvenţă şi hotărîre, Kogălniceanu afirma că *„trebuie în contra oricărui a ne apăra drepturile şi interesele"*.

În acest timp *„Bătrînul Beust* (om de stat şi diplomat austriac-n.n) *în fiecare zi, de dimineaţă şi pînă seara, suie scările Ministerului de Externe, a directorilor şi pînă a simplilor şefi de secţiune spre a-i cîştiga cauzei austriece. Tot aşa făceau ambazadorii de la Londra şi Petersburg. Sute de note şi memorii cu statistici false s-au trimis la cabinetele străine din Viena. În timpul acesta, diplomaţia noastră a fost mută"*. Fiind cu desăvîrşire dezgustat de această situaţie, după cum afirmă personal, Kogălniceanu cere, la 11 iunie 1881, pe un ton categoric, demisia, adresîndu-se direct lui Carol. Kogălniceanu este înştiinţat că, din ordinul regelui, la 1/13 iulie 1881, i s-a primit demisia.

Arhivă şi document

Din materialul de arhivă existent, aflăm, că la 9 iunie 1881, guvernul spaniol a fost de acord ca M. Kogălniceanu să fie trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Madrid. Scrisoarea îi este trimisă de către Juan Pedro de Madras de la Misiunea Extraordinară a M.S. Catolice din Paris.

Pînă la sfîrşitul vieţii sale, survenită în 1891, Kogălniceanu a rămas un slujitor consecvent al patriei sale. Personal a afirmat de mai multe ori că s-a bucurat în viaţă de două privilegii şi n-ar fi permis nimănui să-l lipsească de ele: patriotismul şi virtutea cetăţenească.

IV. Spiru Haret — (Corespondenţă inedită)

Se ştie că Spiru Haret (1851—1912), mare pedagog, primul doctor în matematici din România, aflat la conducerea Ministerului Instrucţiunii între 1897 şi 1910 (cu unele întreruperi), a iniţiat şi realizat în bună parte modernizarea învăţămîntului din România, dîndu-i o organizare unitară şi o orientare realistă. Aceste eforturi de mare pedagog şi reformator reies din cele 11 volume de documente ce cuprind operele lui apărute sub îngrijirea lui Gheorghe Adamescu în perioada 1934—1938, cît şi din cele 16 dosare de materiale în cea mai mare parte inedite, aflate la Arhiva istorică centrală din Bucureşti. În plus, Haret a sprijinit din răsputeri toate elementele talentate, de multe ori acordîndu-le fonduri chiar din banii săi. Totodată, ca un veritabil om de ştiinţă, a corespondat cu diferite personalităţi din Europa; şi din ţară pentru a fi la curent cu tot ce era nou pe plan european. Vom face referiri la unele materiale, pe care le-am semnalat cu ani în urmă, avînd întietate la fondul Spiru Haret (dos. 4, Arh. Ist. Centr. Arh. St. Buc.).

De la Octavian Goga bursier la Londra (1910)

Lăsînd comentariile, reproducem integral textul scrisorii lui Octavian Goga, în care Spiru Haret a văzut deja un mare poet, o nouă stea de data aceasta de pe solul Transilvaniei, menit să continuie drumul lui Mihai Eminescu.

London 5 octombrie 1910

Domnule ministru,

Vă rog să primiţi expresia profundei mele recunoştinţe, pentru acordarea bursei, prin care mi-aţi dat prilejul să mă apropii de-o lume nouă, ale cărei îndrumări şi frumuseţi îmi umplu sufletul de o lumină necunoscută.

Arhivă și document

După monotonia vieții înguste și sărace din colțul meu de Ardeal, aceste minuni ale civilizației îmi stîrnesc impresii fără număr și-mi dau dor de muncă. De-aceia nu găsesc îndeajuns cuvinte ca să vă pot mulțumi pentru acest nou act de binefacere cu care sprijiniți năzuințele noastre literare.

Primiți, vă rog, Domnule ministru, expresia desăvîrșitei mele stime și a recunoștinței ce vă pot păstra totdeauna

Octavian Goga

• Din partea lui Aurel Vlaicu

În noiembrie 1985, s-au împlinit 103 ani de la nașterea lui Aurel Vlaicu, reputatul constructor de avioane și pilot român, unul dintre pionierii aviației mondiale. Printre oamenii care l-au ajutat să răzbată, se numără și Spiru Haret care, atît în funcția de ministru al instrucțiunii publice, cît și pe linie particulară, i-a acordat tot sprijinul. Nu trebuie uitat că personal Spiru Haret, a cărui lucrare privind invariabilitatea axelor mari a orbitelor planetare s-a bucurat de o valoare mondială, a avut serioase preocupări și în domeniul aviației.

Aurel Vlaicu, îi scrie din **București, la 17 septembrie 1912**: *„Reîntors în țară după o călătorie făcută în toate centrele de peste munți, ale Românilor, unde în măsura puterilor mele am aprins flacăra entuziasmului național, primul meu gînd s-a îndreptat spre D-Voastră care atît la primele mele începuturi cît și mai în urmă prin acordarea premiului Academiei, m-ați încurajat și ajutat atît de mult".* În continuare, reliefează că: *„fără sprijinul D-Voastră drumul îmi era mult mai greu"* și își exprimă devotamentul și admirația sa față de ilustrul pedagog și om de știință. N-a putut personal să-l viziteze, deoarece trebuia urgent să plece la manevre. Nici n-ar mai fi putut; Spiru Haret moare în decembrie 1912, iar în septembrie 1913, în vîrstă de numai 31 ani, Aurel Vlaicu se prăbușește, la rîndu-i, lîngă Cîmpina, în încercarea de a trece, cu avionul său Carpații.

• Către vestitul inginer Alexandre Gustave Eiffel

Ciorna scrisorii se păstrează în dosarul 4, fondul „Spiru Haret" și cuprinde filele 17—19, scrise extrem de mărunt pe ambele părți (dactilografiată la 2 rînduri, însumează 10 pagini-n.n). *Scrisoarea a fost redactată la București și datată 4/17 noiembrie 1912.* Este expediată pe adresa lui Eiffel, strada Rabelais nr. 1, aflată în arondismentul VIII din Paris. La început Spiru Haret îi scrie că a citit cu multă atenție studiul lui Eiffel privind teoria despre avioane, lucrare aducînd o contribuție importantă la cunoașterea acestei probleme dificile a aviației și care este încă în faza embrionară. Din scrisoare reiese că nu s-au cunoscut iar Haret îi împărtășește preocupările și rezultatele unor experiențe personale *„care ar putea fi utile pentru cercetările D-Voastră ulterioare".* Pe el l-a preocupat fenomenul capotajului *„care este cauza unor teribile accidente și încă este puțin cunoscut".* A urmărit acest lucru pe un aparat extrem de primitiv, extrem de simplu, adică pe un simplu zmeu de hîrtie, cu care se joacă copiii. Explică faptul că zmeul de hîrtie din România, diferă la construcție cu cel din Franța, drept pentru care îi dă toate

MARII NOȘTRI CĂRTURARI

V. G. PALEOLOG

Primul exeget al lui Brâncuși

L-am cunoscut la Craiova, în ultimii ani ai vieții sale. Fostul profesor (de școală primară de țară) locuia în centrul orașului, lîngă statuia cvasi-contemporanului d-sale Alexandru Ioan Cuza, pe strada A.I. Cuza nr. 9.

Un om care și-a dedicat o viață unei iubiri. Această iubire s-a chemat Constantin Brâncuși.

Cînd l-am cunoscut, prin anii '66, avea 77 de ani. Era un tip de „vieux garçon", petrecăreț, zîmbăreț, slobod la gură, iubitor de vorbă mustoasă, gustoasă, îngroșat de vîrstă, dar dezinvolt în mișcări, cu haine negre și barbă albă fîlfîind în vînt, mai exact spus în curentul de aer pe care-l stîrnea apariția domniei-sale. Unde apărea V.G. Paleolog, și apărea prin multe locuri, ocupat cu multiple treburi (ba să împodobească ambianța noului edificiu al Teatrului Național cu niște brâncușieni bolovani, luminos șlefuiți de nu știu ce ape din munții Gorjului, ba la redacția „Ramurilor", unde lucram, ca să-mi propună articole pe cele mai fanteziste teme), toate, într-adevăr, începeau să se miște, să se agite, oameni și lucruri, contaminate de exploziva domniei-sale vitalitate. Un vitalist și un exploziv ca și Petre Pandrea, un autentic reprezentant al „personalismului energetic", vorba altui mare oltean, C. Rădulescu-Motru.

Un destin de tip gorkian. A fost „revoluționar-anarhist" (o carte antimonarhică, „Sfîrșitul României", tipărită în 1909, l-a silit să fugă din țară), poet-ucenic în atelierul lui Macedonski, vameș, reporter „de noapte", fochist, învățător, șomer, de toate. Un ax de viață: Brâncuși, căruia i-a dedicat cîteva cărți („Brâncuși", 1937, „A doua carte despre Brâncuși", 1943, „Brâncuși", 1947, monografie tipărită în franțuzește și atestată de Ezra Pound

amănuntele, făcîndu-i și schița. În unele cazuri, bineînțeles foarte rare, zmeul deși evoluează normal, începe să cadă, iar sfoara nu mai are nici un efect asupra lui. Își permite să-i semnaleze, numai ultima parte a acestui fenomen curios, care este un veritabil capotaj și raportat la avioane, ar putea duce la o serie de accidente pe care specialiștii, cunoscîndu-l în profunzime, l-ar putea preîntîmpina.

Eiffel îi răspunde imediat. Dacă facem presupunerea că scrisoarea lui Haret a fost expediată în ziua cînd a fost concepută, adică la 17 noiembrie 1912, stil nou, incluzînd timpul cît face poșta, scrisoarea lui Eiffel este datată *29 noiembrie 1912* și expediată în aceiași zi. Scrisoarea originală a lui Eiffel, păstrată în dosarul 4, la fila 20.

„Laboratoire Aerodynamique.
G. Eiffel
67, Rue Boileau (Auteuil)
tel. 63452

Îi scrie că a citit cu mult interes scrisoarea *„...privind fenomenul pe care l-ați constatat că se produce cîteodată asupra Bucureștiului"*, dar pe moment nu-i poate da o altă explicație, decît ca un fenomen legat de regimul vîntului. Îl roagă, dacă are ocazia să continue experiența, dar mai ales pe malul mării. Corespondența n-a mai fost continuată, nici experiența n-a mai fost reluată, deoarece numai la cîteva zile, la 17 decembrie 1912, murea subit Spiru Haret.

• Cu cadre didactice din țară

Aflîndu-se la tratament în străinătate, la Cannes, în 1911, învățătorii din județul Romanați îi scriau lui Spiru Haret despre păsurile lor, deși nu mai deținea funcția de mi-

Arhivă și document

nistru. În scrisoarea de răspuns, Haret își arată mulțumirea că *„...în mijlocul attor supărări, am avut marea satisfacție, pe care puțini miniștri o au de regulă, de a mă vedea înțeles și urmat de marea majoritate a învățătorilor pe care i-am chemat la muncă dezinteresată în interesul cel mare național al ridicării pe toate căile a păturii țărănești"*.

Învățătorii și institutorii din județul Vîlcea, i se adresau în aprilie 1908: *„Scumpă și neadormită sentinelă a școlii și neamului românesc"*, mulțumindu-i că a luptat pentru intrarea în vigoare a legii privind înzestrarea școlilor rurale cu pămîntul necesar și îmbunătățirea salariilor.

Haret a îmbunătățit și activitatea corpului de inspectori, a introdus examenele de grade și a răsplătit cu premii și medalii pe cei mai buni dascăli. În notele sale, luate cu ocazia inspecțiilor, sau a unor consfătuiri, Spiru Haret este preocupat în permanență de înlăturarea abuzurilor, de creșterea exigenței învățămîntului, de stimularea corpului didactic și în general de dezvoltarea învățămîntului. Astfel pe o notă din 1906, consemnează înființarea unor reviste artistico-literare pentru învățători, înființarea unui observator de astronomie fizică, subvenționarea revistei *„Luceafărul"*, din Budapesta, fonduri pentru poetul George Coșbuc, ca să elaboreze un dicționar de elemente latine ce sînt la noi, etc. Pe ciorna unei scrisori, ce urma să fie adresată cadrelor didactice, Haret nota: *„Învățătorul să nu se bage slugă la nimeni și să lucreze numai pentru popor"*. El preciza: *„vorbesc în numele meu, nu sînt*

V. G. Paleolog

ca fiind prima din lume închinată artistului, „Tinerețea lui Brâncuși", 1967) și cîteva sute de studii și de articole.

Cărțile, studiile și articolele despre Brâncuși ale lui V.G. Paleolog nu seamănă cu nici una din exegezele brâncușiene. Nici nu sînt, în termenul consacrat, exegeze, nu sînt complete, nu sînt complexe, nu urcă trunchiate trepte spre artist, ci-i sar de gît și îl aduc lîngă noi. Nici o neliniște și nici o întrebare în legătură cu enigmaticul și insondabilul artei brâncușiene. V.G. Paleolog n-a legat niciodată, nici o clipă măcar, arta geniului din Hobița de arta neagră, nici măcar de cea statuară a preistoriei balcanice ori mediteraneene. V.G. Paleolog îl „găsise" de mult pe Brâncuși, îl „poseda". Pentru domnia-sa, Brâncuși era încă acel copil (sau poate tînărul de mai tîrziu, așa cum îl cunoscuse la Paris), al cărui cap, capul din colecția Zambaccian sau capul oricărui copil din Gorj, îl ținea în palme, citind, cu senzații tactile, în fruntea de rocă sau de bronz, însăși sensibilitatea noastră specifică, adunată în rotundul formei ca într-un receptacol. Fruntea copilului Brâncuși, de care s-a ocupat pe larg în ultima d-sale carte, nu-i încrețită de dilemele firii, a cărei superioară expresie — sau suprem elogiu — este de fapt. Ea este, în viziunea lui V.G. Paleolog, ca o încununare, rezultat pur al evoluției formelor și materiei, nucleu condensat de viață care poartă în el, ontogenetic, întreg arborele unei seminții.

Ultima oară cînd l-am întîlnit, prin anii '72, era trist. De ce era trist V.G. Paleolog?

I-am luat atunci un scurt interviu. Din motive exterioare celui ce scrie aceste rînduri, interviul n-a fost publicat. Reproduc din el:

— Stimate V.G. Paleolog, cînd l-ați cunoscut pe Brâncuși?

— În 1910, la Paris, pe vremea cînd încercam să-mi cîrpesc studenția neisprăvită în țară.

— Brâncuși era ușor de abordat?

— Pentru mine a fost ușor. Întîmplarea asta am mai povestit-o. Locuiam într-un fel de casă-vavilon (14, Vila Falguière), cu chiriași din toată lumea, cu francezi, cu italieni, cu olandezi, cu japonezi, cu chinezi, ba chiar și cu un român, sculptorul Anghel Chiciu, chiar și cu marele Modigliani, încă necunoscut pe vremea aia. Modigliani ucenicea la Brâncuși, în atelierul din rue Montpar-

Arhivă și document

destul de politician ca să disimulez"... „profesorii să fie drepți la note astfel ca elevul să capete simțul dreptății și să se cultive la el personalitatea ..."

Învățătorii care cunosc problemele agricole și cu aplicațiile lor practice să îndrume pe țărani, să existe un fel de *„învățători agricoli ambulanți"*. Un grup de studente îi scriau, în 1908, o caldă scrisoare mulțumind că la intervenția sa a luat ființă primul cămin al studentelor din provincie care studiază în București: *„căminul azi există și în așa condiții, încît cele ce se adăpostesc aci, găsesc tot ce puteau dori mai bun. Se vor arăta demne de interesul ce li s-a arătat, vor căuta să țină sus prestigiul studenței"*. Iar dăscălimea de toate gradele și plugarii din Tulcea, inaugurînd în decembrie 1907, prima bibliotecă populară din mahalaua românească, îl roagă ca biblioteca să-i poarte numele, pentru tot ce a făcut pentru Dobrogea. Datorită efortului cărturarului, au luat ființă o serie de școli pentru adulți *„care s-au dovedit de o mare utilitate publică"*.

V. Împăratul Iosif al II-lea pe Valea Oltului.

În înaintarea lor spre sud-estul Europei habsburgii încorporează, într-un interval scurt, 3 provincii românești: Transilvania (1699) Banatul și Oltenia (1718). Stăpînirea Olteniei — arată istoricii francezi Michel Denis și Noël Blayau — dădeau austriecilor posibilitatea să domine drumul Dunării în aval de Porțile de Fier, iar stăpînirea Serbiei (încorporată tot în 1718-n.n), le asigura cheia căilor comerciale din Balcani. Franța, văzîndu-și amenințate interesele în Balcani, sprijină Imperiul otoman, prin instructori militari și pe cale diplomatică, încît prin pacea de la Belgrad (1738), Serbia revine sub jurisdicția otomană, iar Oltenia (denumită în tratat „Valahia austriacă"), împreună cu fortăreața Perișani din Loviștea, construită de imperiali și ale cărei întărituri urmau a fi demolate, precizîndu-se interdecția lor, reintrau în hotarele Țării Românești.

Apetitul revine în urma încorporării unei părți din Polonia, în 1772, ceea ce duce la acapararea Bucovinei, cu cetatea de scaun Suceava și mormîntul marelui Ștefan cel Mare de la Putna (1775). Deși Maria Tereza (1740—1780) și-a arătat remușcarea față de gestul diplomației austriece, scriindu-i cancelarului Kaunitz: *„Ce exemplu vom da lumii, atunci cînd facem caz de reputația și cinstea noastră, pentru o bucățică de Polonie, ori de Valahie, ori de Moldovă"*, această veche provincie românească va rămîne sub jurisdicția Vienei, pînă la 1918, supusă unei puternice și permanente deznaționalizări.

Să facem unele precizări. Imperiul habsburgic urmărea îngrijorat succesele rusești în timpul războiului ruso-turc din 1768—1774, și profitînd de slăbiciunea Porții viza să obțină compensații teritoriale în detrimentul poporului român. Încă din ianuarie 1773, cancelarul Kaunitz dădea instrucțiuni baronului F.M. Thugut, ambasador la Istanbul, să se informeze asupra teritoriilor românești de dincolo de Orșova, precum și ale Moldovei de Nord, din vecinătatea Pocuției. Iosif al II-lea, fiul Mariei Tereza, ajuns împărat al Sfîntului Imperiu Roman de nație germană în 1765, prin moartea tatălui său, era și coregent, practic asociat la domnie. În această calitate se ocupa mai ales de pro-

V. G. Paleolog

nasse 54. Nu știu dacă el sau Chiciu i-au vorbit sculptorului despre mine, dar într-o zi, cînd Brâncuși a venit în vizită la Vila Falguière, Modigliani m-a oprit — treceam, pe un culoar, prin fața lor, mă duceam să iau apă de la robinetul comun al casei și i-a zis: „Uite-l!" Am vorbit cu Brâncuși românește și, la un moment dat, am scăpat-o pe oltenește, am zis „mă rîd"... Brâncuși „s-a rîs": „Nă, tu ești oltean!" Pe urmă am vorbit despre Craiova, unde trăise 11 ani, pe urmă m-a luat să-mi arate atelierul lui, pe urmă, prin 1913, cînd am scris primele rînduri despre el, în cotidianul „Paris-Midi"... Dar povestea e lungă.

Aici, V.G. Paleolog s-a oprit. Părea, cum am zis, trist, n-avea chef de povești.

— De ce sînteți supărat? — am îndrăznit.

— Dumneata vezi ce-i în odaia asta?

Vedeam. Eram în sediul Centrului de cercetări din Craiova al Academiei de științe sociale și politice, într-o cămăruță de doi pe trei metri, în care încăpeau o masă, un dulap, o poliță, scaunele noastre și noi. Pe ușă scria: „Cabinetul Brâncuși". Dar unde să mai fi încăput și Brâncuși?

— Am inițiat aici, la Craiova, cu sprijinul organelor de răspundere, „cabinetul Brâncuși" pe care-l vezi. În intenția mea se voia un mare centru documentar, o „informatică Brâncuși". Brâncuși a iubit Craiova („la Craiova m-am născut din nou", scria el), și orașul, pentru această iubire și aceste cuvinte, se cuvenea, nu?, să facă ceva pentru el. Am început cu „cabinetul" pe care-l vezi. Am adunat pînă azi vreo 4 000 de fișe-referințe, numeroase documente rare, obiecte care i-au aparținut lui Brâncuși, mărturii înregistrate pe bandă magnetică ale celor care l-au cunoscut.

— Nu le văd.

— Pe unele le-am înghesuit în dulapul ăsta, pe cele mai multe le țin acasă. Aici nu încap.

Apoi V.G. Paleolog a tăcut iar. Afară începuse să plouă. Pe fereastra cu gratii de fier forjat se vedea statuia lui Cuza, cu doi porumbei zgribuliți ghemuiți într-un fald al pietrei. Ploaie seacă, amară, de toamnă, peste orașul pustiu, peste orașul al cărui suprem (dacă nu unic) farmec sînt viața, mișcarea, agitația miilor de plimbăreți, de fanatici ai străzii. La Craiova, cînd plouă, îți vine să te spînzuri de urît.

— Ia spune-mi dumneata — a rupt tăcerea V.G. Paleolog — ce-i poate oferi Craiova unui

bleme militare, cît și de politica externă. A făcut o vizită pe valea Oltului, apoi într-un Consiliu, la care au participat Maria Tereza, Iosif și Kaunitz, au hotărît să ceară nordul Moldovei (viitoarea Bucovină), considerînd Oltenia prea săracă în resurse, unde Viena ar fi trebuit să aloce mulți bani. În septembrie 1774, Kaunitz îl informa pe Thugut că Viena s-a decis să ocupe nordul Moldovei, considerat punct strategic prin care se putea realiza legătura între teritoriile poloneze acaparate în 1772 și Transilvania. Thugut trebuia să facă toate demersurile spre a calma autoritățile otomane, cărora trebuie să li se reamintească că fostul sultan, Mustafa al III-lea (1757—1774), promisese Habsburgilor Valahia Mică (Oltenia).

La sfîrșitul lui decembrie 1774, ambasadorul Thugut raporta lui Kaunitz, că Grigore al III-lea, domnul Moldovei, protestase vehement la Poartă, împotriva ruperii Bucovinei din trupul țării, ocuparea sa nu poate fi considerată un act amical al Austriei.

Cu toate acestea, prin corupție, șantaj și presiuni militare (concentrări de trupe în zona Belgradului), la 7 mai 1775 se semna Convenția austro-otomană, compusă din patru puncte, prin care nordul Moldovei (Bucovina), cu vechea capitală, Suceava, intra în componența Imperiului habsburgic. Ignoranța și venalitatea funcționarilor otomani însărcinați cu delimitarea hotarului a generat anexarea în plus, a încă 30 de sate, acest nou abuz al Vienei fiind întărit de o Convenție explicativă, încheiată la Istanbul, la 12 mai 1776, în baza căreia frontiera dintre Moldova și Imperiul habsburgic era fixată pe rîul Suceava la confluența acestuia cu Siretul.

Arhivă și document

În 1875, ca răspuns la încercarea Vienei de a serba centenarul „Împreunării Bucovinei cu Austria", Mihail Kogălniceanu, într-o lucrare bazată pe documente inedite revelatoare din arhivele austriece, dezvăluia cum guvernul habsburgic se pregătea, prin coruperea demnitarilor Porții, să acapareze teritorii din trupul Moldovei. Documentele erau precedate de o introducere bine argumentată, unde Kogălniceanu scria: *„...atunci cînd nu-i venea la mînă a apuca tot, ea* (Austria-n.n), *se mulțumea a lua și părți și chiar părticele".*

VI. Subscripție publică pentru un submarin

Pacea de la București din 1913, a reprezentat primul moment cînd delegații statelor și popoarelor sud-est europene nu s-au mai găsit în anticamera tratativelor unde li se hotăra soarta, așa cum se petrecuse cu ocazia Congresului de la Paris (1856), a păcii de la San Stefano (1878) ori a Congresului de la Berlin (1878). Acuma, marile puteri, cu toate încercările de imixtiune și ingerință în afacerile balcanice, sînt nevoite să asiste aproape neputincioase la noile reglementări intervenite într-o zonă geografică pe care se obișnuiseră să o controleze din toate punctele de vedere. După pacea de la București, prestigiul României crescuse considerabil, iar eforturile Austro-Ungariei, atît pe cale diplomatică, cît și prin intimidare, n-au reușit. În asemenea conjunctură, cînd cele două blocuri militare rivale, Tripla Alianță (1882) și Tripla Înțelegere (1907), se pregăteau să se confrunte militar, opinia publică din țara noastră își dădea seama că trebuiesc luate

V. G. Paleolog

vizitator din alte părți, din alte țări?

— Marile sale uzine, noua sa ținută arhitectonică...

— Bun. Și?

— Parcul Poporului. Și Lunca Jiului.

— Da. Și?

— Restaurantul „Minerva", cu sala „maură".

— Și mai departe?

— Casele Băniei.

— Și altceva?

— Muzeul de artă, cu cei cîțiva Brâncuși ai săi.

— Bine. Și?

— Nu mai știu.

— Nu mai știi, fiindcă nu mai ai ce să știi. Ei bine, ce-ai zice dacă am avea la Craiova atelierul original al lui Brâncuși, din Impasse Ronsin? Ar fi sau n-ar fi o podoabă și o atracție a orașului?

— Stimate profesore, mă tulburați! Chiar atelierul *original...?*

— Ei bine, domnul meu, te rog să nu te tulburi. Am fost la Paris și am adus acest atelier, nu tot, doar un fragment din el, niște stîlpi de stejar și alte cîteva mărunțișuri, dar destul cît să sugereze ansamblul. Anul trecut, cînd am aflat că zona Impasse Ronsin urma să fie demolată, am sărit în tren, cu împuternicirile de rigoare ca să tratez cu municipalitatea Parisului cumpărarea atelierului lui Brâncuși sau, mă rog, a ceea ce mai rămăsese din el. Cînd am ajuns, atelierul intrase deja pe mîna demoliseurilor. Municipalitatea pariziană mi-a cerut pentru el o sumă simbolică: o mie de franci. Asta, după ce refuzase să-l vîndă domnului James Johnson Sweeney, directorul Muzeului Guggenheim din New York, care după moartea lui Brâncuși oferise pe el 50 000 de dolari, adică 99,9 la sută peste valoarea lui comercială (mărturie pe care J.J. Sweeney mi-a încredințat-o în mod formal și pe care o țin la dispoziția oricui). În fine, am adus la Craiova tot ceea ce mai rămăsese din atelierul în care lucrase Brâncuși vreme de 53 de ani, adică lada, celebra lui ladă gorjenească, stîlpii de sprijin ai încăperii, cioplíți din stejari străvechi (în vîrstă de 450 de ani, spune Carbonul 14)...

— Și?

— Și stîlpii, acum, zac în ploaie, în curtea unui muzeu. Zac acolo de cînd i-am adus. Cineva pretinde că nu sînt stîlpii originali. Pretinde, *fără* s-o probeze.

— Dv. cum o probați?

— Cu mărturia municipalității pariziene.

— Și cei ce vă înfruntă ce dovezi au?

Arhivă și document

măsuri pentru apărare. În acest sens, trebuie interpretat, materialul aflat la arhivele statului Craiova, în fondul Prefecturii Dolj (dosar nr. 20 din anul 1913), depistat cu mulți ani în urmă de noi, dar nefructificat. Este vorba de apelul adresat locuitorilor județului Dolj, prin care se arăta necesitatea achiziționării din străinătate a unui submarin, pentru securitatea țării și pentru faptul că produsele noastre prin mare și gurile Dunării, ajung în toată Europa, în Asia și chiar și în „Africa îndepărtată". *„Să dăm statului român un submarin, act de solidaritate națională și măreția unui gest a întregului popor"*. Se specifica și faptul că banii pot fi depuși fie la Banca Națională, fie pe numele Doamnei Ecaterina Gh. Cantacuzino, președinta Comitetului. Dorim să mai amintim că acest Comitet era format numai din femei, de la ele pornind inițiativa și aflăm din dosarul menționat că din Comitetul general pe țară mai făceau parte D-na general Aslan, D-na general Averescu, D-na general Coandă, d-na Take Ionescu și D-na Anna Maiorescu.

Populația a dat curs apelului și deducem asta dintr-un bon de subscripție depistat de noi, care s-a aflat în posesia plugarului Iancu-Stanciu (decedat în 1962), din Băilești, cu locuința în strada Progresului nr. 95.

VII. Recunoștință națională pentru Gheorghe Asachi.

Om de cultură cu prestigiu în epocă, scriitor, profesor, jurnalist, inginer, între 1813–1862, a fost pentru Moldova, deschizător de drumuri, în domeniul culturii, științei și învățămîntului românesc. A studiat la Lvov, Viena, Roma și în alte cîteva orașe italiene, iar prin limbile cunoscute: polona, rusa, germana, italiana, franceza, latina și engleza, și-a asigurat o pregătire enciclopedică (cultură clasică, neoclasică, științe exacte-astronomie, matematică, arhitectură, etc.) Membru al Societății literare italiene (1811), agent diplomatic acreditat la Viena (din 1822), editorul primei gazete din Moldova *„Albina românească"* (1829), a lucrărilor: *„Începuturile limbii latine"* (1836), *„Gramatica româno-latină"* (1840), *„Enciclopedie pentru tineretul moldo-valah care învață franceza"* (1839), iată numai cîteva din preocupările lui Gheorghe Asachi (1788–1869).

Am făcut această succintă introducere, spre a arăta că acest patriot deosebit, a făcut totul pentru țară, neurmărind interese materiale pentru sine. La bătrînețe, strîmtorat material – fiica sa Ermiona, măritată cu Edgar Quinet nu se afla în țară – cere domnitorului Alexandru Cuza, la 2 februarie 1866, o recompensă națională, în considerația serviciilor făcute țării în perioada 1818–1862. La arhivele statului București, în *fondul „Consiliul de miniștri", dosarul nr. 7 (1867)* se ocupă de acest caz. Deși Cuza este detronat foarte curînd, dosarul își continuă mersul, este drept foarte încet, rezolvarea necesitînd 13 luni (13/25 martie 1867). Raportorul Comisiei de petițiuni, a fost Leon Ghica, care a propus o recompensă națională, similară, oferită lui I.H. Rădulescu. Se arată meritele lui Asachi: a format pe cei dintîi ingineri români de peste Milcov, a deschis școli naționale la Iași și în alte orașe moldovene, a deschis din fondurile sale o fabrică de hîrtie, a editat cele dintîi cărți de geografie, a redeșteptat simțul național prin compunerea

V. G. Paleolog

— Un articol al lui Petru Comarnescu. Bietul Comarnescu a scris, prin '35, un articol în care zicea că atelierul lui Brâncuși din Impasse Ronsin nu mai există. Maestre Comarnescu, l-am făcut eu atent, există, uite-așa și pe dincolo... Cînd s-a dus din nou la Paris, Petru Comarnescu a văzut cu ochii lui că aveam dreptate și a mai scris un articol, în care-a întors-o. Acel ultim articol n-a mai căzut însă în mîinile dușmanilor stîlpilor.

— Și?

— Și eu, la ora asta, umblu cu cele două articole în buzunar, plus dovezile mele de la Paris, ca să-l conving pe unul-altul că stîlpii care acum zac în ploaie merită totuși o atenție.

— Și?

— Și... ei, nu mai e nici un „și", lumea rîde... Toți sînt convinși că i-am șmecherit pe niște granguri, așa, ca să mai dau și eu cu nasul prin Paris. Chiar și-un prieten de-al meu, om serios, mi-a făcut ieri cu ochiul și mi-a șoptit la ureche: „Fie, că frumos îi mai încălțași, nene Iancule!" Și rîdea, dom'le, rîdea...

V.G. Paleolog a tăcut, întunecat. Domnia-sa nu putea să rîdă. Și afară ploua, ploua...

Nu-i așa că rîdeți și dv., stimați cititori?

Un octogenar care și-a închinat viața unei iubiri (să mori de rîs!) și care s-a dus hăt departe ca să salveze niște vestigii ale acelei iubiri. Niște vestigii, după părerea lui, prețioase pentru români.

Povestea cu stîlpii atelierul lui Brâncuși s-a încheiat de mult, odată cu moartea lui V.G. Paleolog. Or fi fost ori nu autentici acei stîlpi de stejar – cine mai știe*?

Păcat însă, îmi ziceam eu atunci, cînd îl ascultam pentru ultima oară pe cel mai vechi exeget al marelui sculptor, păcat însă că ploaia de-afară putrezește stejarii, chiar și pe cei bătrîni de secole. Păcat, fiindcă poate, nu peste multă vreme, n-o să-i mai vedem și-o să-i uităm. Păcat, fiindcă atunci n-o să mai rîdem. Vom avea ochii aburiți de roua melancoliei, fiindcă ceea ce se pierde — o știm — se pierde iremediabil.

Așa cum s-a pierdut și amintirea primului exeget al lui Brâncuși. Cine-l mai pomenește azi?

ILIE PURCARU ■

și editarea celor dintîi tablouri istorice (Alexandru cel Bun, Cetatea Neamțului, Testamentul lui Ștefan cel Mare, Bătaia moldovenilor cu cavalerii teutoni, etc.), a scos primul ziar al Moldovei, etc.

Recompensa cerută de către Asachi, la vîrsta de 78 ani (în 1866), și aprobată în martie 1867, deși a fost de scurtă durată, scoate în evidență faptul că meritele sale n-au fost uitate, iar piesele din dosarul amintit, aduc unele amănunte la completarea biografiei acestui erudit moldovean.

VIII. Mihai Viteazul în tipărituri străine

Strălucita victorie de la Călugăreni (1595), incursiunile în sudul Dunării pînă în munții Balcani și recunoașterea independenței Țării Românești de către Poartă în 1598, i-au asigurat lui Mihai Viteazul o poziție de prim rang printre membrii Ligii Creștine și perspective politice și diplomatice nebănuite. Neținiînd cont de aranjamente de moment, de faptul că Transilvania era vasală față de Imperiul otoman, dar în același timp și în orbita influenței Imperiului habsburgic, Mihai Viteazul hotărăște s-o unească fără șovăire, ca alături și de Moldova, să reînvie vechea Dacie, înmănunchind astfel visul de aur al românilor. Nu întîmplător, regele Franței, Henric al IV-lea, dorind să-l atragă de partea sa pe viteazul valah, îi scria ambasadorului său la Istanbul, de Brèves, la 10 iulie 1600: *„Se zice că românul este foarte tare și că planurile îi cresc potrivit cu victoriile"*.

Derulînd evenimentele cu un an mai devreme, Mihai unindu-și trupele în satul Tălmaciu pe Olt, cu oastea condusă de frații Buzești și banul Udrea, la 29 octombrie 1599, la Șelimbăr, în apropierea Sibiului, obține o strălucită victorie zdrobind oastea cardinalului Andrei Bathory. Această victorie îl face stăpîn al Transilvaniei, în provincia unde românii reprezentau populația autohtonă și majoritară, după cum arată și istoricul italian, Cesare Alzati, într-o lucrare apărută în 1982 la Milano.

Merită să amintim că în cinstea victoriei de la Șelimbăr și a intrării triumfale în Alba Iulia, a fost bătută o monedă de aur de 10 galbeni, în care s-a scris în cinstea lui Mihai Viteazul: *„Cel dintîi general care a trăit în 1600 avînd de la Dumnezeu, vigilanție, virtute și victoria armelor"*. Desigur, izvoarele vremii abundă despre calitățile remarcabile ale lui Mihai Viteazul, ca militar și om politic, aprecieri făcute de împăratul Rudolf, de ducele de Burgundia, de margraful Brandenburgului și de diferiți diplomați și militari ai timpului, cu largă circulație asupra publicului românesc. Facem precizarea că izvoarele amintite și multe altele noi, au fost strînse în cele trei volume de documente *„Mihai Viteazul în conștiința europeană"* (avînd drept coordonatori pe Ion Ardeleanu, Mircea Mușat, Vasile Arimia, Gheorghe Bondoc, în anii 1982—1983, 1985). În scurtul material de față ne referim la un lucru foarte puțin cunoscut. În 1630 se tipărea la Londra o carte în limba latină, dedicată istoriei Europei răsăritene și avînd pe copertă la mijloc chipul lui Mihai Viteazul, încadrat în dreapta de un sfetnic, iar în stînga de un militar arcaș. Este foarte semnificativ faptul că editorul britanic, ca să-și popularizeze opera a găsit cu cale să pună chipul domnitorului valah, a cărui vitejie intrase în legendă. Faima și prestigiul domnitorului nostru în Anglia timpului este certă. Englezul Richard Knolles (circa 1550—1610), cu studii la Oxford și profesor la colegiul din Sandwich (comitatul Kent), a alcătuit prima monografie de proporții despre istoria Imperiului otoman: *„The Generall Historie of the Turkes"*, și unde are pagini laudative despre Mihai Viteazul. *„Era un bărbat de un înalt spirit și nu mai puțin zel față de țara sa, suferind să-și vadă zilnic oprimați supușii"*. Referindu-se la asasinarea sa *„...o moarte nedemnă pentru un căpitan atît de valoros"*, englezul Richard Knolles conchide: *„...cel de care sultanul se temea atît de mult odinioară tocmai în palatul său de la Constantinopol, mai mult decît de tot restul comandanților împăratului"*.

Ne permitem să ridicăm o problemă, nefructificată de istoriografia noastră și anume informații despre faptele lui Mihai Viteazul în izvoare americane. Spania deținea în cele două Americi 4 viceregate (Mexicul, America Centrală și de Sud) iar prin încorporarea Portugaliei (1580—1640), jurisdicția sa se extindea și asupra Braziliei. Curierii palatului Escurial de lîngă Madrid (reședința suveranului Spaniei) transmiteau periodic dincolo de Ocean, toate evenimentele importante ce frămîntau Europa, evenimente culese de către agenții Spaniei catolice, prin 4 canale și unde numele eroului român este des întîlnit în perioada 1595—1602.

În încheiere, doresc să mă refer la o lucrare apărută la Kiev, 1872, scrisă de istoricul Ivan Malișevschi și, de asemenea, încă nefructificată de istoriografia noastră și unde, Mihai Viteazul este caracterizat drept: *„Cutezător pînă la jertfire ca o căpătenie de cazaci, suptil ca un bizantin, a știut să se ridice la înălțimea unei căpătenii populare a românilor și să înalțe steagul luptei naționale pentru credință și libertate"*. Mihai nu se limita, arată Malișevschi, la o simplă neatîrnare, ci voia să unească sub autoritatea sa, pe românii din Transilvania și Moldova. *„Cum putea oare să cedeze împăratul Rudolf, Transilvania el care cu armele dobîndise o țară conațională și care deja se apropia de scopul îndrăznețelor sale idealuri"?*

Izvoarele la care ne-am referit, scot în evidență tot mai mult, personalitatea lui Mihai Viteazul, cel care la granița între secolul al XVI-lea și al XVII-lea, a popularizat termenul de român în întreaga Europă.

PLEDOARIE PENTRU

Primul comandant de navă român

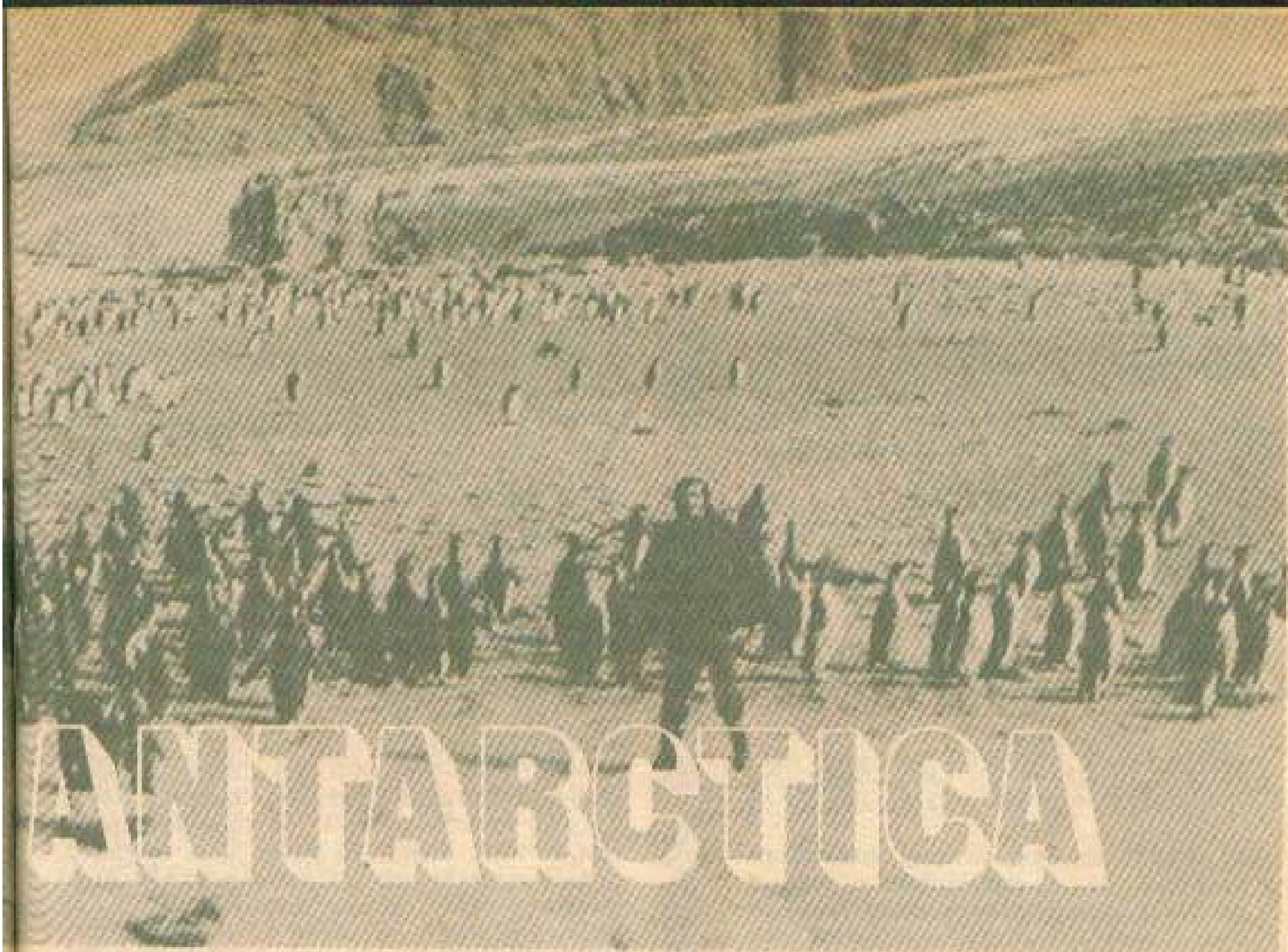
Cînd la Brăila nu-mi mai ajunge Dunărea, cam poluată de la o vreme, mă sui în vapor, de obicei într-un *papuc zburător*, cum numim noi, portuarii, navele rapide și mă las la vale, către Tulcea. Acolo am un coleg de facultate și prieten, Ion Scutelnicu, al doilea în grad după șeful Căpitaniei portului. Rar se întîmplă să nu-l găsesc chiar pe mal sau pe vreuna din șalupele căpităniei. Ne bucurăm reciproc și sincer cînd ne întîlnim, îl las să-și termine treburile, mi le mîntui și eu pe-ale mele, și ne dăm întîlnire pe cîte-un ponton sau vapor tras la mal, la un borș de pește. La Tulcea, cînd se întîmplă ca un crap să se mai încurce în barba vreunui lipovean, mai poți sorbi un borș de pește, așa cum îl preparau pescarii din bălțile de odinioară ale Brăilei. Eu îi zic prietenului meu de-ale mele, el, hîtru și bun povestitor, ca mulți dintre moldoveni, îmi încarcă sufletul cu de-ale marinăriei.

Îi iubesc sincer și statornic pe navigatori! Cînd eram elev, la Brăila, mă apuca deseori dorul de părinți, de frați și surori. Veneam la malul Dunării, visam cu ochii deschiși și priveam cu neascunsă invidie păsările care zburau către satul meu, Mărașu: nu aveam aripi și îmi plîngeam această infirmitate! Aș fi zburat într-acolo, dar zborul ăla mă costa 14 lei, numai dus, și nu-i aveam. Prin anii '50, banii erau rari, chiar și la țăranii din bălțile Brăilei. Uneori nu mă mai duceam la internat, aflat pe strada Ștefan Gheorghiu, la 50 de pași de mal și rămîneam să dorm pe vreuna din băncile de pe cheu. Cînd eram norocos, dădea de mine Mihai Plopeanu, fochistul de pe *Calafat*, vaporul care făcea cursă la Mărașu:

— Cei domn' elev cu dumneata, îmi onora el statutul meu social; vă e dor de vidra aia care latră în cotlonul privalului Milea? A fătat zece pui, unul nu are țîță să sugă corasla și vă strigă numele!

Îi zîmbeam scufundat pînă la gît în melancolie...

Atunci Mihai îmi făcea semn să urc pe vapor. Și eu, uitînd de școală, mă strecuram pe scara îngustă, plină de vaselină, jos, în sala mașinilor și deveneam, astfel, pasager clandestin. Să-mi dovedesc recunoștința față de Mihai, mă ofeream să fac o parte din munca lui: gol pînă la brîu, deveneam ungător. Turnam ulei, dintr-o cutie cu cioc de cocostîrc, în paharele din bronz, montate deasupra lagărelor motorului. Vaporul avea mașinărie vieneză. Era bătrîn! Cu el, aveam să aflu mai tîrziu, venise în România, să urce pe tron, Carol I, comandantul de mai tîrziu, al trupelor române și ruse de la Plevna, din timpul războiului din 1877. După o

ANTARCTICA

în Oceanul înghețat de sud

sută de ani aveam să-i văd cartierul său general de la Plovdiv. Tot pe *Calafat* își făcuse stagiul militar și războiul întîi mondial, vreo zece ani la rînd, unchiul meu, Ioniță Potîrnache. Apoi, după ce am mai aflat din cărți cîte ceva despre jertfele românilor, mi-am dat seama că vaporul ăsta, amintind cu numele său de luptele din 1877, de la Calafat, ducea cu el în susul și josul fluviului o estompată dar substanțială istorie. Prin anii '50—60 făcea curse de pasageri între Brăila și Mărașu. Își mai pierduse din faimă, dar făcea un lucru bun și atunci: îi scotea pe *băltăreți* din izolarea spațiului lor și-i aducea în „centrul lumii", la Brăila. Cînd acosta seara, la Mărașu, oamenii veneau, cu mic cu mare, să-l întîmpine ca pe un sol fără de care le-ar fi fost greu să mai trăiască. Afundat de călători și bagaje, de tot felul de calabalîcuri și de marafeturi, căuta malul ca un bivol obosit care a traversat fluviul înot. Un marinar arunca o parîmă pe mal și noi, copiii, ne băteam și ne îmbrînceam care s-o prindă mai repede, să o petreacă pe după o salcie bătrînă și să i-o arunce din nou marinarului pe punte. Era o mîndrie să apuci să faci o astfel de treabă în ochii întregului sat adunat la mal! Mai tîrziu, ne mai prezentînd siguranță în navigație, vaporul „Calafat" a fost tăiat în bucăți și dus la *fier vechi*. Cu dispariția lui s-a stins o istorie discretă, dar și cea mai luminoasă imagine a copilăriei noastre. Vin deseori la malul fluviului, la Brăila, și parcă-l văd coborînd sau urcînd printre valuri, cufundat de povară pînă la o palmă sau două de copastie, îi aud parcă fluierul prelungit și răscolitor și un val de nestăpînită nostalgie începe să fiarbă în coșul pieptului.

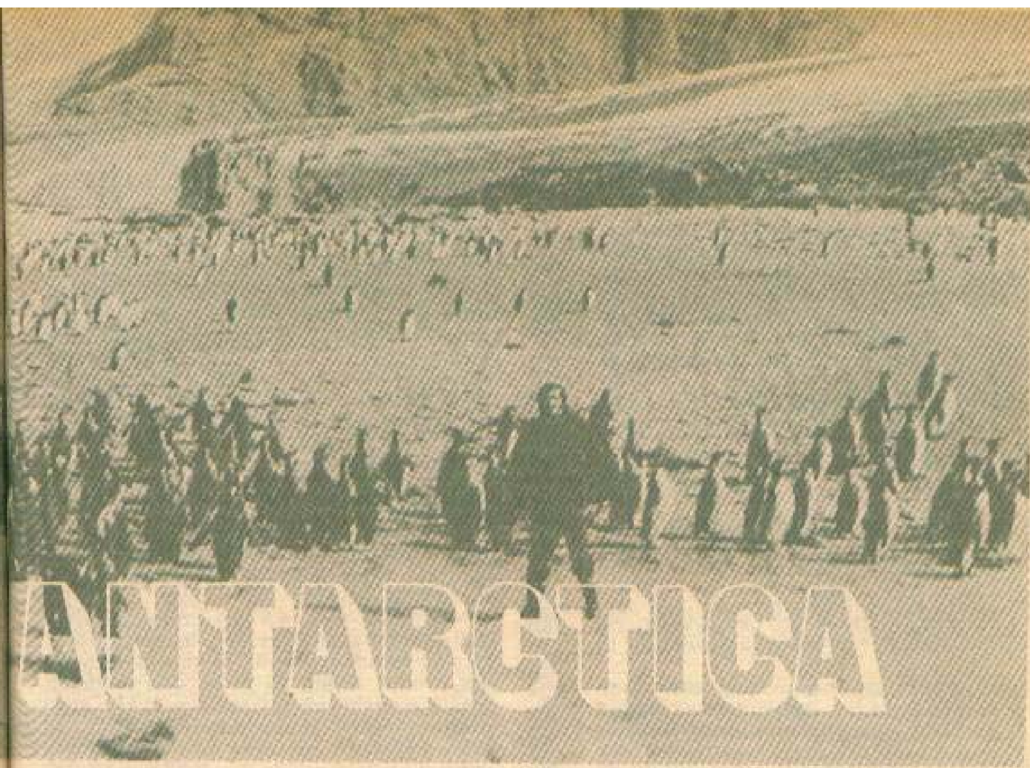
Stăteam, deci, acolo, în etuva aia a sălii mașinilor, timp de șase ore cît îi trebuia să ajungă de la Brăila la Mărașu, și ungeam lagărele, să nu se topească. Scăpat de o parte din grijile curente, Mihai, fochistul stătea la taclale sus, pe punte, cu cîte-o țărancă mai tînără și nurlie. Cobora numai la nevoie, cînd de sus, de la timonă, ajungea acolo, în sala mașinilor, printr-un fel de pîlnie metalică, comanda comandantului sau a timonierului de serviciu: „stop mașină!" Sau: „jumătate înainte!" Sau: „jumătate înapoi!" Sau: „Pe drum înainte!" Toate aceste comenzi trebuiau repetate papagalicește în gura acelei pîlnii, de către Mihai, ca să audă și să se convingă cel de la comandă că fochistul nu a adormit de atîta căldură și că a înțeles bine ordinul.

După care holteiul suia iar pe punte...

Dar nu numai pentru amintirea această infantilă îi iubesc eu pe marinari!

PLEDOARIE PENTRU ANTARCTICA

Pledoarie pentru Antarctica

Odată, la un bal, în port la Brăila, un *mardeiaş* mai mare ca mine şi cu *gaşcă*, a vrut să mă scalpeze numai pentru că îndrăznisem s-o invit reverenţios la dans pe *gagica* lui. M-a avertizat de pericol chiar fata, terorizată şi ea de *gorilă*. Am ieşit însă din bal cu fruntea sus, între doi prieteni marinari: acelaşi Mihai şi celălalt, băiatul unui pontonier de pe pontonul la care acosta *Calafat*. Amîndoi aveau pumnii puternici: Mihai, de la manetele pe care le manevra zilnic în sala maşinilor; celălalt, de la parîmele pe care trebuia să le lege şi să le dezlege de sute de ori pe zi, la ponton!

— Ce mai fac marinarii tăi? îl întreb, deci, pe prietenul meu, căpitanul de port, Ion Scutelnicu.

Şi el îmi povesteşte atunci tot ce crede că e mai tentant pentru poetul şi gazetarul din mine.

Într-o seară, m-a căutat la Hotelul *Egreta*, din Tulcea, şi mi-a zis:

— Hai!

— Unde? am întrebat eu.

— Mergem, a zis, la un Lup Larsen. Nu şi-a lepădat încă armura Atlanticului de pe el!

L-am urmat cu încredere şi nerăbdare. Era în plină noapte. Am suit într-o şalupă şi ne-am lăsat înghiţiţi de întuneric. Dunărea era ca zincul topit. Undeva, spre malul celălalt, mai în aval de port, ardeau nişte lumini într-o arboradă. Apropiindu-ne, am constatat că e un pescador în ancoră. Un om stătea pe punte şi ne făcea semne cu lanterna.

— Tu eşti Ioane? a zis omul de pe pescador.

— Noi, a răspuns prietenul meu, Ion Scutelnicu.

Ni s-a lăsat o scară de frînghie, pe care am suit pe rînd, la lumina potolită a acelei lanterne. Peretele navei era abrupt şi înalt. Am ajuns pe punte şi de acolo am fost invitaţi în cabina comandantului. Abia atunci am putut să-l cunosc pe Ion Văduva, comandant de cursă lungă, cel cu care vom întreţine flacăra rîndurilor care urmează.

Mirajul krillului

Povestea s-a legat de la sine, fiindcă din momentul în care urci pe o navă, ai plonjat, fără să-ţi dai seama, în universul marin. Oricît de pămîntean ai fi, din clipa în care poveştile adevărate ale acestor oameni încep să inunde, devii un nesăţios ascultător, începi să te visezi *acolo*, alături de ei, părtaş la întîmplările lor, invidios pe starea-limită! Vai, *invidios* fiindcă rămîi un naiv, fiindcă, povestită într-o noapte, ai impresia că viaţa lor e aventură.

Ion Văduva s-a născut într-un sat din judeţul Gorj. După terminarea liceului, la Tîrgu Jiu, a urmat şi absolvit Institutul de marină din Constanţa. A început să lucreze, apoi, ca ofiţer maritim, la Întreprinderea de pescuit oceanic din Tulcea.

— În 1970, zice, s-a pus problema cercetării unor noi zone de pescuit, mai productive. Pe plan mondial, găsirea de zone de pescuit, fără licenţă, bogate în peşte, deci rentabile, devine o problemă tot mai acută. În acest scop am pornit şi noi spre Antarctica. În 1980, împreună cu unele ţări prietene, cu care noi colaborăm şi în domeniul pescuitului, s-a organizat o expediţie ştiinţifică în apele Antarcticii, pentru a studia pescuitul krillului, care, ştiut este, conţine cele mai bogate proteine, mult mai multe decît peştele pe care l-am pescuit pînă acum în zonele Africii de Vest, în Labrador, ori în zona Namibiei.

— Ce este krillul?

— O specie marină, cam cît un răcuşor de apă dulce, care nu trăieşte altundeva decît în apele Antarcticii, în bancuri masive. Cantităţile de krill din Antarctica sînt esti-

PAUL ŞI VIRGINIA

în atenţia arheologiei marine

Eroii celebrului roman au existat aievea? Cercetări recente confirmă şi infirmă în egală măsură această ipoteză.

Povestire de factură romantică, apărută la sfîrşitul veacului al XVIII-lea, *Paul şi Virginia* a rămas pînă în zilele noastre una din cele mai reprezentative şi izbutite realizări ale genului. Îndată după apariţia romanului şi mult timp după aceea, nu puţini cititori şi critici literari au fost tentaţi să considere că Bernardin de Saint Pierre s-a folosit în redactarea lucrării de întîmplări reale pe care le-ar fi cunoscut în mod nemijlocit în urma unei călătorii în Oceanul Indian. Dar scriitorul francez nu s-a arătat dispus să ofere amănunte în această privinţă. El a murit în 1814, ducînd în mormînt „secretul" romanului său. Acesta s-a bucurat în continuare de un imens succes, înregistrînd de-a lungul timpului nu mai puţin de 60 de ediţii, iar personajele sale, întruchipare a amorului ideal şi absolut, au fost aşezate în panteonul marilor iubiri, alături de numai puţini celebrii Dafnis şi Chloe, Tristan şi Isolda, Romeo şi Julieta, Atala şi René. Dar curiozitatea

Pledoarie pentru Antarctica

mate de cercetători la sute de milioane de tone, deci mult mai mult decît întreaga cantitate de pește de pe glob. Din păcate, această imensă bogăție, krillul, este pescuită azi de foarte puține flote: U.R.S.S., R.F. Germania, Japonia și o parte a flotei din Chile.

— Cîți români ați participat la expediție și cu ce navă?

— Trei: eu, în calitate de conducător al expediției, inginerul Radu Gheorghe, de la Institutul de cercetări marine din Constanța și Cornel Cocioban, maistru traul la întreprinderea noastră. Am plecat de la Tulcea la București, iar de acolo, cu avionul, la Berlin. De la Berlin, am luat din nou avionul pînă la Maputo, în Mozambic, unde se afla nava F.C. Weiskopf, aparținînd flotei din Rostock, a R.D. Germane. Nava era dotată cu cele mai tehnice și mai moderne mijloace de pescuit oceanic, adecvată pentru cercetările ce urmau să se desfășoare în condițiile speciale ale Antarcticii, de gheață, ger, ghețari, vînturi puternice. Ne-am întîlnit, deci, toți cercetătorii acolo, am urcat pe navă și am schițat planul expediției. În noiembrie, 1979, pregătiți astfel, am pornit spre Antarctica. Drumul a durat 21 de zile, fără nici o escală, iar cînd am pătruns pe porțile acestui continent, nava F.C. Weiskopf a intrat în plină activitate. Am lansat traulerul la apă și primele capturi au fost de pește de gheață, specii valoroase pe care echipajul navei Weiskopf îl congela într-un ritm uluitor, era un echipaj specializat în astfel de capturi. Încet, încet, printre ghețari, am coborît spre Sud, pînă pe latitudinea de 70 grade. Acolo mi-am amintit că, la începutul carierei mele, eram ofițer doi, mai atinsesem această latitudine, dar în Nord, cînd pescuiam cu nava *Moldoveanu*, în Labrador. Condițiile de pescuit de acolo, din Nord, erau cu totul altele, mai bune. În Sud era dificil, zonele de pescuit erau cu totul necunoscute, fundurile sînt extrem de accidentate. Aveam însă, așa cum vă spuneam, suficientă tehnică la bord, hărți bine documentate și am atacat pescuitul krillului. A fost, pentru noi, o adevărată premieră: nu cunoșteam nimic despre acest răcușor și nici despre tehnica prinderii lui.

— Care a fost impresia cea mai șocantă cînd ați pătruns în Antarctica?

— Imaginea ghețarilor a fost măreață, copleșitoare! Văzusem și în Nord ghețari, în Labrador, dar acolo poziția lor era foarte bine cunoscută; zilnic se emiteau hărți cu pozițiile ghețarilor, ni se comunicau avertismente, așa încît îi puteam ocoli, evita. În Antarctica, însă, ghețarii erau de-a dreptul impresionanți, înfricoșători aș spune. Cei mai mari atingeau o lungime de pînă la patru mile (cam 8 — 10 kilometri!) și o înălțime de pînă la 200 metri!

— Adevărați munți de gheață plutitori!

— Dar se știe că, dacă deasupra apei un ghețar arată un metru, dedesubt atinge pînă la 7 — 8 metri. Așa că vă puteți imagina cam ce adîncime atingeau cei care se înălțau pînă la 200 metri deasupra apei!?

— Cum puteați naviga printre ei?

— Nava, spuneam, era foarte bine dotată cu tehnică specială: radare, aparatură ce oferea posibilitatea cunoașterii poziției ei prin satelit, sonde electrice etc. Navigam destul de *exact*, științific, însă riscul devenea iminent în momentul în care se declanșau furtunile. În Antarctica am cunoscut cu adevărat noțiunea de *furtună*. Vînturile ating aici viteze de pînă la 60 noduri (un nod este egal cu o milă marină pe oră); viteze uluitoare, neîntîlnite de noi și de nici un alt marinar în altă parte a globului. Sînt predominante vînturile care bat dinspre Vest. Ele deveneau mai periculoase cînd vizibilitatea scădea pînă la zero, temperatura ajungea pînă la minus 40 grade, nu puteai sta afară, pe punte. Totul se supraveghea numai din

omenească e o boală fără leac. După aproape două secole de la apariția romanului, istoricii literari au reluat cercetările pentru identificarea celor doi eroi, iar începînd cu 1966 ei au apelat în acest scop, așa cum vom arăta cîteva rînduri mai jos, chiar și la mijloacele de investigație ale arheologiei marine. Rezultatele au făcut, între altele, obiectul unui studiu apărut în revista *L'histoire*, pe care ne propunem să-l prezentăm în rezumat cititorilor noștri.

Vom aminti în primul rînd că, la 1788, cînd inginerul Jacques-Henri Bernardin de Saint Pierre încredința tiparului romanul *Paul et Virginie* insula l'île de France (azi Mauritius), situată în apele Oceanului Indian, se mai afla încă sub suzeranitatea regatului Franței. Ea a reprezentat multă vreme o simplă escală în drumul vapoarelor, fiind lipsită de o importanță economică și politică deosebite. De cîteva ori pe an, vase aparținînd fostei *Compagnie des Indes*, (societate de navigație prosperă, înființată într-un mic port din Bretania, Lorient) — ancorau în acel colț de lume pentru a descărca mărfuri și provizii destinate coloniștilor francezi. Ei bine, o asemenea corabie, purtînd denumirea de Saint-Géran, a ridicat ancora la 24 martie 1744. Este vorba — conform datelor păstrate în arhivele fostei companii — de un bastiment de mare tonaj, lung de 30 de metri și lat de 10 metri, dotat cu 28 de tunuri. Se specifică de asemenea că încărcătura navei ar fi fost alcătuită din mărfuri diverse între care utilaje pentru o fabrică de zahăr, solicitate de guvernatorul insulei, Mahéde Labourdonnais, precum și o sumă însemnată de piaștri de argint, monedă mexicană cu o cotă ridicată în porturile Chinei și Indiei, de unde comercianții europeni achiziționau în mod curent ceai, mătăsuri, porțelanuri și mobilă lăcuită.

După o escală în Senegal, de unde îmbarcă un număr de sclavi, Saint-Géran se îndreaptă

comandă și numai prin aparatură. Eram, într-un fel, prizonierii Antarcticii!

— Scopul dumneavoastră care era în aceste momente?

— Să cunoaștem, să învățăm, să observăm posibilitățile, dar mai ales tehnicile de pescuit, în aceste ape infernale, al krillului. Și, poate, să ne măsurăm propriile noastre forțe fizice și morale.

— Am auzit că la un moment dat ați primit ordin să vă întoarceți din drum?!

— Era în Ajun de Anul nou. Nava, condusă de încercatul ei comandant, Erhard Beker, a primit ordin să se deplaseze în regiunea Sud Ornei, una dintre cele mai de sud insule din Antarctica. Primisem vești, prin satelit, că acolo ar exista bancuri imense de krill. Tot acolo pescuiau și flotele Uniunii Sovietice și ale Poloniei. Chiar în noaptea Anului nou, 1980, am îndreptat nava către insula Sud Ornei, cam pe latitudinea 66 grade Sud. După aproape trei zile de navigație printre ghețari, care deveneau tot mai mari și mai deși, aproape compacți, riscurile deveniseră atît de mari încît înaintarea nu mai era posibilă pe drumul cel mai scurt: trebuiau evitați ghețarii! Natura ne ridicase un imens perete de gheață în față! Pe de altă parte apărea un alt risc: ivirea, tot iminentă, a furtunei de gradul 12, care ar fi pus în mare pericol nava și echipajul.

— *Cine* și *ce* a hotărît?

— După trei zile, am primit dispoziția să ne întoarcem! Era ordin! Ne aflam în fața unei naturi nemiloase și în fața unei dorinți arzătoare de a o învinge. Să te întorci dintr-o astfel de misiune, mai înainte de a o îndeplini, nu e o mîngîiere, nici chiar dacă scapi cu viață. Sînt prea rare astfel de ocazii! Atunci, am văzut un om care a exprimat prin comportamentul său întreaga statură morală a echipajului său și, firește, și al nostru: comandantul navei F.C. Weiskopf, Erhard Beker, a raportat la *bază* că nava poate înainta, firește cu prudență, și a cerut permisiunea continuării misiunii noastre. Răspunsul a fost: „Continuați!"

— Ce alte vămi ați trecut?

— Înaintarea a fost o luptă continuă pe viață și pe moarte: ne feream de *perfidia* ghețarilor *ascunși*! Sînt ghețari pe care nu-i *vede* nici radarul, ghețarii scufundați, care, pe timp de furtună, sînt acoperiți de valuri și se confundă cu ele, cu valurile de 8 — 10 metri. Or la viteza de aproximativ 10 noduri (a navei), impactul cu un astfel de ghețar ar fi fost fatal.

— Dar, n-a fost!

— Am înaintat cu prudență. Aparatura navei, inclusiv cea de pescuit, era foarte bună. Cînd am ajuns în zona Sud Ornei, înregistrările de pe ecosonde ne arătau că, într-adevăr, sub noi mișunau bancuri imense de krill, că putem pescui. Am avut bucuria să fiu martor ocular la prima lansare a traulerului, pentru krill. Timpul ținea cu noi: după atîta împotrivire, natura parcă obosise și acum se odihnea. Nu știam cît se va odihni, așa că am profitat: am aruncat traulerul. După numai 10 minute de traulare, s-a dat comanda virării traulerului. Imaginea a fost fascinantă! Noi eram obișnuiți să traulăm, la speciile pe care le pescuiam în Africa de Vest, în jur de două ore! Aici, după numai 10 minute, traulerul fusese *pus pe fund*. Am pus în funcțiune toate vinciurile, să aducem traulerul pe punte. Captura era uriașă: în jur de 80 — 90 de tone de krill. Spectacol curat a devenit și prelucrarea krillului: în cîteva ore, întreaga cantitate a *fost brichetată* și depozitată în magaziile *frigorifice* ale navei. Krillul impune o astfel de prelucrare rapidă. E o specie care, datorită poate conținutului bogat în proteine, structurii lui biologice, nu știu exact, nu poate fi păstrat proaspăt decît patru ore! și numai la o temperatură de 18 grade C. După patru ore, dacă nu e congelat, chiar dacă stă la zero grade, se depreciază.

Pledoarie pentru Antarctica

PAUL ȘI VIRGINIA

spre l'Ile de France, avînd la bord aproximativ 150 de marinari și cîțiva pasageri civili. Vasul ajunge spre sfîrșitul lunii în apropierea punctului de destinație cu un echipaj vlăguit și decimat de boală. Surprins de o furtună năprasnică, se izbește de stîncile litoralului și se scufundă nu departe de țărmul nord-estic al insulei.

Cîțiva ani mai tîrziu, în l'Ile de France poposește un ilustru om de știință parizian, abatele Caille, membru al Academiei Franceze, călător, explorator și cartograf pasionat. El întreprinde o cercetare sistematică a insulei, o parcurge pe jos de la un capăt la altul și întocmește cu acest prilej o primă hartă riguros științifică. Culege deopotrivă informații în legătură cu istoria, tradițiile și obiceiurile insularilor și reține cu acest prilej și episodul scufundării navei Saint-Géran. Abatele notează locul naufragiului pe hartă printr-un punct denumit „Passe du Saint-Géran."

În sfîrșit, pe insulă își face apariția și inginerul Bernardin de Saint-Pierre. Tînăr ambițios, dar fără prea multe reușite profesionale pînă la acea dată, viitorul scriitor sosește la Port-Louis din simplu spirit de aventură și, desigur, ca mulți alții, și cu speranța unei îmbogățiri rapide. Dar societatea locală, angajată în intrigi și dispute mărunte, îl decepționează în scurtă vreme. O face atunci pe turistul, colindînd insula în lung și-n lat, însoțit de doi hamali și avînd drept ghid harta abatelui Caille. Voiajul îi permite astfel să afle amănunte și despre sfîrșitul tragic al vasului Saint-Géran.

Întors la Paris, Bernardin de Saint-Pierre publică în 1773 cartea „Călătorie în l'Ile de France", lucrare ce trece aproape neobservată. Încredințează apoi tiparului o lucrare de factură științifică, „Studii asupra naturii", în care se încumetă să aducă o ipoteză proprie privind mareele (diferită de cea a lui Newton), potrivit căreia fluxul și refluxul

Pledoarie pentru Antarctica

Nava F.C. Weiskopf avea posibilitatea, prin echipaj și aparatură, să congeleze repede cantități mari de krill.

Mugetul Sudului, mirajul alb și tăcerea neagră

E trecut de miezul nopții și comandantul de cursă lungă, Ion Văduva nu se mai oprește din povestit. Am impresia că sînt implicat într-o alegorie, că un personaj ciudat mă poartă de mînă și ține cu tot dinadinsul să-mi arate Infernul și Purgatoriul Antarcticii. Mă ține în realitate însă banda electromagnetică a casetofonului, care, iată, s-a terminat și trebuie să-l întrerup pe comandant, pînă introduc în aparat o altă casetă În acest timp, prietenii care ne înconjoară își dau drumul la gură și ei, se mai destind. În pahare se toarnă whisky, se scapără brichete și se aprind țigări. Nu mă îmbie nimic. Mă aflu parcă în fața unui banc uriaș de krill, pe care vreau să-l pescuiesc tot. Căpitanul, cu întreaga lui poveste, a devenit pentru mine o *pradă*. Nu trebuie s-o scap! Îl voi face să spună totul, pînă la capăt:

— Hai, comandante, vorbește! Traulerul tău a fost aruncat...

— Continentul Antarcticii reprezintă cam de cinci ori mărimea Europei și Americii la un loc. Nu mă priviți cu neîncredere, comparația este exactă! Deși nu există înălțimi de dimensiunile Everestului, înălțimile *medii* ale munților Antarcticii sînt considerate cele mai mari din lume. Munții sînt abrupți, cu văi foarte largi sau foarte înguste. Vînturile, puternice, se rostogolesc prin aceste văi, se înghesuie între stînci, le biciuie și din lupta dintre curenții de aer și stîncă, naște un fenomen ciudat: un muget prelung, greu de descris, de redat. Marinarii îl numesc, nici nu se poate altfel: *Mugetul Sudului!* Se tem de el. Ascultîndu-l, îți crează o stare de înstrăinărare de lume, de adîncă, dar și de hipnotică îngrijorare, aproape de abandonare. Un zeu s-a supărat pe tine și te ceartă cu o mie de voci. Se prăvale parcă însuși muntele! Panica te inundă și ai vrea atunci ca o forță supranaturală să te trimită, printr-un fel de tunel al timpului, direct în patul de-acasă! Dar nu te trimite nimeni acasă! Trebuie să stai, dacă ai cutezat să ajungi pînă aici, să înfrunți în continuare vămile spațiului și timpului care te înconjoară! Aici s-a înregistrat cea mai scăzută temperatură: — 88 grade C. În lunile ianuarie și februarie, în timpul verii australe, temperatura maximă se ridică, ziua, doar cu cîteva grade deasupra punctului de îngheț, mai ales în zona coastelor. Iarna, temperatura coboară brusc, minima extremă atinge media de —40 pînă la —50 grade C și determină înghețarea rapidă a apei. Din cauza aceasta, apele Antarcticii pot fi folosite pentru pescuit doar patru luni pe an, în timpul verii australe. În rest, devin un pod imens de gheață. Peste acest pod de gheață, lunecă furtunile. La Port Martin, să vă dau un singur exemplu, furtunile bat 346 de zile pe an! E locul cel mai bîntuit de furtuni de pe pămînt, mai bîntuit chiar decît misteriosul *Triunghi al Bermudelor*. La acestea, se mai adaugă un fenomen, la fel de temut: *Mirajul alb!* Un fenomen datorat difuzării multiple a reflecțiilor între suprafețele acoperite de zăpadă și cerul acoperit de nori de zăpadă. Acest fenomen e un fel de capcană pentru marinari, o Fata Morgana, fiindcă face ca un obiect, cenușiu de pildă, să fie observat la distanțe ce nu pot fi apreciate...

— Și atunci?

— Atunci trebuie să navighezi cu maximă atenție, să cercetezi marea cu trei proiectoare de gheață, mai ales noaptea.

— Care din aceste fenomene le-ați întîlnit în călătoria dvs?

— Am asistat la *Aurora australă*: fenomen de o stranie frumusețe. Se manifestă pe o

PAUL ȘI VIRGINIA

sînt consecința topirii gheții polare. La cea de a cincea ediție a volumului, în 1788, Bernardin de Saint-Pierre introduce în cuprinsul lucrării și o povestire romantică intitulată *Paul și Virginia*. De data aceasta succesul a fost enorm, debutul constituind și consacrarea scriitorului francez. Amorul pasional al celor doi tineri, dragostea lor neprihănită, cadrul exotic al întîmplărilor sînt pe placul marelui public și în acord cu moda literară a timpului. În roman, există la fel ca în realitate un vas ce se numește Saint-Géran și care naufragiază în apropierea insulei l'Ile de France. În timpul catastrofei tînăra Virginia moare sub privirile disperate ale iubitului ei. Momentul este descris cu lux de amănunte din care nu lipsesc nici anul exact al catastrofei nautice, nici descrierea locului unde aceasta s-a produs, totul după modelul real și după descrierile făcute de abatele Caille. Filiația de idei a fost sesizată curînd de către criticii literari care, mai ales după moartea scriitorului, s-au străduit să descopere adevărata identitate a celor două personaje. Cercetătorii au reușit să găsească în arhiva insulei documente conținînd declarațiile supraviețuitorilor, iar mai apoi, prin investigații la Lorient, unde s-au mai păstrat hîrtii ale fostei Companii a Indiilor, s-a izbutit chiar descoperirea listei celor ce au fost pasageri în acel ultim voiaj al navei Saint-Géran. Dar decepție: nici una din femeile aflate la bordul navei n-a purtat numele de Virginia. Cercetătorii au fost totuși tentați să aprecieze că Virginia se ascunde sub numele unei pasagere trecute pe lista călătorilor sub „domnișoara Caillou". Presupunerea face obiectul unor noi căutări, persoanele cu numele de Caillou fiind urmărite pe insula Réunion, de-a lungul mai multor generații. Rezultatele sînt însă descurajatoare: nici o Virginia în catastrofa de la Passe du Saint-Géran. Dar publicul larg nu se lasă convins. El stăruie în convingerea că eroii au existat

Pledoarie pentru Antarctica

arie de pînă la 800 mile. Nu e încă explicat pe deplin de oamenii de ştiinţă. Se acceptă ideea că se produce datorită schimbării polilor particulelor încărcate cu electricitate, prezente în nori, particule bombardate de radiaţiile solare cu o viteză mai mică decît ce a a luminii. Atrase de nordul şi sudul polilor magnetici ai Pămîntului, ele produc, prin ionizare, stranie imagine despre care vorbeam. Apariţia Aurorei australe coincide cu alt fenomen tulburător pentru noi, marinarii: aşa-zisa *Tăcere neagră*.

— E cumva partea cea mai *neagră* a Infernului Antarcticii?

— În momentele acelea (cam lungi momente!) se întrerupe orice comunicaţie radio, indiferent în ce punct de pe pămînt ar fi situată cealaltă staţie radio cu care ai fi avut legătura. Poate fi considerată cum spuneţi: partea cea mai neagră a Infernului Antarcticii. Nava rămîne o planetă plutitoare, pierdută în spaţiu. Omul rămîne atunci o particulă infimă în faţa Universului. Iar Universul, nearătîndu-ţi partea lui cea mai frumoasă, devine copleşitor, te poate strivi. Să rămîi drept, să-ţi menţii calmul, trebuie să ai nervii tari. Ecouri ale trăirilor de pînă atunci mai ţin legătura între tine şi lumea care a rămas *undeva*.

— Cum se explică *Tăcerea neagră?*

— Întreruperea bruscă a recepţiilor radio se datorează, probabil, distorsiunilor sau erupţiilor provocate de unele impulsuri puternice, impulsuri ce se suprapun peste transmisiile radio: mai ales în benzile cu frecvenţe înalte.

— Unde aţi coborît pe ţărmul Antarcticii?

— Căpitanul Beker a ţinut în mod expres să facem debarcarea pe insula South Georgia, o insulă pustie, aflată la aproximativ 700 de mile de cea mai apropiată aşezare umană, insula Falkland. În jurul South Georgiei se află careul cel mai bun de pescuit kril. Insula era complet acoperită de zăpadă, de gheaţă, locurile de ancorare sînt puţine şi riscante pentru navele mari, mai ales din cauza vînturilor ce izbucnesc pe neaşteptate.

— Căpitanul Beker a riscat făcînd această acostare?

— Nu, cunoştea *terenul* din expediţiile anterioare. Era un marinar prea dotat, destul de încercat, să-şi permită un risc. Apoi, la navele germane există şalupe din cauciuc, special amenajate pentru astfel de debarcări. Sînt dotate cu motoare puternice de tip *Gionson*. Cu o astfel de şalupă am reuşit şi noi să ajungem la ţărm. Nava a rămas în ancoră la aproximativ 10 mile de plajă. Prinsesem o zi însorită, calmă. Am văzut de departe primele colonii de pinguini.

Pinguinii şi kara-kara

Prietenul meu, Ion Scutelnicu, îmi spune că trebuie să părăsim nava asta, abia sosită din devălmăşia oceanului, fiind prea tîrziu, iar mîine el avînd treburi foarte importante. Îl ascult. Îmi string instrumentele gazetăreşti cu oarecare părere de rău. N-am terminat povestea despre Antarctica, iar eu îmi pusesem în gînd să nu scap o astfel de *pradă*. O voi scăpa oare? Nu vreau, trebuie să inventez ceva. Dar, nu, nu e nevoie să scornesc altceva, decît să mă apropii de comandantul Ion Văduva şi să-i şoptesc la ureche: unde continuăm? Omul mă priveşte cu simpatie şi îmi răspunde pe acelaşi ton încet: „Mergem la mine acasă. Acolo ne aşteaptă o profesoară de geografie, care ne-ar putea descurca mai bine prin hăţişurile de gheaţă ale Antarcticii. E soţia mea". Constat că, după atîtea luni de *tăcere neagră*, comandantul Ion Văduva simte nevoia acută de comunicare. Coborîm, deci, de pe puntea navei, pe aceeaşi scară de frînghie, în şalupa care rămăsese lipită de pîntecul navei oceanice. Prin smoala nopţii, un om porneşte motorul şalupei, trece apoi la timonă şi se îndreaptă către celălalt mal. În cîteva minute am ajuns. În alte cîteva minute, îmi

PAUL ŞI VIRGINIA

aievea. Pe insula Mauriţius, localnicii aşază în apropierea bisericii Pamplemousses, descrisă în roman, „mormintele" lui Paul şi Virginia. Scriitorului Bernardin de Saint-Pierre i se ridică o statuie, iar în partea de nord-est, acolo unde abatele Caille a stabilit locul naufragiului, este amplasată o stelă funerară.

În 1966, o primă surpriză. Un grup de pescari găsesc din întîmplare epava vasului Saint-Géran. Sînt aduse la ţărm mai multe obiecte recuperate din adîncul oceanului, între care un clopot de bronz, purtînd inscripţia „aparţine Companiei Indiilor", şi o cadă din utilajul fabricii de zahăr (aşteptată în zadar de guvernatorul Mahéde Labourdonnais). Sînt scoase la suprafaţă şi cîteva monede de argint (piaştri mexicani), toate purtînd data de 1742. Se mai poate constata cu acest prilej că descrierea făcută de cartograful Caille nu corespunde adevărului, epava aflîndu-se la o distanţă apreciabilă de locul indicat de geograful francez.

Descoperirea reaprinde entuziasmul cercetătorilor. Începînd cu 1979, un institut de cercetări din insula Mauriţius, în colaborare cu UNESCO, reia cercetările, de data aceasta prin solicitudinea arheologiei marine. Sînt recuperate fragmente din nava scufundată împreună cu numeroase obiecte ale celor ce au fost odată marinari şi pasageri pe Saint-Géran. O parte au devenit exponate într-un muzeu din Port-Louis, altele au fost expediate în Franţa.

Mai există speranţe pentru identificarea adevăraţilor Paul şi Virginia? Descoperirile arheologilor şi istoricilor literari oferă argumente ce confirmă şi infirmă în egală măsură supoziţia iniţială. Dar cercetările continuă. Pînă una alta, misterul aduce poate un plus de farmec acestei povestiri ce-şi păstrează pînă astăzi savoarea şi coloristica romantico-exotică.

LIVIU TIMBUS ■

instalam din nou casetofonul şi-l invitam pe Ion Văduva să continue:

— Prima imagine care ni s-a înfăţişat privirilor, cînd am păşit pe ţărm a fost aproape ireală! Ne-au întîmpinat mii, sute de mii de pinguini. Prima grijă a fost aceea de a constata dacă ne sînt sau nu ostili, pătrunzînd acolo, în acea împărăţie a lor. Unii dintre ei vedeau oameni poate pentru prima dată şi cu toate acestea erau prietenoşi. Mai toate vieţuitoarele Antarcticii au culoare albă — poate un fel de mimetism. Numai pinguinii sînt mai bogat coloraţi. Cea mai frumoasă specie este *Adely*, poartă numele soţiei exploratorului francez care a explorat mult Antarctica, Adely Dumond. E cea mai colorată specie: ochiul e înconjurat de-o culoare galbenă, ciocul e roşu, gîtul — gulerul cu alb şi negru, corpul e, deasemenea, jumătate alb şi jumătate negru. O adevărată *polifonie* coloristică. Ca şi alte păsări, pinguinii îşi schimbă penajul în perioada de împerechere, cînd coloritul devine aproape strident.

— Ce alte particularităţi de viaţă aţi observat la pinguini?

— Coloniile lor sînt bine „organizate". Trăiesc, ca şi albinele, într-un fel de *societate*. Femela face un singur ou, după împerechere, ou care timp de 60 de zile e clocit de mascul. În acest timp, femela are în grijă procurarea hranei: pentru ea şi pentru mascul. Merge pe mare, la 20 — 30 de kilometri depărtare de ţărm şi se întoarce cu hrană. Şi, deşi pe ţărm sînt sute de mii de pinguini, sute de mii de masculi care stau cloşcă pe ouă, femela reuşeşte să se întoarcă direct la masculul ei.

— Cum reuşesc această performanţă?

— Au un sistem de detecţie sonor: fiecare femelă produce un sunet propriu, inimitabil, ceva de genul undelor ultra-scurte, sunet care se poate percepe chiar de urechea omului. E asemănător cu zumzetul acela pe care îl auzi cînd treci pe sub o reţea electrică de înaltă tensiune. În momentul în care masculul a recepţionat acest sunet, emite şi el unul asemănător, iar femela este ghidată pe acest sunet. Astfel ajunge la partener, nu şi-l poate greşi niciodată.

Pledoarie pentru Antarctica

— Nici dacă vrea?!

— Poate numai aşa...

— Unde îşi aşează oul pinguinul? Are un cuibar?

— Oul stă direct pe plaja cu zăpadă, pe stînci, printre pietre. Iar masculul nu-şi poate părăsi oul decît pentru cîteva clipe, secunde. Una, pentru că oul ar îngheţa, s-ar răci şi ar muri puiul încă din găoace. Doi, pentru că există o pasăre care vînează oul de pinguin în fiecare clipă.

— Înseamnă că masculul îşi asumă o răbdare demnă de a da naştere unui proverb, dar în acelaşi timp el îşi asumă şi apărarea oului, a *cuibului*? Cum se numeşte pasărea aia, care se hrăneşte cu ouă de pinguin?

— Kara-Kara; o pasăre albă, nu mai mare decît o cioară sau un porumbel. Am asistat la o luptă dată între un pinguin şi o kara-kara. Pinguinul era rănit la o aripă, scăpase probabil din gura vreunei balene ucigaşe, care-i vînează. Stătea pe ţărm, pe oul lui. A venit kara-kara şi a început să-i dea tîrcoale: l-a amăgit de cîteva ori în dreapta, de cîteva ori în stînga, fente ca la fotbal, apoi a găsit, şi-a creat mai bine zis, un moment propice, un culoar şi s-a strecurat sub picioarele lui, sub burtă. Acolo pinguinul nu-i mai poate face nimic, cu atît mai puţin acest pinguin rănit la o aripă. Kara-Kara a stat acolo pînă a mîncat oul, apoi a zburat. E o pasăre feroce, îi obligă pe pinguini să vegheze tot timpul, să se lupte cu ea, dar, cu toată strădania lor, mulţi pinguini rămîn fără ou. Existenţa lui, atunci, parcă nu mai are sens. Unii, într-o astfel de stare, se luptă cu alţi pinguini, caută să-i ia oul celuilalt, se bat cu aripile, foarte puternice. Pinguinul, am observat, nu ţine la oul său, la un ou anume, ci *la un ou*, indiferent al cui este acel ou. Unora li se pare cuibul de alături mai cald şi atunci pornesc lupta numai din acest motiv. Şi în momentul în care ei se încaieră, kara-kara, profitînd de gîlceava lor, le mănîncă ouăle. Şi parcă asişti la o nedreptate a naturii cînd vezi că o pasăre cît o cioară se luptă cu un pinguin de 40 — 45 kilograme, înalt de pînă la un

Pledoarie pentru Antarctica

metru, mai ales cei din specia Imperial-King, și nu poate fi de cele mai multe ori învinsă.

— Se pare că în cazul descris de dvs. învinge nu forța fizică, ci viclenia!

— E chiar așa. Dar pinguinii sînt dijmuiți nu numai de kara-kara! Au fost vremuri cînd erau vînați pe capete pentru puful lor. Și astăzi, în unele țări, se mai confecționează saltele din puf de pinguin, saltele de lux. Oricum, pinguinii nu se mai vînează ca prin anii 1800, cînd și ei și balenele erau de-a dreptul decimați, de altfel ca mai toate resursele pe atunci ale Antarcticii. Între timp a fost elaborat Tratatul Antarcticii, la care au aderat circa 16 națiuni, lege prin care se interzice cu desăvîrșire vînatul pinguinilor, al balenelor, în anumite perioade. În unele sezoane, însă, unele țări practică, în mod planificat și autorizat, pescuitul și vînatul viețuitoarelor Antarcticii. Și, dacă un astfel de act se practică în mod rațional, nu se mai pot produce dezechilibre, jafuri ca prin anii aceea de tristă amintire. Altfel, cel mai mare dușman al pinguinilor n-ar mai rămîne kara-kara, ci tot omul...!

Au început să nu-l mai ascult pe comandantul Ion Văduva. Privesc pe fereastră deschisă (să mai iasă fumul țigărilor), pătrund cu mintea prin noaptea neagră pînă pe țărmurile Antarcticii, mă pierd printre pinguini, mă lupt cu kara-kara și ascult un fel de muzică a sferelor, acel muget al Sudului, ca la urmă totul să se transforme într-un fel de *Vals trist*, cîntat de Sibelius, după care văd sutele de mii de pinguini valsînd...

Supraviețuitori ai unui Țunami

Copiez din fila unui calendar: „Țunami este unul dintre cataclismele pe care omenirea le cunoaște și le consemnează din cele mai vechi timpuri. Povestiri despre catastrofele produse de masele de apă „răsculate" pot fi găsite în cele mai vechi izvoare scrise. Astfel, la 24 august 458, în Egipt, la Alexandria, după un mare cutremur, marea s-a retras departe în larg, după care a revenit sub forma unui uriaș val, pătrunzînd 1,5 kilometri în interiorul țării și distrugînd totul în cale. La 27 noiembrie 648 s-a produs un puternic cutremur, urmat de Țunami, pe litoralul sudic al Japoniei, soldat cu distrugerea totală a două sate. Ultimul mare Țunami consemnat de hidrologi este cel din anul 1975, din insulele Hawaii.

Țunami este un însoțitor al cutremurelor puternice și, uneori, al erupțiilor vulcanice submarine. În Oceanul Pacific, de pildă, Țunami afectează, de cele mai multe ori, Japonia, Peninsula Kamceatka, insulele Noua Britanie și Solomon, Alaska, insulele Aleutine și sudul Filipinelor. Mai rar, Țunami apare la țărmurile statelor Chile și Peru și foarte rar pe litoralele SUA și Canadei.

Oamenii de știință dau fenomenului următoarea explicație: hidrosfera Pămîntului se află, ca și uscatul, în cîmpul gravitațional al Terrei. Suprafața apei, în lipsa altor factori perturbanți, se află într-o stare de echilibru, în care forța gravitațională acționează pretutindeni perpendicular pe suprafața ei. Țunami se formează în cazul unor mutații rapide și puternice ale fundului mării, fără deformarea reliefului. Apariția, dintr-un motiv sau altul, a unor valuri sub influența forței gravitaționale determină deplasarea acestora cu o viteză uriașă. În marea liberă, viteza valului Țunami este cea a unui avion

Știința în lume

Gîndirea colorată

Un inventator cu triplă vocație (este vorba de americanul Franck Duffy, inginer, matematician și medic neurolog deopotrivă) a pus la punct un aparat pentru observarea cortexului pe un ecran color. Este vorba de un nou procedeu pentru obținerea de electroencefalograme, zonele colorate permițînd o mai exactă identificare a funcționalității creierului. Pe această bază s-au putut diagnostica comportamentul asocial al unor indivizi precum și prezența unor tumori, a dislexiei și epilepsiei.

Vaccin obișnuit din virus fals

Specialiștii institutului Armand Frappier din Montreal au realizat, după cinci ani de studii, un vaccin fals polivalent lipsit de nocivitate, puțin costisitor și ușor de fabricat. Constituit din materie vie ca și un adevărat virus, dar lipsit de virulență el are capacitatea de a declanșa reacția imunitară a organismului. Preparatul s-a dovedit extrem de eficace în tratamentul gripei și chiar a unei forme unice de gripă Hong-Kong. Spre deosebire de vaccinul clasic, bazat pe viruși atenuați sau inactivați (dar care pot redeveni agresivi, provocînd tocmai maladia pe care trebuiau să o combată), noul produs este inofensiv deoarece este lipsit de acid nucleic, deci de corpul care poate provoca trezirea și declanșarea infecției. Cercetătorii speră că se vor putea obține, prin acest procedeu, și a unor vaccinuri împotriva altor maladii infecțioase.

Alte argumente împotriva lui Thor Heyerdahl

Cititorii noștri cunosc desigur ipoteza cercetătorului și exploratorului Thor Heyerdhal. Acesta, reamintim, a întreprins o călătorie maritimă pe o plută confecționată din lemn de balsa, încercînd să demonstreze astfel, în mod practic, că aborigenii Americii de Sud au putut traversa Pacificul pentru a ajunge pînă în mările sudului. Rezultatele expediției au făcut obiectul a două lucrări traduse și în românește. Experimentul a provocat discuții extrem de aprinse. Printre adversarii ipotezei se numără și un grup de biologi care, pe

Pledoarie pentru Antarctica

cu reacție, iar în apropiere de țărm — cea a unui automobil. Periodicitatea valurilor Țunami variază între 5 — 10 și 60 — 100 de minute. Țunami nu poate fi nici observat, nici simțit la bordul unei nave aflate în marea liberă, în schimb, valurile sînt distrugătoare în apropierea țărmurilor. Dealtfel, termenul de Țunami derivă din traducerea cuvîntului japonez *Tsu-nami* (val în port). Astfel, cînd un val Țunami a pătruns în portul Hilo din Hawaii în anul 1946, echipajul unei nave de pasageri care se afla la o milă de țărm nu a simțit nimic, dar a putut vedea cum valurile se năpustesc monstruos asupra portului, acoperind clădirile.

Deocamdată, oamenii de știință nu au putut stabili nimic precis despre modul cum s-ar putea afla din timp că va apărea Țunami și, de aceea, toate eforturile sînt îndreptate în direcția găsirii unor modalități de înregistrare a apariției valului în mare și de avertizare a localităților amenințate de valul distrugător. În cursul unor experiențe s-a demonstrat posibilitatea înregistrării valurilor Țunami cu ajutorul unor traductori speciali plasați pe fundul oceanului. De asemenea, se pun la punct metode de înregistrare a valurilor Țunami în ocean cu ajutorul unor geamanduri în care sînt instalate aparate și emițătoare care transmit semnale radio spre posturi de avertizare situate pe țărm. Avînd în vedere marea viteză de propagare a valului, metodele existente oferă numai parțial garanția că populația s-ar putea retrage din locurile amenințate și, de aceea, cercetătorii consideră că soluția radicală constă în descoperirea din timp a cauzelor care pot determina apariția unui val Țunami.

— Comandante, acesta este Țunami! Dumneata încă mai susții că supraviețuiești unui astfel de fenomen? Din care se mai salvează doar peștii?!

— Din moment ce stăm de vorbă, pretind. Încă mai pretind!

— Cînd și cum a fost?

— Era în 1979, în iulie, la prima mea cursă, comandam nava *Retezat*. Navigam spre Lagos. Într-o seară am recepționat un mesaj de avertizare de pericol. O stație de coastă franceză ne avertiza pe toți navigatorii din zonă că, în apropierea insulelor Capului Verde s-a produs o prăbușire de fund a oceanului, pe suprafețe uriașe, de mii de kilometri. Prăbușirea a declanșat un val distrugător, asemănător celor seismice, și a fost denumit: Țunami. Efectele lui au fost la fel de distrugătoare, ca ale unui veritabil Țunami, fiindcă asta a și fost: Țunami. Propagarea lui, a valului, a fost, așa cum scrie în preambulul dvs. uluitoare. Înălțimea valurilor a atins între 20 și o sută de metri, mai ales spre coastă.

— Cum v-ați salvat nava și echipajul?

— În marea liberă nu prea sînt periculoase, după cum știți. Din istoria întîmplărilor, s-a dedus că lucrul cel mai bun, pe care îl are de făcut un marinar, un comandant, în astfel de împrejurări, este să-și așeze nava cu prova în val; să primească lovitura cu prova, să *taie* valul. Cînd am recepționat avertismentul, navigam, vă spuneam, spre Lagos. Am stabilit, cu ajutorul datelor comunicate, direcția din care vine valul distrugător și m-am gîndit că n-am altceva de făcut decît ceea ce spune experiența milenară a navigației: am avut timp să fac manevra asta. Era pe la ora 3, noaptea, și atît am mai putut să comand: „La posturile de manevră!" Impactul nu a fost deosebit de periculos, chiar dacă apa a trecut peste navă.

baza unor analize serologice, au ținut să demonstreze că populația din Insula Paștelui prezintă mult mai frapante asemănări cu populația polinesiană decît cu băștinașii continentului sud american. Un alt adversar se dovedește a fi antropologul George W. Hill de la universitatea din Wyoming, autorul unei descoperiri recente. Este vorba de deshumarea unui număr de 308 schelete preistorice, toate găsite întîmplător într-o grotă subterană din Insula Paștelui. Studiul lor relevă fără drept de tăgadă asemănări frapante cu tipul neanderthalian din arhipelagul polinezian. Nu e mai puțin adevărat însă că atît indienii din Peru cît și străvechii locuitori din Oceania au avut după toate probabilitățile un strămoș comun de sorginte asiatică. Descoperirea lui Hill lasă loc și altei ipoteze: pe Insula Paștelui au putut poposi, în valuri succesive, atît indienii peruani cît și migratori din zona Pacificului de sud.

Pigmeii nu mai vor să fie pigmei?

S-a considerat multă vreme că pigmeii, populație negroidă caracterizată printr-o talie extrem de redusă: au apărut în urma unei carențe de ordin genetic, lipsa somotropinei, hormon al creșterii somatice. Cercetări mai recente au stabilit că, într-adevăr, este vorba de o deficiență hormonală, dar aceasta se datorește unei alte substanțe, puțin cunoscute la ora actuală, denumită Insulin Like Growth Factor, sau mai pe scurt IGF I. Prin sintetizarea ei, specialiștii speră să obțină stimularea creșterii, astfel încît și pigmeii să devină oameni cu o talie normală.

Telefon bactericid și antiseptic

Pornind de la constatarea că telefonul poate constitui un factor în proliferarea bolilor transmisibile (prin faptul că antigenele au toate șansele de a se fixa pe receptor prin respirație și salivă), în Belgia a fost construit experimental un aparat antiseptic prin încorporarea în masa plastică a microfonului a unei substanțe dezinfectante. Agentul antiseptic durează circa un an.

Știința în lume

Pledoarie pentru Antarctica

— Să stabilim pe o hartă imaginară locul unde ați avut impactul cu acel Țunami!

— Eram în Emisfera Sudică, în drum, cum spuneam, spre Lagos, Nigeria. Nu mai știu coordonatele exacte, dar partea de inedit a fenomenului a constat în faptul că el se petrecea în Oceanul Atlantic, fenomenul fiind specific Oceanului Pacific. A fost, se pare, primul Țunami din Atlantic.

— Soția dvs., profesoara de geografie, zîmbește mereu de cînd am început să vorbim de Țunami: vă persiflează, ironizează, ori e mîndră că are ca soț un comandant de cursă lungă de talia dvs., care a învins chiar și un... Țunami?

— Știu și eu? După ce a apărut un articol în ziarul nostru local, *Delta*, despre întîmplarea cu nava *Retezat*, soția mea a fost supranumită, de colege, Țunami. Poate de aceea zîmbește...

Au urmat și alte replici, pe care nu le mai redau. Banda de casetofon le păstrează încă...

— Să revenim la Antarctica!

— Voiajul a durat cinci luni și în Antarctica am stat trei luni. Noi am plecat, dar nava F.C. Weiskopf a primit dispoziție, de la flota din Rostock, să-și continuie activitatea de cercetare. Ne-am întors la Rostock tot cu o navă a R.D. Germane. Voiajul a fost foarte lung. Cînd am plecat din Antarctica era ianuarie către februarie, în plină vară australă. Am prins o vară lungă, cam de pe latitudinea Cape Town (Africa de Sud), pînă la Rostock, port al R.D. Germane la Marea Baltică.

— Cu ce convingeri v-ați întors din această Odysee a dumneavoastră?

— În primul rînd cu convingerea că flota noastră poate activa în Antarctica, alături de celelalte flote cu care noi colaborăm. Mi-am exprimat această convingere și în alte împrejurări. Flota României poate pescui krill cu succes, cu unele mici modificări firești: tehnica adecvată condițiilor de acolo. Personalul, de asemenea, poate fi repede instrument cu necesarul de cunoștințe despre condițiile de navigat și pescuit în Antarctica. Magaziile frigorifice de pe navele noastre, în felul în care ele sînt dotate, pot tot atît de bine și de repede să congeleze krillul. Sigur, nici un început nu e prea ușor. Nu le-a fost ușor nici marinarilor, comandanților care pescuiesc acum în Antarctica: n-au avut hărți, n-au cunoscut particularitățile locului, n-au avut repere de navigație. Au pierdut și ei, uneori, uneltele de pescuit, dar au știut să învețe din propriile lor greșeli sau necunoașteri: ofițerii de cart au știut să-și noteze cu exactitate poziția locului accidentat, și-au creat singuri hărți, au descifrat adîncurile Antarcticii și acum o stăpînesc în bună parte. Acum, după această cercetare, nu sîntem nici noi străini de Antarctica. Deținem multe amănunte despre posibilitățile de pescuit, despre tehnica pescuitului în acele condiții, despre hărțile zonei respective, nepublicate încă de nici o societate, nici chiar de Amiralitatea engleză, care publică de obicei astfel de hărți. Deci există unele fundamente științifice pentru o astfel de viitoare activitate.

— Dar krill există?

— Am convingerea că rezervele de krill, pe care le comunică estimativ sursele de publicitate, sînt mult mai mari în realitate. Dar nu numai rezervele de krill, ci și celelalte specii de pește de gheață. Ele ar putea deveni și pentru flota noastră una dintre cele mai atrăgătoare și rentabile activități de viitor. Pentru că, după cum bine este cunoscut, cam toate statele lumii și-au extins apele teritoriale pînă la 200 mile marine. Cum în apele teritoriale ale unui stat nu poți pătrunde, practicarea pescuitului la mare și ocean devine aproape impracticabilă. S-ar putea ca nu peste mult timp să fim constrînși să găsim zone de pescuit favorabile, zone pentru care nu vom mai avea obligația să plătim licențe. Antarctica ne oferă, nu numai nouă, ci lumii întregi, o asemenea perspectivă, cu condiția ca flota noastră să privească optimist și cu curaj o astfel de perspectivă.

— Considerați că, în condițiile unei eventuale crize alimentare, Antarctica oferă lumii o speranță?

— Da, oceanul în general, și Antarctica în special. Acest continent este menționat în toate statisticile FAO, ca un *depozit* alimentar al viitorului. Krillul, celelalte specii de pește de gheață, devin o sursă alimentară a viitorului. Flota sovietică pescuiește krill și produce multe specialități din krill: pateuri, budincă, cîrnăciori din krill. În Chile se vinde pe piață krill prăjit: e foarte gustos. Flota japoneză e specializată și în capturi de krill, dar și în modul de preparare. Japonezii servesc krillul la masă cu bețișoarele. Rezervele de proteine sînt mari, foarte mari în Antarctica și, conform statisticilor FAO, ele vor rezolva problema alimentației mondiale în viitor. Nu e o poveste asta!

— În căutarea hranei, omenirea își îndreaptă privirea dinspre uscat, înspre ocean?

— Și înspre ocean. Citeam, dacă nu mă înșel, în *Șocul viitorului*, despre o astfel de idee. Părea cam fantastică la vremea aceea, chiar dacă nu prea îndepărtată. Azi, această idee e o realitate, se practică de pe acum.

— Deci *Șocul viitorului* e un *șoc* perimat?

— Omenirea se va confrunta mereu cu *noul*, iar de cele mai multe ori *noul* devine pentru mulți dintre noi șocant.

— După Emil Racoviță, sînteți primii români care au pătruns în Antarctica?

— Ar fi o greșeală să se creadă astfel: după Racoviță, au mai mers și alți români în Antarctica, chiar și profesorul soției mele, Gheorghe Neamu, unul dintre cei mai buni specialiști români în Antarctica. Eu rămîn primul comandant de navă român care am umblat pe acolo.

— Așa stînd lucrurile, ați avea curajul *mîine* să luați o navă românească, cu un echipaj românesc, și să plecați spre Antarctica, să nu ajungem acolo prea tîrziu, cînd ar putea să rămînă numai kara-kara?

— Oricînd!...

N. GRIGORE MĂRĂȘANU ■

Din „secretele“ teatrului radiofonic

O definiție cît mai adecvată a teatrului radiofonic se poate obține din invocarea numai a unor... absențe. Dacă, îndeobște, pentru definirea unui fenomen, a unui obiect, a unei stări de fapt etc., se scot în evidență însușirile implicate în acestea, teatrul radiofonic, făcînd excepție de la regulă, își circumscrie mai pregnant caracterul apelîndu-se, paradoxal, la enumerarea unor minusuri, la ceea ce nu e în existența lui. Astfel acest gen de teatru e fără cortină, fără decor, fără mimica și gestica actorului, fără elementele scenice ce conferă cadrul și atmosfera unui spectacol, evocatoare, de la caz la caz, a unei epoci, a unui mod de viață, fără vestimentația personajelor ce contribuie la dinamica reprezentației, fără caleidoscopul de lumini ale reflectoarelor ce ajută la reliefarea plastică a scenei... Deci teatrul radiofonic are o existență destul de precară în ceea ce privește mijloacele lui de comunicare. Și, totuși, în ciuda carențelor enumerate, teatrul la microfon s-a impus ca un gen de artă teatrală de largă audiență și cu o mare și mereu proaspătă durabilitate în timp. El înnumără aproape șase decenii de ființare.

În fața ofensivei „rivalilor“ săi, teatrul radiofonic nu numai că nu s-a repliat, ci și-a continuat un drum în permanență ascendent. Nici sălile pline pe care le fac teatrele noastre, nici apariția teatrului de televiziune nu i-au oprit ascensiunea și nu i-au diminuat puterile de atracție în rîndurile ascultătorilor. E în faptul acesta un „secret de fabricație“ al emisiunilor teatrale. Acest teatru nu s-a lăsat descurajat de multitudinea de „minusuri“ pe care le însumează. El a căutat și a reușit să le înlocuiască prin elemente pe specificul său. Un specific pe care nu l-a căpătat din cer, ci și l-a creat printr-o trudă de febrile căutări ale unor împătimiți slujitori ai teatrului radiofonic. O cohortă de regizori artistici, regizori tehnici și de studio, ilustratori muzicali, tehnicieni au îmbogățit de-a lungul deceniilor „recuzita“ acestui teatru, au inovat și perfecționat mijloacele lui sonore prin care să sugereze atributele de existență a unui teatru, a unui spectacol teatral. Nefiind vizual, lipsit de orice concretețe, teatrul la microfon e condiționat aproape în totalitate de capacitatea lui de sugerare. Aceasta e în raport direct cu calitatea mijloacelor asumate. Pentru obținerea calității acestor mijloace s-a dus și se duce o activitate plină de inventivitate, de ingeniozitate. În emisiunile radiofonice de teatru aproape totul se sugerează. Auditivul trebuie servit ingenios și rafinat pentru a crea acea stare de sugestie necesară captării atenției și iscării emoției ascultătorului. Mișcarea molcomă a frunzelor nu se poate vedea, dar foșnetul lor delicat trebuie sugerat auditorului. Fulgerele și tunetele, ploaia torențială, convulsiile unor furtuni care prin vedere impresionează spectatorul, la radio ele trebuie astfel plasate și montate încît să producă ascultătorului aceeași impresie ca și cînd le-ar vedea pe o scenă. Într-un cuvînt, tot cadrul natural e sugerat în teatrul radiofonic prin mobilitatea unor mijloace ce trebuie să corespundă precis efectului scontat. Dar aceasta nu numai în ce privește sugerarea decorului concret, fizic, ci lucrurile merg mai departe în zone deosebit de sensibile și imateriale. Lăsăm deoparte faptul că și la radio, ca și pe scenă, natura, în toată mișcara și frămîntarea ei, e pusă de multe ori în slujba unor afecte, unor sentimente spre a le spori sugestia trăirilor, dar la emisiunile de teatru, mai mult ca la spectacolele scenice, intervine un element care dă intensitate stărilor emoționale și mărește impresionant puterea lor de penetrare în sensibilitatea ascultătorilor. E vorba de muzică. Ilustrația muzicală într-o emisiune de teatru, dacă e minuită cu meșteșug, nu e numai o însoțitoare tehnică, ci și una cu rol creator de atmosferă și, mai mult, de punere în lumină a vieții lăuntrice a personajelor.

Dar despre mijloacele specifice prin care teatrul radiofonic devine suficient sieși, autonom ca manifestare artistică, mijloacele lui specifice substituindu-se acelor „minusuri“ invocate în partea liminară a rîndurilor de față, se poate întocmi, spre evidențierea lor cît mai exhaustivă, o cercetare care prin amploarea dimensiunilor sale nu poate încăpea nici pe departe în spațiul rezervat aici. Însă oricît am fi constrînși de spațiu, supuși economiei lui, ar fi de neiertat păcatul de a nu numi printre aceste mijloace, unul de cea mai mare importanță pe scara lor ierarhică și anume cuvîntul. El, cuvîntul, este factorul determinant al existenței teatrului radiofonic.

Înainte de zborul cuvintelor în eter regizorul Constantin Moruzan (primul din stînga) repetă în studio cu Silvia Dumitrescu Timică, Eugenia Popovici, George Calboreanu, George Demetriu

Regizorul Mihai Zirra (primul din stînga) regizorul tehnic ing. George Bulcan, regizorul Ion Vova, regizorul de studio Constantin Botez și ilustratorul muzical Mihai Roman într-o discuție despre apropiata înregistrare a unui scenariu radiofonic

Din „secretele" teatrului radiofonic

Prin cuvint acest teatru își garantează viața. Prin felul cum se folosește cuvintul în emisiunile teatrale se hotărăște calitatea acestora. Perfecțiunea realizării unei emisiuni de teatru la microfon prin cuvint se măsoară prin modul în care el e rostit. În teatrul radiofonic cuvintul e împovărat de o mare și extremă răspundere. Neînsoțit de gest, de mimică, de prea grăitoarea lumină a ochilor și de toată dinamica expresivă a corpului omenesc, cuvintul se prezintă în fața ascultătorului ca funcție supremă de a fi, esențial, pivot în desfășurarea realizării unui act artistic.

Fără îndoială că într-o emisiune de teatru cuvintul trebuie rostit frumos. Dar asta nu e suficient. Într-o emisiune de teatru, corect e să spunem că el trebuie rostit și frumos. Deoarece aici cuvintul prin rostirea lui trebuie încărcat cu o imensă sarcină ideatică și afectivă, în el se concentrează astfel caracterul unui personaj, al unei individualități cu toată încrengătura ei de idei și sentimente, de convingeri și emoții. Și dacă ni se permite o mică paranteză, vom spune că sint actori care recită la radio frumos poezie, care rostesc frumos cuvintul, mai ales dacă au un glas și radiogenic. Dar numai atit. E o frumusețe goală, plată, inexpresivă. Prin cuvintul rostit de ei nu ni se comunică emoția și ideea conținută în poem. În spunerea lor totul e lin, alunecos, fără frămînt și viață, lucitor, de suprafață, fără adîncimi tulburătoare. Revenind la teatrul radiofonic, vom observa că lucrurile nu stau altfel. Rostirea frumoasă a cuvintului, rotunda lui pronunțare nu acoperă rostul lui în emisiune. Pentru a fi expresiv, adică pentru a încarna mesajul piesei și destinul personajului, cuvintul trebuie să fie investit cu semnificațiile corespunzătoare. Iar pentru obținerea acestor semnificații actorul își concentrează în cuvintul rostit trăirea rolului, harul său de interpret și capacitatea sa de lucidă înțelegere. Fără altă preocupare corelativă interpretării personajului (mers, gest, mimică, privire etc....), actorul în fața microfonului are o singură și supremă grijă: ca prin cuvint să transmită cit mai cuprinzător viața omului pe care-l reprezintă. E o mare tensiune interioară a actorului în fața microfonului. Ca unul ce am răspuns cițiva ani în șir de treburile teatralicești radiofonice, mi-am putut da seama „pe viu" de combustia interpretului la radio, de încordarea lui de a găsi cuvintului tonul potrivit. Fonoteca de aur a teatrului radiofonic găzduiește miracolele unor interpretări cu valoare de unicat ale unor artiști precum Ion Manolescu, George Vraca, Mihai Popescu, Alexandru Critico, Maria Filotti, Nicolae Bălțățeanu, Grigore Vasiliu Birlic, Marcel Anghelescu, Ștefan Ciubotărașu, G. Storin, G. Ionescu Gion, pentru a aminti doar cîteva nume dintr-o pleiadă de excepționali interpreți, pentru care jocul lor în fața microfonului era un act de mare răspundere profesională. „Nu, îmi spunea marele Ion Manolescu, lipsa prezenței publicului atunci cînd jucăm în fața microfonului, pentru noi, artiștii, nu înseamnă o situație care să ne ușureze munca, nu, lipsa aceasta ne face și mai preocupați de arta noastră. Pe scenă vedem in public o certitudine și un stimulent. Simțim participarea lui. Ne reglăm oarecum jocul după această participare. În fața microfonului sintem preocupați exclusiv de cum spunem cuvintul. Și asta nu e deloc ușor. Felul cum spunem, fără nici un auxiliar, trebuie să atingă sensibilitatea ascultătorului, să-l țină lingă aparat".

L-am văzut de zeci de ori pe Ion Manolescu repetînd în fața microfonului sau imprimînd definitiv pe banda magnetică inegalabilele sale interpretări. I-am simțit concentrarea însoțitoare a fiecărui cuvint emis. Maestrul dădea vocabulei viața ei proprie în contextul rolului și al piesei. Cuvintul rostit de Ion Manolescu conținea cu ireproșabilă expresivitate accentele, de la tandrețe și pînă la dramatic, evidențiate de rol și situație. Un „da" sau un „nu" rostit de Ion Manolescu era marcat de harul excepționalului artist de a-și „umple" cuvintul cu autentic și forță de transmitere.

Dar fonoteca de aur a teatrului radiofonic conține atitea și atitea interpretări exemplare datorate unor stele de primă mărime ale scenei teatrului românesc. Ele semnifică o școală reală, prin existența lor artistică, pentru cunoașterea unei arte specifice, dar cu reverberații și în complexa formare a unui actor cit mai desăvirșit. Deoarece școala rostirii cuvintului la microfon e indispensabil folositoare și spunerii lui pe scenă. Căci și pe scenă nu trebuie numai dicție, ci și căptușirea lui cu dramatic.

Pronunțind însă numele fonotecii de aur a teatrului radiofonic, se cuvine, ca pe lingă actorii ce i-au jalonat existența, să nu uităm niciodată pe devotații ei realizatori. Unii dintre ei au trecut în neființă, dar personalitatea lor a lăsat urme adinci în istoricul teatrului radiofonic. Astfel regizorul artistic, maestrul emerit al artei, Mihai Zirra, regizorii tehnici, inginerii Gabriela Barca și George Bulcan, au contribuit substanțial la realizarea pomenitei și valoroasei fonoteci de aur. Din fericire mulți dintre realizatorii ei se găsesc în viață. Menționăm cițiva: artiștii emeriți Constantin Moruzan și Paul Stratilat, regizori artistici, alți regizori artistici, Val Moldoveanu, Ion Vova, regizorul tehnic, Ion Mihăilescu, regizorii muzicali Paul Urmuzescu, Romeo Chelaru, Timuș Alexandrescu, Lucian Ionescu, regizorii de studio Ion Prodan, Constantin N. Botez, Al. Macri, Leonard Efremov, redactor... Desigur că lotul de realizatori e mult mai mare. Dar intenția noastră nu e de a-l înșirui exhaustiv, ci de a schița o propunere.

În momentul de față redacția Teatrului radiofonic și colectivul lui regizoral continuă cu succes bunele tradiții ale acestui fel de teatru. Numărul premierelor e în creștere, iar reluările sint programate cu atenție pentru prezența lor ciclică. Georgeta Răboj, Mircea Popescu, Eugenia Țundrea și alții din cadrul redacției, Dan Pulcan, Titel Constantinescu, Cristian Munteanu și alți regizori artistici duc mai departe și creator flacăra teatrului la microfon spre bucuria ascultătorilor.

TRAIAN STOICA

Din autografele unui fotoreporter

Lui Vasile Blendea, cel de pe meleagurile lui Brâncuşi, minunatului fotograf, care întruneşte în fiinţa lui talentul şi cumsecădenia, toată prietenia lui

GEO BOGZA/6 februarie 1979 ■

Blendea, ce-ar fi să căutaţi printre, cùm să zic, comorile ce le deţineţi şi măcar să ne arătaţi ce aţi scris „cu lumină" în timpuri, întru cinstirea, acum, a tinereţii, care, ştiţi, rămîne în urma noastră ca o curiozitate străină nouă. Cu toată detaşarea promit să privesc acele imagini de nerăsplătit, contemporane poate cu nişte sonete din sala nervilor, cu agoniceile, de spinii pe care tinereţea îi secretă cu dezinvoltură.

CONSTANŢA BUZEA

Vasile Blendea demonstrează că fotografia nu este verism ci transfigurare.

ALEXANDRU BALACI ■

Lui Vasile Blendea cu străveche preţuire şi prietenie, urarea ca ochiul său artistic şi fotografic să facă istoria literară promisă, mai ales că ea va fi cea mai exactă.

AUGUSTIN BUZURA ■

într-un atelier al ineditelor

Lui Vasile Blendea — prin glasul căruia aud, uluit, vocea marelui Călinescu îi urez ca să ne păstreze, prin fotografiile sale, o frumoasă amintire...

MARIN PREDA ■

O clipă, aici, la Alexandria, în eternitatea lui Marin Preda!...

D.R. POPESCU / GEORGE BĂLĂIȚĂ ■

Un gînd de prețuire pentru fotograful Vasile Blendea.

IOAN ALEXANDRU ■

Plecarea într-o imagine. Alexandria, iunie, 1982, început de vară în cîmpia Română unde, în zilele Marin Preda, zile de adîncă trăire în universul ce va rămîne etern prin opera sa, — Marin Preda — l-am întîlnit pe omul de sub Paring, omul de munte, Vasile Blendea care l-a imortalizat, la rîndu-i, printr-o excepțională expoziție de fotografii-pictură. Emoția îmi dictează un singur cuvînt, după ce voi spune din toată inima: Felicitări!

VASILE BARAN ■

Prieten al scriitorului, Vasile Blendea este el însuși un scriitor al fotografiei. Îi urez tot ce i se poate ura unui artist adevărat.

FLORIN COSTINESCU ■

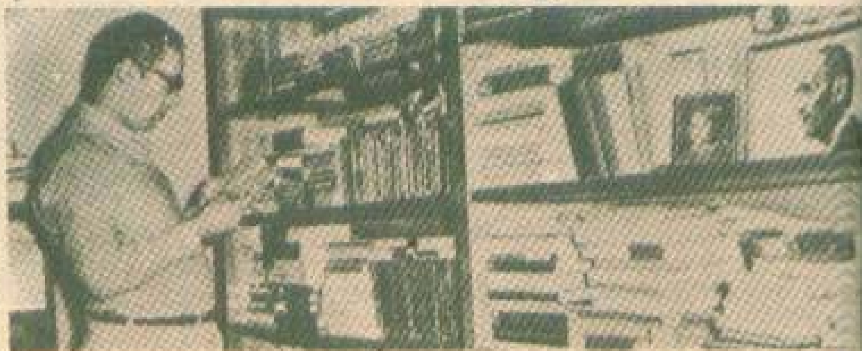
Intr-un atelier al ineditelor

1

2

4

7

8

9

1 Scriind la Delirul. 2. Cu Eugen Jebeleanu, în ziua cînd Marin Preda împli nea 50 de ani. 3. Marin Preda în mijlocul unui grup de scriitori: Nichita Să nescu, Eugen Jebeleanu, Adrian Păunescu, Constanța Buzea, Dan Deșli Saia Preda (fratele lui Marin Preda), Elena Preda (soția scriitorului), Zahari Stancu, Laurențiu Fulga, Traian Iancu, Vlaicu Bârna, Ion Hobana, Mirc Micu (în fața grupului) . 4. Ocrotit de fotografia tatălui. 5. Într-un dial

3

5

6

10

11

12

13

...u George Macovescu, sub arbitrajul lui Constantin Chiriță. 6. Împreună cu ...ei doi băieți ai săi. 7. La Mogoșoaia. 8. Într-un colocviu cu Oscar Han. ...La Casa scriitorilor, cînd se împlineau cinci ani de la înființarea editurii „Cartea românească". 10. Premiat de Uniunea scriitorilor. 11. — 12. — 13. Trei ...ri de a-și lua rămas bun.

Ca orice oltean plecat de-acasă, Vasile Blendea, s-a decis cu foarte mare greutate să-și schimbe buletinul său de Peștișanii Gorjului cu cel de Colentina Bucureștiului. Și chiar dacă de atunci a trecut multă vreme, Vasile Blendea cînd spune „acasă" totdeauna se gîndește la casa cu pridvor proptită într-un zîmbet de pămînt la marginea Peștișanilor, cu ferestrele spre Hobița, unde doi bătrîni sprijiniți într-o poartă de lemn mîngîiată chiar de marele Brâncuși îl așteaptă să vină oricînd. Vasile Blendea a plecat de-acasă cu o desagă de merinde și, asta nu-i nici un fel de poveste, cu un aparat fotografic, cel mai ieftin pe care l-a găsit prin Peștișani, și acela plătit în multe rate lunare. De atunci, Blendea nu s-a mai despărțit niciodată de aparatul fotografic. El l-a ajutat să-și termine facultatea și să-și croiască drumul prin lume, cu el a început s-o cucerească și să ne cucerească. Iar noi am avut șansa de-al cunoaște pe Blendea. Cu o discreție aproape supărătoare Blendea a reușit, iertată să-mi fie exprimarea, să pătrundă în universul intim al generației noastre. A imortalizat pe peliculă tot ceea ce a întîlnit, tot ceea ce a văzut prin ochiul magic, al obiectivului — prin care, fără nici un fel de exagerare, a trecut o lume. Mii, asta ca să nu spun sute de mii de clișee sînt rostuite și așteaptă drumul către noi, într-un apartament de pe Colentina transformat într-un laborator, o zic mulți, al ineditelor. Și, din cînd în cînd, cu talentul unui vrăjitor, Vasile Blendea scoate ca pe un poem de mare preț, cîte o imagine. Sînt zîmbetele și lacrimile timpului nostru tăinuite ca într-o ladă de zestre și modelate în imagini. Imagini de mare valoare, de mare sensibilitate, care te tulbură... În atelierul său al ineditelor Vasile Blendea are de toate. Și scriitori, și artiști, și plasticieni, și ziariști și pe colegii săi de la televiziune, și oameni ai muncii, și orașe și sate... Și, aranjată într-o ordine aproape perfectă, sute de mii de clișee formează o zestre pe care Blendea a pregătit-o pentru generațiile viitoare. O zestre în imagini care, cu vremea, capătă strălucirea, valoarea și dimensiunile nestematelor...

SORIN POSTOLACHE ■

Oameni care au fost
Oameni care rămîn

1

2

7

8

9

14

15

16

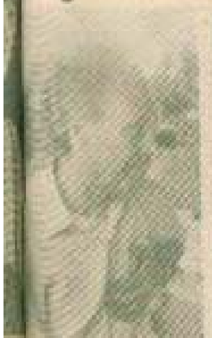

3

4

5

6

13

10

11

12

19

17 18

Intr-un atelier al ineditelor

1. Testament: Tudor Arghezi — 1966. 2. Cu pluguşorul la Zaharia Stancu — 1966. 3. Vida Gheza povestind despre taina lemnului. 4. Pictorul Alexandru Ciucurencu în atelierul său. 5. „Un minut cu Nichita Stănescu" în Televiziune. 6. D.I. Suchianu sau patima pentru film. 7. Remember cu A.E. Baconsky. 8. V.G. Paleolog, V. Blendea şi Grigore Brâncuşi (nepotul sculptorului Constantin Brâncuşi) în parcul din Craiova, discutînd despre titanul de la Hobiţa. 9. F. Brunea-Fox — portretul reporterului frenetic. 10. Un critic care jura pe opinia sa: Mihai Gafiţa. 11. Tinereţea fără bătrîneţe a muzicii: I.D. Chirescu. 12. Valeriu Bucureniu sau farmecul lirismului discret. 13. Ultima fotografie a sculptorului Ion Jalea într-o conversaţie amicală cu pictorii Costel Iancu Anghel şi Iosif Keber. 14. Teodor Mazilu, un scriitor care lua în rîs făţărnicia. 15. Două bune prietene: sculptoriţa Miliţa Pătraşcu şi scriitoarea Agatha Grigorescu — Bacovia. 16. ...şi doi buni prieteni: Teodor Uadq şi Petre Ghelmez. 17. Octavian Cotescu împrimînd pentru fonoteca de aur. 18. Tristeţea unui om vesel: Anna Pollea 19. Emil Botta, prinţul „Intunecatului april".

Oameni care au fost

1. Fory Etterle atunci cînd nu era pe scenă. 2. O aripă de geniu a aviației române: Henry Coandă. 3. Un text care unește două mari personalități ale scenei și ecranului românesc: Radu Beligan și Toma Caragiu. 4. Alexandru Philippide omagiat cu prilejul Marelui premiu pentru literatură 5. Intr-un parc, numit Copou, pe o bancă, George Lesnea. 6. Horia Lovinescu vedea idei pe scenă. 7. Continentele ascunse ale poeziei: Grigore Hagiu. 8. Sorin Titel, Romulus Rusan și Ana Blandiana în fața editurii „Cartea românească" 9. Cînd zîmbesc scriitorii și artiștii se gîndesc cu drag la Nicolae Tăutu. 10. Un om care a învins lumi trecute: Constantin Daicoviciu. 11. O clipă de demult. Protagoniști — Marcela Rusu și Aurel Baranga. 12. Incă ne încîntă proza scurtă a lui Franz Storch. 13. O voce de aur a muzicii ușoare românești: Doina Badea. 14. Mircea Ștefănescu explicînd taina replicii. 15. Veronica Porumbacu, Gabriel Bacovia și Mihai Petroveanu privind în obiectivul aparatului de fotografiat. 16. Catul Bogdan și amintirea unei culori. 17. Un credincios slujitor al versului: Virgil Carianopol. 18. Victor Eftimiu, fascinatul de forma perfectă a sonetului. 19. Ar fi putut fi azi un nume important în critica literară: Nicolae Baltag. 20. Un spirit însetat de real: Marius Robescu. 21. Lecturi fidele cu Pompiliu Marcea. 22. Doi seniori ai prozei: Laurențiu Fulga și Alexandru Ivasiuc. 23. Vă mai amintiți de sclipitoarele dialoguri ale Catincăi Ralea cu Viorel Grecu în emisiunile literare de la televiziune? 24. Octav Onicescu la 90 de ani. 25. Alexandru Oprea.

Intr-un atelier al ineditelor

1 2 3

7 8 9

13 14 15

20 21 22

4

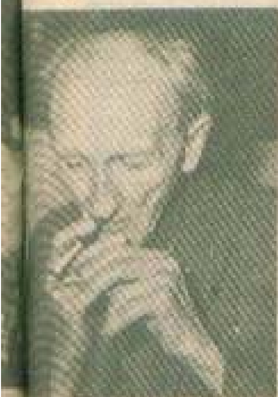

5

6

10

11

12

16

17

18

19

23

24

25

Oameni care rămîn

Un reporter de odinioară

la drum cu căruța poștei

În orice istorie a reportajului românesc (pentru că se vor scrie pînă la urmă, cu siguranță, și asemenea lucrări) se cuvine a fi prezent și numele lui Nestor Urechia, cu toate că a fost trecut cu vederea de istoriile literaturii noastre elaborate pînă acum. Chiar și numai două dintre scrierile sale („Căruța poștei" și „Dîmbovița, apă dulce", tipărite laolaltă, în 1907, de populara „Bibliotecă pentru toți") îl recomandă, la aproape opt decenii de la editarea lor, drept un reporter modern, care place și interesează și azi, un reporter plin de spirit, mereu pe fază, cu verb acid. Textele sale sînt extrem de vii, pline de căldură, informația e densă și bine stăpînită, colajul de citate (considerat de unii a fi modă de ultimă oră!) este o tehnică predilectă, folosită cu virtuozitate, dar și cu mult simț al dozajului. Atent documentate, reportajele sale sînt — în același timp — spumoase, incitante și, nu rareori, polemice.

La întrebarea cu care debutează „Căruța poștei" (un cald elogiu adus străvechiului mijloc de transport) — „Cine mai călătorește astăzi pe drumuri?", în condițiile avîntului luat de căile ferate la începutul veacului — Nestor Urechia propune un răspuns ce se cere transcris: „Arendașul sau proprietarul care se îndreaptă spre moșia neprevăzută încă cu stație de cale ferată (cine l-a pus să stea în opoziție?); d-nul subprefect grăbit, foarte grăbit a iscăli procesele-verbale oarecare, tinzînd a proba că a făcut inspecția comunelor din subprefectura sa; inginerul, însărcinat să facă studii pe teren, pe care se grăbește a le da gata, căci e prea mizerabilă viața la țară și natura, cu splendorile ei, nu-l emoționează decît dacă tehnicianul este înzestrat, în același timp, cu un temperament artistic. De cîțiva ani încoace a mai apărut o ființă care calcă drumurile și evită, întrucîtva, calea ferată: automobilistul. Automobilistul călător, început de secol, care n-aude, n-a vede, se ocupă numai de kilometri devorați într-un timp dat și pentru care chestiunea recordului primează orice altă considerație. (...) Drumurile ce duc în vreun orășel neprevăzut cu cale ferată mai văd și altceva decît trăsura proprietarului sau căruța țăranului: ele mai văd, uneori, și fantoma unei antedeluviene diligențe. Drumuri părăsite; căi ferate cu confortul lor prozaic, iată ce avem astăzi. Nu tot așa a fost pe vremuri. Nu cu atîta ușurință călătoreau strămoșii noștri, nu cu atîta simplicitate se puneau ei pe drum. Să-ți părăsești căminul, cercul de cunoștințe, afecțiunea amicilor și traiul zilnic nu era, pe vremuri, ca astăzi, un fapt de secundară importanță."

Pînă s-ajungă a vorbi pe larg despre căruța poștei, reporterul nu pierde prilejul de a mai oferi cititorilor cîteva rînduri pline de pitoresc: „Astăzi, mulțumită căilor ferate, plecăm la o oră fixă și știm că vom ajunge la o oră fixă, după un orar hotărît (să nu șicanăm asupra minutelor de întîrziere). Pe vremuri, călătorul pleca fără a ști cînd va ajunge și dacă-i va fi dat să revadă locul de unde a plecat. Solemnă era ziua plecării; solemnă era ziua sosirii. Rupt era călătorul de scuturăturile trăsurii și de nopți albe, nemîncat, dacă nu se aproviziona de acasă, nebăut, toate acestea nu importau. Problema cea grea era rezolvată; călătorul ajunsese la destinație."

Lunga și spectaculoasa poveste a căruței poștii prinde a se derula, purtînd drept veritabil motto cuvintele lui Nestor Urechia, cuvinte rostind un adevăr de nimeni contestat vreodată: „Faimoase au fost Poștele române și legendare au rămas; ele au fost admirate de toți călătorii străini în principate." Buna funcționare a Poștelor a fost posibilă grație unei atente organizări. Ele erau conduse de doi căpitani cu sediul în Capitală sau chiar de un hatman special. Apoi, la fiecare stație de poștă exista un căpitan de poștă, un număr oarecare de surugii și de biciugași (cei care păzeau caii la pășune), plus unul sau doi soldați, pentru menținerea ordinei. Dintre toți acești funcționari, cei mai interesanți erau, fără îndoială, surugii — „oameni de o trăinicie neasemănată, cu un curagiu minunător, pe care nimic nu-i oprea, nimic nu-l speria; vecinic călare, cu bună-voie la timp bun și rău, ei erau sufletul instituțiunei poștelor."

Atît de căutată era această căruță a poștei, încît nu puține au fost cazurile cînd, neputînd căpăta „carte de învoire", unii încercau să călătorească fraudulos. Pedeapsa pentru asemenea fapte era deosebit de aspră. Prins fără „carte de învoire" — bilet, mai pe înțelesul nostru de azi —, un boier a primit „60 toege la tălpi, iar servitorul său, în mod erarhic răsturnat, 90." Care era motivul aprecierii de care se bucura mult invocata căruță? Foarte simplu: „căruța de poștă, cu caii și surugii săi,

răspundea perfect trebuinţei de a nu zăbovi pe drumuri rele şi de a scurta călătorii presărate cu accidente displăcute. Căruţa de poştă era mică, uşurică; caii mici, dar vînjoşi, de o rezistenţă şi iuţeală extraordinare. „Nu este deci, deloc de mirare, că oaspeţii noştri să rămînă cu cele mai bune impresii în privinţa transportului şi să noteze, în memoriile lor de călătorie, spre largă ştiinţă, aceste lucruri." Seniorul francez de Fourquevauls, trecînd prin Moldova la 1585, lasă mărturie că s-a folosit „de o căruţă cum se uzitează în această ţară, aşa de mică şi uşurică, încît la un pas greu, o poţi lua pe umeri." În anul 1650, Paul de Aleppo, diaconul patriarhului Antohie Makarie, laudă, la rîndu-i, Poştele din Moldova lui Vasile Lupu, spunînd că „mergerea noastră era mai repede ca sborul unei păsări". Citind cartea misionarului Boscowich („Journal d'un voyage de Constantinople a Cologne" — Lausanne, 1762), Nestor Urechia spune că „Poştele moldovene continuă, după cum vedem din această relaţie, a fi excelente". Şi călătoria contelui de Salaberry prin Muntenia la (1791), şi a contelui de Lagarde sau chiar călătoriile intreprinse de femei (precum doamna de Carlovitz sau lady Craven) sînt tot atîtea prilejuri de a lăuda poştele noastre. „Printre aceşti călători — îşi continuă Nestor Urechia reportajul său evocator — trebuie să menţionăm pe căpitanul de Moltke, viitorul ilustru mareşal, care în anul 1835 trecu prin Muntenia. De Moltke apreciază calităţile surugiilor şi zice că în ziua cînd această ţară va avea o armată, artileria ei va poseda excelenţi conducători de tren, lucru ce s-a adeverit, cu prisosinţă, în urmă. După o călătorie prin Principate, Stanislas Bellanger dedică acestui bizar dar rapid şi trebuincios vehicol, o carte — „Le Kèroutza", publicată la Paris, în 1836. Demnă de consemnat — această remarcă, spunînd aproape totul: „în trăsură, întovărăşit de doi sau de trei surugii, pleci, cu iuţeala unui straşnic vînt; nu mergi pe pămînt, ci d-abia îl atingi, ca o rîndunică; pierzi respiraţia, auzul şi vederea".

Referirile călătorilor străini la căruţa poştei (ne gîndim la acelea citate sau evocate în treacăt de Nestor Urechia) sînt mult prea numeroase spre a le putea reproduce pe toate. Dar merită, cu adevărat, amintită impresia deosebită pe care i-a lăsat-o contelui Demidoff călătoria prin ţara noastră (căreia îi consacră două capitole din lucrarea „Voyage dans la Russie méridionale par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie" — Paris, 1854). Vorbind de drumul între Giurgiu şi Bucureşti, Demidoff spune: „Cele 20 de leghe ce aveam a face fură străbătute cu iuţeală. Cît timp mergi pe terenul neted al păşunelor, călătoria este rapidă şi uşoară. Aceşti cai duc pe călători cu o extremă velocitate. Surugiii, cocoţaţi pe cai, au, încrucişat la mijloc, frîul şi iată-i împingînd la galop şi fără opreală toată turma de cursieri pe jumătate sălbatici, trăgînd o singură trăsură. Uneori, ciudatul echipagiu se năpusteşte prin ierburile înalte şi caii profită spre a smulge din zbor cîte o buruiană. Ajunşi la staţie, caii sînt deshămaţi; surugiii, în semn de satisfacţie şi spre a înviora, zic ei, pe Ducipali, le trag tare urechile şi le dau drumul la păşune".

Memorabilă şi chiar ceva mai amănunţită decît precedentele este mărturia călătorului V. Doze cu privire la drumul său din 1857: „Şase sau opt cai înhămaţi la o căruţă uşurică m-au transportat de la Galaţi la Iaşi. Surugiii, cu strigăte ascuţite, amestecate cu plesnetele bicelor, însufleţesc caii pe care îi stăpînesc ca nişte ecuieri de stepe, cu un talent vrednic de un circ. Trecem ca o furtună, nimic nu oprea caii şi surugiii. Aşa mi-am explicat superioritatea moldovenilor în arma cavaleriei uşoare. La fiecare staţie, doi călăreţi alergau în goana mare spre o turmă de 40 de cai slobozi la păşune; cu lovituri de bice aduceau 6 sau 8 din ei, într-o clipă îi înhămau şi începeau din nou să străbată spaţiul cu aceeaşi impetuozitate. Costumele oamenilor, strigătele lor, plesnitul bicelor, aspectul unui peisaj plin de măreţie şi varietate, toate acestea dădeau cursei noastre repezi un caracter fantastic, amintindu-mi baladele germane. Un accident întîmplat căruţei, care în Franţa ar fi cerut o zi de întîrziere, cu intervenţiunea curelarului, a fierarului şi a rotarului, fu solid reparat în cîteva minute de surugii, cu ajutorul unor crăci şi cîteva căpeţele de funie. Dacă membrii Jokey-Clubului din Paris sau din Londra ar cunoaşte această specialitate a surugiilor moldoveni, i-ar chema sigur pentru grajdurile lor."

În fine, cîteva cuvinte rostite de un statornic prieten al Ţărilor Române, Vaillant, autor al cărţii „Promenades pittoresques aux monts Bucegi" după călătoria întreprinsă în 1839: „Încerc să demonstrez tovarăşului meu superioritatea căruţei asupra enormelor noastre diligenţe, unde, cu picioarele lîngă picioare, cu umeri peste umeri, cu trupul înţepenit, genunchii induceraţi, 18 persoane, cît timp ţine călătoria, stau într-o jenă continuă. Căruţa română are şi moliciunea litierei spaniole şi celeritatea malle-poştelor noastre."

Ce-ar mai fi de adăugat? Despre Nestor Urechia, veritabil pionier al reportajului românesc de aleasă calitate, vom avea prilejul să mai vorbim atunci cînd, cu alt prilej, vom prezenta şi celălalt reportaj al său, apărut alături de „Căruţa poştei", iar despre aceasta din urmă — exclamaţia reporterului ce i-a închinat multe rînduri inspirate: „Faimoase poştele române, da!"

D.M. ALEXANDRU ■